

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA
KATEDRA ROZVOJOVÝCH STUDIÍ

Lukáš PECH

**MEZIRASOVÉ VZTAHY V JIHOAFRICKÉ REPUBLICĚ
PO PÁDU APARTHEIDU**

Diplomová práce

Vedoucí práce: RNDr. Miloš Fňukal, Ph.D.

Olomouc 2009

Prohlašuji, že jsem zadanou diplomovou práci vypracoval samostatně a že jsem uvedl veškerou použitou literaturu.

Olomouc, 7. srpna 2009

.....

Děkuji RNDr. Miloši Fňukalovi, Ph.D. za vstřícný přístup, věcné připomínky a odborné vedení diplomové práce.

Vysoká škola: Univerzita Palackého

Fakulta: Přírodovědecká

Katedra: Geografie

Školní rok: 2006/07

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

student

Lukáš PECH

obor

Mezinárodní rozvojová studia

Název práce:

Mezirasové vztahy v Jihoafrické republice po pádu apartheidu

Inter-racial relations in South Africa after the fall of apartheid

Zásady pro vypracování:

Cílem diplomové práce je komplexní zhodnocení vývoje mezirasových vztahů v dnešní Jihoafrické republice včetně geneze současného stavu. Autor podá stručný přehled populačního vývoje Jihoafrické republiky, zvláštní pozornost bude věnovat usídlování bělošského obyvatelstva a jeho vztahům k domorodcům a dalším skupinám obyvatel (Indové, míšenci). Stěžejní kapitoly budou zaměřeny na řešení mezirasových vztahů po převzetí vlády černošskou většinou, zejména na otázky politického zrovnoprávnění a snah o nivelizování hospodářských, sociálních a kulturních rozdílů mezi rasovými skupinami (pozemková reforma, pozitivní diskriminace apod.). Autor se vedle domácích programů a legislativních opatření bude věnovat i působení mezinárodních organizací a NGO's.

Diplomová práce bude zpracována v těchto kontrolovaných etapách: vytvoření výběrové bibliografie k tématu a upřesnění struktury práce (únor 2007), rešerše literárních pramenů (červen 2007), analytická část práce (léto 2007), zpracování výsledků, kartografická prezentace (podzim a zima 2007), formulace závěrů (únor 2008), odevzdání DP (květen 2008).

Rozsah grafických prací: grafy, mapy

Rozsah průvodní zprávy: 20 000 slov základního textu + práce včetně všech příloh v elektronické podobě

Seznam odborné literatury:

a) rozsáhlý soubor literatury věnované apartheidu, např.:

25 Years of Commitment to the elimination of Apartheid in South Africa. New York: United Nations 1988.

Apartheid, poverty and malnutrition. Rome: FAO of the United Nations 1982.

The United Nations and apartheid 1948-1994. New York: United Nations c1994.

b) práce věnované demokratizaci Jihoafrické republiky a obecně sociálním a politickým problémům země, např.:

Hart, G. *Reworking apartheid legacies : global competition, gender and social wages in South Africa, 1980-2000.* Genève: UNRISD 2002.

Moyo, S. *The Politics of Land Distribution and Race Relations in Southern Africa.* Geneva: UNRISD 2004.

Walker, C. *Agrarian change, gender and land reform: a South African case study.* Geneva: UNRISD [2002].

Wilson, R. A. *The politics of truth and reconciliation in South Africa : legitimizing the post-apartheid state.* Cambridge: Cambridge University Press c2002.

c) publikace zveřejněné na webu, zejména United Nations Research Institute for Social Development (dostupné na <http://www.unrisd.org/>) a stránky jihoafrické vlády a jednotlivých ministerstev (dostupné z <http://www.gov.za/>) Institute for Democracy in South Africa (dostupné z <http://www.idasa.org.za/>)

Vedoucí diplomové práce: RNDr. Miloš Fňukal, Ph.D.

Datum zadání diplomové práce: 15. 11. 2006

Termín odevzdání diplomové práce: ne dříve než 17 měsíců od zadání

---

vedoucí katedry

---

vedoucí diplomové práce

OBSAH

1. ÚVOD	7
2. CÍLE PRÁCE	8
3. METODY ZPRACOVÁNÍ	9
4. OSIDLOVÁNÍ JIŽNÍ AFRIKY BĚLOŠSKÝMI OBYVATELI	10
4.1 Holandští osadníci	11
4.2 Trekboerové	15
5. KOŘENY AFRIKÁNSKÉHO NACIONALISMU A POČÁTKY APARTHEIDU	17
5.1 Vztahy mezi černými a Afrikánci	24
5.2 Vztahy mezi Afrikánci a barevnými	29
6. DĚDICTVÍ RASOVÉ SEGREGACE	33
7. POLITICKÝ VÝVOJ PO PÁDU APARTHEIDU	40
8. NIVELIZOVÁNÍ HOSPODÁŘSKÝCH, SOCIÁLNÍCH A KULTURNÍCH ROZDÍLŮ MEZI RASOVÝMI SKUPINAMI	44
8.1 Program na obnovu a rozvoj	44
8.1.1 Šest principů RDP	46
8.1.2 Důsledky zavedení RDP	47
8.2 Politika růstu, zaměstnanosti a přerozdělování	50
8.3 Ekonomická emancipace černých a pozitivní diskriminace	52
9. POZEMKOVÁ REFORMA	58
9.1 Implementace reformy	59
9.1.1 Restituce	60
9.1.2 Reforma držby půdy	60
9.1.3 Přerozdělování půdy	62
10. PŮSOBENÍ NEVLÁDNÍCH ORGANIZACÍ V ZEMI	65
11. ZÁVĚR	68
12. SHRUTÍ	71
13. SUMMARY	73
14. SEZNAM LITERATURY	75
15. PŘÍLOHY	85

1. ÚVOD

Jihoafrická republika si v roce 2009 připomíná patnácté výročí prvních demokratických voleb, které ukončily dlouhé období systému apartheidu. Toto výročí je jistě důvodem k oslavám, zároveň ale vybízí k zamyšlení nad výsledky složitého transformačního procesu, který byl volbami zahájen a který v zemi dosud probíhá. Podobně jako v České republice v zemi došlo k zásadní společenské změně z represivního totalitního režimu v demokracii a podobně jako u nás mělo demokratizační hnutí v čele silnou charismatickou osobnost s vysokým morálním kreditem. Nelson Mandela společenské změny v JAR zásadním způsobem ovlivnil a vahou své mezinárodně respektované osobnosti napomohl tomu, že se země dokázala, i když s obtížemi, vypořádat s traumaty minulosti. Bylo určitě i jeho zásluhou, že během transformace, a ani po ní, nedošlo ke krveprolití.

V totalitních režimem obou zemí byly ovšem odlišnosti. Jihoafrická ekonomika fungovala na systému tržního hospodářství a v Československu nebyl systém založený na rasismu. Především tyto podobnosti a odlišnosti procesů mne inspirovaly k zájmu o tuto problematiku.

2. CÍLE PRÁCE

Hlavním cílem práce je komplexní zhodnocení vývoje mezirasových vztahů v dnešní Jihoafrické republice včetně geneze současného stavu s důrazem na změny po roce 1994.

Takto stanovený hlavní cíl umožňuje několik variant vnitřní struktury práce. V souladu se zadáním byl rozdělen na tyto hlavní dílčí cíle:

- charakteristika populačního vývoje Jihoafrické republiky se zvláštní pozorností na usidlování bělošského obyvatelstva v 17. století a jeho vztahům k domorodcům a dalším skupinám obyvatel (Indové, Asiaté, míšenci),
- otázka řešení mezirasových vztahů po převzetí vlády černošskou většinou po roce 1994 s důrazem na realizaci programů politického zrovnoprávnění a vládní snahy o nivelizování hospodářských, sociálních a kulturních rozdílů mezi rasovými skupinami,
- možnosti uplatnění rozvojové a humanitární spolupráce při podpoře transformačního procesu, úloha nevládních organizací.

Práce bude obsahovat nejen textovou ale i grafickou část (tabulky, grafy a mapové přílohy).

3. METODY ZPRACOVÁNÍ

Při zpracování diplomové práce byla použita především rešeršně kompilační metoda (sběr a kompletace relevantních dat a informací k danému tématu a jejich následné analyzování a interpretace), v menší míře též analýza statistických dat s použitím základních statistických metod.

První dvě kapitoly, které se zabývají usidlováním bělošského obyvatelstva v jižní Africe a počátky afrikánského nacionalismu, se opírají především o knižní publikace, zaměřené primárně na historii Jihoafrické republiky. Dále byly využity internetové zdroje, zejména webové stránky Country Studies, které obsahují komplexní studie jednotlivých zemí, či South African History Online.

K vypracování následujících kapitol o dědictví apartheidu a politickém vývoji po jeho pádu byl hlavním zdrojem informací rozsáhlý soubor odborných publikací a článků věnovaných cíleně této problematice.

Při zpracování kapitoly o programech k nivelizování hospodářských, sociálních a kulturních rozdílů mezi rasovými skupinami prováděných vládou černošské většiny je můžeme opřít i o oficiální vládní dokumenty zveřejněné na webových stránkách jihoafrické vlády, jednotlivých ministerstev a parlamentu, cenným zdrojem údajů jsou i výroční zprávy jednotlivých vládních programů. Tyto dokumenty byly – už vzhledem k jejich částečně „státně-propagačnímu“ rázu – doplněny výběrem převážně kritických hodnocení v odborném tisku a konfrontovány s daty prezentovanými Jihoafrickým statistickým úřadem.

Jako cenný zdroj informací o jihoafrické pozemkové reformě posloužily také dokumenty Organizace spojených národů a Světové banky. V neposlední řadě musí být zmíněny i publikace zveřejněné na webu United Nations Research Institute for Social Development.

Dalšími zdroji informací a dat byla různá periodika jako např. Politologický časopis, Mezinárodní politika, Mezinárodní vztahy a dále články volně dostupné na internetu, věnující se tématu apartheidu a vývoji v JAR po jeho pádu.

4. OSIDLOVÁNÍ JIŽNÍ AFRIKY BĚLOŠSKÝMI OBYVATELI

Jižní Afriku dlouho neznali nejen Evropané, ale i její afričtí sousedé. Oddělovala je od nich na severu poušť Kalahari a pásmo, ve kterém hmyz přenášel nemoci jako malárii, žlutou zimnici či spavou nemoc. Od odlehlých oblastí bylo původní černošské obyvatelstvo chráněno tropickými pralesy kolem rovníku a dále na sever písečnými přesypy Sahary. Na západě pak Atlantským a na východě Indickým oceánem, kde jakýkoliv průnik komplikují nepříznivé větry a silné mořské proudy. Řeky jsou vodnaté s prudkým spádem, četnými peřejemi či vodopády a tedy skoro nesplavné.

Nejstarší zprávy o námořních cestách se datují někdy do roku 596 před naším letopočtem, kdy egyptský faraón Neko II. nařídil fénickým lodím, aby obepluly africký kontinent (Hulec, O., 1997). Výprava ovšem nepřinesla žádné obchodní výsledky a Féničané i okolní svět na ni brzy zapomněli. Další výpravu, která se pokusila obeplout Afriku uskutečnili až v roce 1291 bratři Vivaldiové z Janova. Po proplutí Gibraltarskou úžinou zamířili na jih, odkud se již nikdy nevrátili (Zimák, A., 2003).

Patnácté století bylo érou velkých zámořských objevů. V jeho průběhu došlo ke značnému znesnadnění důležitého a velmi výnosného obchodu s Orientem, především s Indií. Pozemní cesty do Evropy na Blízkém východě ovládli „nevěřící“ a ti na nich začali vybírat neúměrně vysoké tranzitní poplatky (Hulec, O., 1997). Luxusní zboží bylo ale natolik žádané, že se mořeplavci rozhodli riskovat a uvažovat o výpravě do Indie po širém oceánu.

Území dnešní Jihoafrické republiky zpřístupnili Evropanům Portugalci přibližně v době, kdy Kolumbus objevoval Ameriku. Portugalský princ Jindřich vysílal již v první polovině 15. století své plachetnice ke břehům západní Afriky s vidinou afrického zlata. Roku 1487 vypluly dvě portugalské plachetnice Bartolomea Diase, aby našly obeplutím afrického kontinentu námořní cestu do Indie (Byrnes, R., M., 1996). Podařilo se jim v bouři obeplout mys Dobré naděje a počátkem roku 1488 přistál Dias jako první Evropan na jihovýchodním pobřeží dnešní Jihoafrické republiky v zátocě, kterou pojmenoval São Brás (Mossel Bay / Mosselbaai, Mušlová zátoka). Pokračoval pak ještě podél jihovýchodního pobřeží, nakonec byl ale svými námořníky donucen obrátit na zpáteční cestu. Doplnout kolem Afriky až do Indie se podařilo o deset let později jeho krajanovi Vasco da Gamovi (Hulec, O., 1997). Od

té doby proud lodí plujících do Orientu a zpět již neustal a nejjihnější pobřeží se stávalo stále častěji svědkem setkání dvou odlišných civilizací.

Námořní cesta kolem jižní Afriky zůstala následujících sto let v rukou Portugalců. Jejich lodě přistávaly na jihoafrickém západním i východním pobřeží, aby doplnily zásoby vody a potravin. Portugalci se však nepokoušeli zakládat na pobřeží osady. Nebyly tam vesměs vhodné zátoky pro zřízení přístavů, skryté mělčiny a příbojové vlny znesnadňovaly přistání. Pobřeží nelákalo Portugalce i z jiného důvodu. Bylo obydlené domorodci, kteří nabízeli na výměnu pouze ovoce a dobytek a navíc s nimi měli špatné zkušenosti. Již Vasco da Gama při jednom přistání napadli a zranili domorodí Khoikhoiové. Proto Portugalci přistávali raději severněji, na území dnešního Mozambiku a při zpáteční cestě na ostrově Svaté Heleny (Zimák, A., 2003).

4.1 Holandští osadníci

V roce 1602 vznikla Sjednocená východoindická společnost¹, která měla pomáhat holandským obchodníkům v jejich zámořském podnikání (Ramerini, M., 2006). Holandsko již touto dobou patřilo k námořním velmocím a v první polovině 17. století převzalo od Portugalců nadvládu nad moři jihovýchodní Asie. Poprvé přistáli Holanďané v Jižní Africe již roku 1595 (Byrnes, R., M., 1996). V dnešní Mušlové zátocce se jim podařilo uskutečnit úspěšný výměnný obchod s Khoikhoii a následně pokračovat na Jávu. V roce 1601 přistál v zátocce pod Stolovou Horou kapitán Joris van Spilbergen a byl údajně prvním, kdo ji pojmenoval jako Stolovou zátoku. Další holandské lodě zde přistávaly i v dalších letech především cestou na Cejlon (Hulec, O., 1997).

V březnu roku 1648 ztroskotala ve Stolové zátocce loď Nieuw Hartlem, která plula z Batávie do Holandska (Byrnes, R., M., 1996). Kapitán s částí zachráněného nákladu odplul na zbývajících lodích domů, ale zbytek posádky musel zůstat na pevnině a počkat na příjezd lodi nové. Ta měla dorazit nejdříve za rok, proto kapitán pověřil obchodníka Leenderta Jansze, aby se zbývajících námořníky postavil dočasnou pevnost, kde by mohli do příjezdu nové lodi přežít. Mezi těmito námořníky byl i lékař Jan van Riebeeck. Všichni se následujícího roku vrátili do Holandska, kde byli posléze Východoindickou společností vyzváni, aby podali zprávu, zda by bylo možné vybudovat na místě ztroskotání lodi stálou

---

¹ Vereenigde Oost-Indische Compagnie

stanici. Jejím úkolem by bylo zajišťovat proplouvajícím holandským lodím pitnou vodu, čerstvé maso a především čerstvou zeleninu a ovoce, aby námořníci netrpěli kurdějemi. Posádky by měly možnost si zde odpočinout, či zanechat své raněné. Leendert Jansz spolu s Matthysem Priorem vypracovali memorandum, které v této oblasti popisovalo mírné podnebí, stékající prameny pitné vody a úrodnou půdu vhodnou k pěstování citrusů a zeleniny (Zimák, A., 2003).

Společnost dlouho zvažovala, zda by výstavba stanice měla naději na úspěch. Nakonec se však rozhodla vyslat do zátoky výpravu. Volba padla na námořního lékaře, chirurga, dobrého organizátora a především člověka s osobní zkušeností z nedávného jednorozhodného pobytu na jihoafrickém pobřeží, Jana van Riebeecka. Na třech lodích, které dostal van Riebeeck k dispozici, přivezl 6. dubna 1652 do Stolové zátoky devadesát mužů, většinou holandských, německých, anglických a dánských žoldnéřů, pět žen a několik dětí (Hulec, O., 1997). Z obavy, že by mohli být domorodými obyvateli napadeni z pevniny, stejně jako cizími posádkami z moře, vyplynul nejprve úkol postavit co nejrychleji pevnost. Ta byla nakonec postavena z kamenných kvádrů a osazena výkonnými děly. Tímto se stala nedobytnou a sloužila jako obranné zázemí pro zvětšující se osadu – Kapské město. Uvnitř areálu byly brzy vybudovány rozlehlé ovocné a zelinářské zahrady, dílny, skladiště, nemocnice, stáje i jiné hospodářské budovy. Dále přístavní můstek a loděnice pro opravu lodí. Založeny byly dokonce i vinice (Zimák, A., 2003).

Stanice byla připravena sloužit nejen holandským lodím, ale za úplatu také všem ostatním, které by zde přistály. Instrukce pro správu stanice výslovně předepisovaly obezřetnost před cizími posádkami a současně přikazovaly zachovávat dobré vztahy s okolními domorodci v zájmu pravidelného výměnného obchodu, z důvodu, aby byl vždy dostatek zásob pro posádky proplouvajících lodí (Gascoigne, B., 2009). Úředníci Společnosti vykonávali přísný dohled nad obchodem s Khoikhoii i nad veškerým prodejem zásob lodím. Brzy se však začalo ukazovat, že dobytek od domorodců zvýšeným potřebám stanice již nedostačuje a že ani zeleniny a ovoce, které pěstují zaměstnanci Společnosti, není dostatek. Některé obiloviny, především rýže, musely být od počátku pravidelně dováženy z ostatních kolonií, hlavně z Indonésie.

Protože centrálně řízené zemědělské hospodaření Společnosti nebylo moc úspěšné a obchodování s khoikhoiskými kmeny bylo stále obtížnější, dovolila Společnost v roce 1657 uvolnit z kontraktu devět svých zaměstnanců (šest Holanďanů a tři Němce), aby si mohli vybudovat vlastní farmy vně zabraného území. Nemuseli platit 12 let daně, ale na půdu,

kterou dostali podél řeky Liesbeek, byla uvalena zástava. Podle van Riebeecka byl tento systém efektivnější. Z nezávislých farmářů se tak stali svobodní občané (vryburghers) (Gascoigne, B., 2009).

Farmáři měli pro lodní posádky pěstovat a následně dodávat dobytek a obilí, aby se již nemusela až z Indonésie dovážet rýže. Mohli volně obchodovat s Khoikhoi, ale nesměli dávat vyšší ceny než Společnost a bylo jim zakázáno jakkoliv zkoušet zotročit místní domorodce. Byli podporováni v pěstování obilí, ale nesměli pěstovat cokoliv, co rostlo v zahradách Společnosti (Byrnes, R., M., 1996).

Aby měli farmáři dostatek půdy, zabírali Khoikhoiům pastviny. Ti si to samozřejmě nenechali líbit a přepadali evropské farmy, ze kterých vyháněli dobytek a ovce. Z tohoto důvodu byl kolem osady vysázen živý plot z trnitých keřů s řadou strážných věží. Van Riebeeck se snažil zastrašit domorodce střelbou z obraných děl a farmářům povolil je střílet na potkání (Byrnes, R., M., 1996).

Na těžkou práci v zahradách a polích brzy van Riebeeckovi zaměstnanci sami nestačili. Nepodařilo se do ní dostatečně zapojit ani místní khoikhoiské obyvatelstvo, které osadníci nazývali Hotentoti. Brzy se začalo uvažovat o dovozu nových pracovních sil – otroků ze zahraničí. Východoindická společnost využívala otroky už v jiných osadách a začala je pět let po založení stanice dovážet i do Kapska., tedy v roce 1657 (Hulec, O., 1997). Holanďané se v oné době podíleli na obchodu s otroky do Ameriky přes Atlantský oceán a získali proto pro Kapsko lehce určité množství otroků z Guinejského zálivu a z Angoly. Dále následovaly lodě s otroky z východního pobřeží Afriky, z Mozambiku či Madagaskaru a zároveň z východní Indie, z Indonésie a Malajsie. Jednalo se převážně o muže, z nichž byla velká část muslimského náboženského vyznání. Pro otroky patřící Společnosti byly postaveny ubikace v pevnosti, kam se jich mohlo vměstnat až pět set. Ročně sem bylo dovezeno v průměru přes tři sta otroků, převážně mužů, a tak se jejich počet neustále zvyšoval. Někteří otroci měli nelegitimní děti s místními khoikhoiskými ženami, které zvětšovaly počet míšenců, nazývaných bastaard nebo později kleurlinge (barevní). Mezi ně patřily také děti, které měli běloši s místními ženami. Statut svobodného občana přitom mohly získat jen děti, ke kterým se jejich bělošští otcové přiznali, což nebyla ani polovina (Gascoigne, B., 2009). Dorozumívacím prostředkem míšenců se stala zjednodušená holandština. Brzy v ní však nastaly změny ve výslovnosti některých hlásek a dostaly se tam různé výpůjčky z ostatních evropských jazyků, především angličtiny, němčiny a francouzštiny, ale i malaj-

štiny a částečně i z místních jazyků. Tato mluva se stala základem pro jeden z dnešních úředních jazyků – afrikánštinu (afrikaans) (Gascoigne, B., 2009).

Počet otroků dosáhl během 50 let počtu svobodných občanů a později je dokonce značně převyšoval. V roce 1793 bylo v Kapské provincii 14 747 otroků (9 046 mužů, 3 590 žen a 2 111 dětí), kdežto svobodných občanů bylo pouze 13 830 (Hulec, O., 1997). Je zde důležité zmínit, že již od samého počátku celé kapské společnosti ležela veškerá těžší práce na služebnictvu a otrocích. Nejvíce otroků měli nejbohatší a nejvyšší úředníci, kteří byli současně i majiteli rozlehlých farem.

Do Kapska se začali dovážet také trestanci z Batávie a z ostatních holandských území. Mnozí z nich se zde po odpykání trestu formou otrocké práce rozhodli zůstat a usadit se. Někteří se docela dobře uchytili a stali se z nich svobodní občané. Otroci mohli být vykoupěni nebo se mohli sami vykoupit. Toho často využívali šikovní Malajci, kteří byli díky svým řemeslnickým schopnostem bohatší než ostatní otroci. Všichni osvobození či vykoupěni otroci se bez rozdílu pleti stali tzv. svobodnými černochoy (vrynegers) (Byrnes, R., M., 1996). Zpočátku byli opravdu považováni za svobodné, ale počátkem 18. století, po vyhlášení zákonů omezujících jejich svobodu pohybu, se postavení svobodných černochoů značně zhoršilo.

Kapsko spravoval zprvu nejvyšší místní velitel, který byl zaměstnancem Společnosti a byl jí přímo podřízen. Tuto funkci zastával téměř deset let Jan van Riebeeck. Po jeho odjezdu do Batávie v květnu 1662 žilo v Kapském Městě asi 260 měšťanů (burghers) a v okolí asi 130 farmářů (boere), z toho jen 37 žen a dětí (Hulec, O., 1997). Od roku 1672 stál v čele Kapska guvernér. Až do konce 18. století, kdy skončila holandská správa Kapska, byli všichni jeho následovníci, až na malé výjimky, rodilí Jihoafričané (Gascoigne, B., 2009).

Druhým nejznámějším guvernérem Kapska se stal Simon van der Stel (Light, J., 2007). Za jeho dvacetileté správy se osada rozrostla na sever a na východ a již nezaujímal pouze Kapský poloostrov, ale rozkládala se na ploše stovek čtverečních kilometrů. Ze zásobovací stanice se stala kolonie. Přijížděli další holandští a němečtí osadníci a po roce 1688 také vlna hugenotů, kteří emigrovali před náboženským pronásledováním. Usadili se na východ od vesnice Stellenbosche a zasloužili se o rozvoj místního vinařství (Zimák, A., 2003). Brzy se asimilovali a přestali používat svůj mateřský jazyk, převzali místní řeč i zvyklosti.

4.2 Trekboerové

Osadníci, kteří neměli dostatečný kapitál pro úspěšné obdělávání polí, se živili jako pastevci a lovci. Putovali za pastvinami a byli proto označováni jako trekboere – putující sedláci (Hulec, O., 1997). Dostali od Společnosti oficiální povolení ke svobodné pastvě, získávání nových pastvin nebo úrodné půdy. Putovali podél jihozápadního pobřeží a do vnitrozemí spolu s nejbližší rodinou, několika otroky a se svými nepříliš početnými stády dobytka se vydávali zakládat farmy. Jelikož se jim v tom Khoikhoiové snažili zabránit, přepadávali sedláky a odváděli jejich stáda. Nakonec se však Khoikhoiové museli podřídit (Zimák, A., 2003).

Trekboerové se neradi podrobovali autoritám, proto jejich způsob života vedl k velké samostatnosti. Za tento pocit nezávislosti však platili velkou sociální a kulturní izolací. Návyky se dědily z otce na syna, nedocházelo k žádnému výraznějšímu posunu v myšlení. Školy žádné neexistovaly, jenom občas přišel potulný učitel, o jehož úrovni vzdělání se dalo pochybovat (Byrnes, R., M., 1996). Jedinou četbou byla Bible. Ve vzdálených oblastech byli farmáři odkázáni pouze na ni, protože mezi nimi nepůsobili ani pastoři. Hlavním poutem vnitrozemské komunity bylo tradiční kalvinistické náboženské vyznání. To je vzhledem k jejich životním zkušenostem z prostředí obklíčeného „pohany a nepřáteli“ ještě více utvrzovalo v přesvědčení, že právě oni jsou „Bohem vyvolenými lidmi“ a Bible je v tomto přesvědčení jen podporovala². Různí cestovatelé, kteří tyto kraje občas navštívili, zanechali ve svých pamětech a denících častá svědectví tohoto druhu myšlení. Citují v nich například vyslechnuté běžné názory, které se odvíjí s četby Starého zákona. Například, že Kaffři – Hotentoti, bušmeni a černoši patří do nižší rasy než běloši. Bůh je předurčil k tomu, aby byli nosiči vody, drvoštěpy a aby sloužili příslušníkům bílé rasy. Popisují však současně i způsob obživy, úroveň hospodaření a kulturní vyspělost těchto „vyvolených trekboerů“ tak, že se prý jejich životní zvyklosti vůbec nelišily od standardu místních Afričanů, kterými tak hluboce opovrhovali (Hulec, O., 1997).

² Holandská reformní církev, která v Holandsku pomohla v 16. století sjednotit své přívržence proti španělské katolické nadvládě, vycházela z učení Jana Kalvína a měla v sobě rasismus zakotvený nepřímo. Calvinistické učení podle vlastního výkladu určitých pasáží Bible, hlavně Starého zákona, zdůrazňovalo oprávněnost nadřazenosti jedněch nad druhými. Rozdělovalo lidstvo na skupiny, z nichž jedna byla „Bohem vyvolená“, zatímco jiné, pocházející např. z potomků Kaina nebo Chána, byly předurčeny k podřadnému postavení a službě. Samozřejmě, že Holandská reformní církev považovala své přívržence za ty „vyvolené“ (Hulec, O., 1997). Když s takovými náboženskými představami přicházeli první Evropané do Afriky, přirozeně jimi měřili i domorodé obyvatelstvo. Vysvětlovali si např. citát ze Starého zákona, že „Bůh oddělil světlo od tmy“ tak, že vlastně oddělil bílé obyvatele od černých. Proto i otroctví v zámořských územích se z ekonomického a etického hlediska posuzovalo jako něco zcela přirozeného a vycházelo z názoru, že lidé si nejsou a ani nemohou být rovni.

Trekboerové vytlačovali nejtvrďšími prostředky Sany a khoikhoiské kmeny, které se nebyly schopny sjednotit proti společnému nepříteli, naopak se oslabovaly neustálými vzájemnými rozepřemi. Když se domorodci postavili na odpor, vytvořili proti nim trekboerové ozbrojené oddíly dobrovolníků (commando) a podnikali trestné výpravy (South African Police Service, 2009). Tisíce sanských mužů pobili, ženy a děti poté nutili pracovat na farmách. Khoikhoiům vypalovali chatrče a nutili je pást stáda, řídit volské potahy a vykonávat domácí práce. Odměnou byla Sanům a Khoikhoiům pouze strava a několik kusů dobytka (Zimák, A., 2003).

Zpráva Společnosti z počátku 18. století hovoří o tom, že mezi lety 1662–1713 získali nákupčí farmáři od Khoikhoiů 14 363 kusů dobytka a 32 808 ovcí (Hulec, O., 1997). Majetková síla domorodců v Kapsku a okolí byla zlomena a i z tohoto důvodu se již v osmdesátých letech 17. století rozpadala jejich společenská struktura na jednotlivé rodiny. Ty se postupně stávaly ekonomicky závislé na Evropanech a jejich příslušníci vstupovali víceméně dobrovolně do námezdních služeb. Vykonávali pro své pány domácí nebo dílenské práce a bydleli buď v přílehlých místnostech pro služebnictvo, nebo si stavěli nouzové přístřešky na okraji města či farmy (Zimák, A., 2003).

Další pohromou se pro domorodce staly epidemie, především spalniček a neštovic, proti nimž nebyli Khoikhoiové ani Sanové imunní. První taková epidemie propukla v roce 1713, když ji do osady zavlekla posádka jedné holandské lodi (Gascoigne, B., 2009). Epidemie zasáhla i otroky jiných zemí, kteří proti infekci neměli rovněž obranné látky. Početní stavy místního obyvatelstva poklesly o desetitisíce a další vlna nákazy je stále snižovala. Postupně se původní stav domorodců snížil až o 90 % (Byrnes, R., M., 1996). Epidemie brzy pronikly i do vnitrozemí a v kombinaci s několikaletými pravidelně se opakujícími suchy a chorobami dobytka oslabily i domorodé khoikhoiské populace žijící ve vzdálených oblastech severně od Kapska. Ty pak samozřejmě nebyly schopny odolávat tlaku stále početnějších trekboerů. Sanové a Khoikhoiové, kteří nebyli vytlačeni na sever, splynuli s otroky i míšenci a stávali se sluhy bělochů.

5. KOŘENY AFRIKÁNSKÉHO NACIONALISMU A POČÁTKY APARTHEIDU

Počátky budoucí segregace lze nalézt již na konci 17. století, kdy se místní obyvatelstvo stalo otrockou silou na farmách holandských a francouzských přistěhovalců v Kapsku. Pronikání části těchto farmářů dále do vnitrozemí před rostoucí daňovou zátěží ze strany Východoindické společnosti bylo rovněž nesené v duchu zabírání půdy místního obyvatelstva a jeho následné zotročování pro práce na farmách. Tzv. kaferské války, tj. devět ozbrojených konfliktů mezi Búry a etnikem Xhosa v letech 1779–1878 (Hulec, O., 1997), byly ve své podstatě také pouze bojem o půdu.

Na přelomu 17. a 18. století byla kapská kolonie jako důležitý strategický bod v rámci války s Holandskem obsazena Británií. Nejprve dočasně, v roce 1806 natrvalo. Toto nové mocenskopolitické uspořádání bylo o devět let později stvrzeno také na Vídeňském kongresu. Britská kolonizace Kapska však s sebou přinesla dalekosáhlé důsledky. Již v roce 1807 byl zakázán obchod s otroky a bylo též ukončeno přivážení otroků z Indie. Roku 1833 byl vyhlášen úplný zákaz otroctví. (Byrnes, R., M., 1996). Tato liberální premisa Britů však nekorespondovala s přesvědčením Búrů o existující rasové nerovnosti, které mělo původ v Kalvínově učení Nizozemské reformované církve, rozdělující lidi na „Bohem vyvolené“ a na ty, jež jsou určeni k podřadnému postavení. Zákaz otroctví měl navíc na búrské farmáře využívající domorodých otroků jako levné pracovní síly také ekonomický dopad. Z těchto důvodů se otázka zrušení otroctví stala bodem počínajících nesvárů mezi Brity a Búry. Po roce 1835 se proto Búrové rozhodli opustit Kapsko a odejít do vnitrozemí mimo britskou sféru. Během tzv. Velkého treku ovládli území mezi řekami Oranje a Limpopo, kde zabrali veškerou půdu místních obyvatel. Ti se poté buď stali nevolnickou silou na búrských farmách, nebo si od nových pánů mohli pronajímat půdu, z níž ovšem museli odvádět polovinu úrody. První pokus o založení vlastního búrského státu (Republika Natalia, 1838–1842) byl Brity zmařen, později však Britové uznali suverenitu dvou búrských republik Transvaal (1852) a Oranžsko (1854) (Zimák, A., 2003). V obou republikách tvořili Búrové menšinu, africká většina nepožívala žádných občanských ani politických práv – na rozdíl od britského Kapska, kde měli volební právo i černoši a míšenci, pokud vlastnili dostatečně velký majetek.

Ani toto nové uspořádání však netrvalo dlouho. Na území jižní Afriky, včetně obou búrských republik, byla objevena v poslední třetině 19. století rozsáhlá naleziště zlata a dia-

mantů, která se ihned stala předmětem britského zájmu (Ilfie, J., 2001). Britové se snažili bránit přílivu britských prospektorů (tzv. uitlanders – cizinci) a rostoucí pozici britských korporací například jejich vysokým zdaněním, vysokými cly na dovoz důlního zařízení nebo vznikem monopolů na výrobu dynamitu a zajišťování dodávek vody. Počet uitlanderů však i přesto stále rostl a v búrských republikách se začalo vytvářet nebezpečné napětí, posilované požadavkem uitlanderů na stejná politická práva, která má britské obyvatelstvo. Rozhodnutí transvaalské vlády, že na volební právo mají nárok jen cizinci, kteří žijí v zemi více než čtrnáct let, vyvolalo obrovskou nevoli a dále přiosťřovalo vztahy mezi oběma stranami. Začínalo být stále více zřejmé, že otázka volebního práva pro uitlandery je ze strany britského guvernéra pouze záminkou pro vyhlášení války a absolutní ovládnutí bohatých nalezišť. Búrové sice nabídli Britům ústupky v jednáních, Britové však o svých požadavcích nehodlali jednat. Nakonec to byli Búrové, kdo vyhlásili Británii válku, kterou však stěží mohli vyhrát. Po tříletém krveprolití (1899–1902) Búrové uznali britskou svrchovanost a změnili taktiku. Se zájmem mít též užitek z nerostného bohatství se Búrové rozhodli s Briti raději spolupracovat (Řehák, V., 2006).

Dne 31. května 1910 byla vyhlášena Jihoafrická unie, která udržela stávající diskriminační nařízení a vytvořila řadu nových (Ilfie, J., 2001). Politická práva získali na základě majetkového a vzdělanostního censu pouze bílí muži³, v Kapsku též zámožnější Afričané a míšenci. V roce 1911 byl vydán zákon⁴, který vymezoval určitá pracovní místa pouze pro bílé dělníky, v roce 1913 pak zákon o půdě domorodců (Natives Land Act), který na základě argumentu o nevhodném využívání půdy Afričany rozdělil půdu podle rasového klíče: na 8 % té nejhorší půdy v jižní Africe vznikly rezervace⁵ pro Afričany, zbytek půdy připadl Búřům. Roku 1936 se podíl půdy pro černošské obyvatelstvo zvýšil na 13 % (Řehák, V., 2006). Afričanům bylo zakázáno kupovat nebo si pronajímat půdu mimo pro ně vyčleněné oblasti. Směli je opouštět jen v případě, pokud byli zaměstnáni mimo rezervace. Dalšími zákony bylo Afričanům zakázáno stávkovat nebo sloužit v ozbrojených silách.

Již krátce po vyhlášení Unie roku 1910 došlo mezi búrskými představiteli k rozkolu v otázce dalšího vztahu k Británii. Vládnoucí Jihoafrická strana (SAP)⁶ v čele s L. Bothou a J. Smutsem byla konfrontována nově vzniklou Národní stranou (NP)⁷ generála Hertzoga, která se zasazovala o co nejrychlejší odklon od Británie. Byla to také především Hertzogo-

³ Bílé ženy dostaly volební právo až v roce 1931.

⁴ Mines and Works Act

⁵ Viz Příloha č. 1: Černošské rezervace, stav v letech 1913 a 1936

⁶ South African Party (Suid-Afrikaanse Party)

⁷ National Party (Nasionale Party)

va zásluha, že se na základě Westminsterského statutu (1931) stala Jihoafrická unie fakticky nezávislou (Hulec, O., 1997). V ostatních krocích však šla jeho politika stejným směrem jako SAP. V roce 1933 se navíc obě strany sloučily ve snaze lépe čelit důsledkům hospodářské krize v Sjednocenou stranu (UP)⁸. Skupina konzervativních poslanců však neshledávala politiku UP jako dostatečně hájící búrské zájmy a založila Očištěnou národní stranu (GNP)⁹, která zcela otevřeně dávala najevo své sympatie k fašistickému hnutí. Ve 30. letech navíc zintenzívnil svou činnost polonáboženský spolek Afrikánské bratrstvo (AB)¹⁰, jehož hlavní ideou bylo vybudovat výlučně afrikánskou vlast (volk) založenou na tradicích búrských předků z časů Velkého treku. Rostoucímu afrikánskému nacionalismu nahrával také obrovský průmyslový rozmach ve 40. letech a rapidní růst afrikánské buržoazie (Řehák, V., 2006).

Po druhé světové válce se začal vyostřovat postoj afrikánské menšiny vůči černým Afričanům a ostatním národnostním a etnickým skupinám. Zatímco vláda chtěla pokračovat v dosavadním úspěšném kursu, nacionalisté odmítli jakoukoliv dělbu moci a roku 1947 vznikla pod hlavičkou znovuoobnovené NP koncepce odděleného vývoje jednotlivých ras, tzv. apartheid¹¹ (Řehák, V., 2006). Autoři v ní odkazovali na Bibli a pokoušeli se dokázat nezbytnost zachování čistoty ras. Někteří nacionalisté dokonce doporučovali vysídlit černošské obyvatelstvo za hranice unie. V březnu 1948 vyšel programový dokument Politika Národní strany vůči barevným, kde bylo objasněno, že apartheid je založen na křesťanských zásadách spravedlnosti a míru (Lacina, K., 1987).

Dne 26. května 1948 se konaly první poválečné parlamentní volby. Přestože v nich NP získala podstatně méně hlasů než UP, díky většinovému volebnímu systému a vymezení jednotlivých volebních okrsků získala více mandátů než její soupeř a sestavila po volbách vládu (Řehák, V., 2006). Svou předvolební kampaň zaměřila hlavně na tzv. „černé nebezpečí“, kterým zastrašovala veřejnost. Kritizovala vládu UP, že se nestará o zchudlé bělochy a farmáře a že nadřazuje černochům. Odsuzovala také snahy o reformy, které by vedly k zrovnoprávnění černochů s bílými usedlíky a požadovala přísné vymezení hranic mezi bílými a barevnými. (Zimák, A., 2003).

⁸ United Party (Verenigde Suid-Afrikaanse Nasionale Party)

⁹ 'Purified' National Party (Gesuiwerde Nasionale Party)

¹⁰ Afrikaner Broederbond

¹¹ Termín apartheid je afrikánský výraz pro oddělený vývoj a byl poprvé veřejně použit 6. března 1943 v novinách Die Burger (Lacina, K., 1987).

Na přelomu 40. a 50. let bylo vydáno několik klíčových zákonů, které byly ve své podstatě institucionalizací dlouho přetrvávající praxe rasové diskriminace. Mezi nejvýznamnější patří Zákaz manželství mezi příslušníky různých ras¹², Zákaz sexuálního styku mezi příslušníky různých ras¹³, Rozdělení obyvatelstva do rasových kategorií vyznačených v průkazech totožnosti¹⁴, Kvalifikovaná práce ve stavebním průmyslu pouze pro bílé dělníky¹⁵ nebo Omezení možnosti získání vzdělání pro Afričany¹⁶. Nacionalistické vládě, v jejímž čele se vystřídali duchovní otcové apartheidu Daniel F. Malan, Johannes G. Strijdom a Henrik F. Verwoerd, se podařilo úspěšně realizovat tzv. koncept oddělených svobod (separate freedoms) a oddělit „nadřazené“ búrské obyvatelstvo od zbytku jihoafrické společnosti (Řehák, V., 2006). Tedy alespoň v politické rovině, protože v té ekonomické zůstal jihoafrický průmysl i nadále silně závislý na práci černošských obyvatel.

Vláda zesílila kontrolu nad přílivem černochoů do měst, kde museli bydlet v nuzných sídlišťích (townships) vzdáleni od městských center. Osady byly bez jakýchkoliv služeb, jen s dlouhými řadami přízemních domků (Zimák, A., 2003). Zákon o stanovení území pro jednotlivé skupiny obyvatelstva¹⁷ umožňoval vymezit oblasti k obchodní činnosti nebo k bydlení jen pro určité rasové skupiny. Pokud černoši nebyli v pracovním, nebo nájemném poměru u bílých zaměstnavatelů, měli žít ve vytvořených rezervacích - tzv. bantustanech¹⁸ (Hulec, O., 1997). Stálé bydliště v městských sídlišťích směli mít jen ti černoši, kteří se tam narodili, žili po dobu patnácti let nebo tam pracovali deset let pro stejného zaměstnavatele. Všichni ostatní byli přesídleni do bantustanů. Všichni černoši obdrželi zvláštní průkazy, ve kterých byly vypsány všechny důležité údaje. Tyto průkazy museli mít ve městech neustále při sobě, jinak byli zatčeni. Bez zvláštního povolení nesměli města ani navštívit na delší dobu než 72 hodin (Zimák, A., 2003).

Opozice v parlamentu se snažila přijetí rasistických zákonů zabránit, nedisponovala však dostatkem hlasů. Nezabránila ani vzniku Zákona o bantuských představitelích¹⁹, který v bantustanech zakázal dosavadní strukturu kmenové samosprávy a zavedl nový třístupňový systém náčelnických hodností (Hulec, O., 1997). Verwoerd poukazoval na to, že kme-

---

¹² Prohibition of Mixed Marriages

¹³ Immorality Act

¹⁴ Population Registration Act

¹⁵ Native Building Workers Act

¹⁶ Bantu Education Act

¹⁷ Group Areas Act

¹⁸ Slovo bantustan je spojením etnonymu Bantu a perské koncovky –stan („stát“). Termín bantustan byl užíván převážně odpůrci v pejorativním slova smyslu, jihoafrická vláda užívala oficiálního termínu domovina (homeland) (Řehák, V., 2006).

¹⁹ Bantu Authorities Act

nové zřízení je přirozenou domorodou demokracií, kdežto volby jsou bělošskou novotou a jsou cizí africkým tradicím (Zimák, A., 2003).

Když se Verwoerd stal v roce 1958 ministerským předsedou, v projevu v parlamentu oznámil, že vláda nemůže nebrat ohled na vývoj v Africe a ve světě, a proto udělí bantustanům samosprávu a později plnou samostatnost (Zimák, A., 2003). Přeci jenom veškerá zákonná opatření směřovala k tomuto cíli.

Na počátku šedesátých let se vyostřil konflikt mezi jihoafrickou vládou a Velkou Británií, která režim v unii několikrát ostře kritizovala. Šlo především o události z Sharpeville. Premiér Verwoerd zareagoval útokem a vyhlásil referendum o vyhlášení republiky a zrušení posledních ústavních svazků s Velkou Británií v němž jej podpořilo 52 % voličů (Řehák, V., 2006). Afrikánský nacionalismus tak dne 31. května 1961 dosáhl jednostranným vyhlášením republiky svého vrcholu.

V první polovině 60. let bylo zesíleno úsilí o zatlačování černých Afričanů do nehostinných rezervací. Více než polovina černochů, která trvale žila a pracovala v oblastech vyhrazených bělochům, tam byla považována za přechodné obyvatele s příslušností k jedné z deseti domovin, do nichž byly soustředěny jednotlivé rezervace. Vláda prohlašovala, že vytvořením domovin zajistila černošským národům právo na sebeurčení a že černoši nemají v JAR žádná politická ani hospodářská práva, protože nejsou jejich státními příslušníky. Černošské obyvatelstvo se tak tísnilo v bantustanech, kde podle A. Zimáka (2003) většina obyvatel žila v horších životních podmínkách než jejich předchůdci před příchodem Evropanů v polovině 17. století.

V roce 1963 byla samospráva nejdříve udělena domovině Xhosů, jmenovala se Transkei. Byl to velice odvážný krok, neboť počátkem 70. let se příslušnost k Transkei vztahovala na 1,83 mil. lidí, z nichž pouze 42 tisíc bylo zaměstnáno na území tohoto bantustanu. Ostatní byli nuceni hledat práci v bělošské zóně. Poté jihoafrická vláda systematicky pokračovala v budování bantustanů, o nichž bylo zřejmé, že podle velmi střízlivých odhadů budou schopny zabezpečit minimální obživu nanejvýš 2 milionům černých Afričanů (Lacina, K., 1987).

Koncem 60. let došlo k dalšímu zintenzivnění vládních snah o budování bantustanů. V roce 1970 vláda vydala Zákon o občanství v domovinách²⁰, který přiděloval Afričanům domov-

---

²⁰ Bantu Homelands Citizenship Act

ské právo do jednotlivých bantustanů podle jejich etnického původu (Řehák, V., 2006). Měli být přemístěni do celkem 10 bantustanů vytvořených z 81 rezervací. Zároveň byly zveřejněny plány na postupné přesídlení do rezervací pro více než 4 miliony Afričanů, kteří do té doby žili v bělošské zóně. Tyto plány byly více upřesněny v roce 1973, kdy jihoafrický parlament přijal další zákonné ustanovení předpokládající přeměnu rezervací v bantustany s údajnou vlastní samosprávou. Na jeho základě bylo veškeré africké obyvatelstvo rozděleno na samostatné národy, které měly být soustředěny v těchto bantustanech²¹: Transkei (bantustan Xhosů), Bophuthatswana (bantustan Tswanů), KwaZulu (bantustan Zulů), QwaQwa (bantustan Jižních Sothů), Lebowa (bantustan Severních Sothů), KwaNdebele (bantustan Ndebeleů), Venda (bantustan Vendů), Gazankulu-Sharagash (bantustan Tsonců), Ciskei (bantustan Xhosů) a KaNgwane (bantustan Swaziů) (Lacina, K., 1987). V roce 1976 vláda udělila samostatnost Transkei, v roce 1977 byla vyhlášena samostatnost Bophuthatswany, třetím nezávislým bantustanem se stal roku 1979 Venda a v roce 1981 byla vyhlášena samostatnost Ciskei. To i přes to, že její předseda vlády nezávislost několikrát odmítl a v referendu se pro ni vyjádřilo pouhých 15 % obyvatelstva (Zimák, A., 2003). Samostatnost domovin kromě vlády JAR žádný jiný stát neuznal.

Vláda Jihoafrické republiky podložila prosazování své bantustanizační politiky tvrzením, že JAR není multirasovou, avšak multinárodní zemí, v níž žije 12 národů (9 afrických, bělošský, míšenecký a indický) a že svým programem umožňuje 9 národům sebeurčení. V tomto pojetí se měla stát JAR většinovým státem ovládaným 4,5 milionu bělochů a obydleným ještě míšeneckou a indickou menšinou. Afričané se měli stát občany nezávislých domovin. Odpor proti apartheidu by se jevil jako vnitroafrický a vláda JAR by s ním neměla nic společného (Lacina, K., 1987). Celkem bylo v letech 1960–1983 vysídleno z měst a venkova přes tři a půl milionu černochoů a téměř milion míšenců a Indů. Mnohá stará sídliště, kde černoši a míšenci žili po generace, vláda zrušila a čtvrtě vyhradila bělochům (Zimák, A., 2003). Šlo hlavně o dělníky na bílých farmách, obyvatele tzv. „černých skvrn“, dále rodiny dělníků žijících v černošských čtvrtích blízko domovin a tzv. „nadbytečné lidi“ (surplus people) z městských oblastí (Light, J., 2008).

Instituce bantustanů se samozřejmě setkala s odporem většiny Afričanů. Rozdrobená území s nekvalitní půdou byla přelidněná a chudá, určování etnické příslušnosti probíhalo často nahodile a bylo doprovázeno deportacemi, místní vlády se řídily přáním jihoafrické vlády a

²¹ Viz Příloha č. 2: Bantustany a koncentrace skupin obyvatelstva (1979) a Příloha č. 3: Bantustany a „nezávislé černošské státy“ (1986)

nikoliv potřebami obyvatel. Situace v bantustanech se nevyhnutelně stala jednou z příčin aktivizace černošského osvobozenického hnutí.

Nespokojenost černochoů dále vzrůstala a jak v průběhu 80. let rostl počet útoků na policejní stanice a další vládní instituce, byl roku 1985 vyhlášen výjimečný stav po celé zemi. Ten trval ještě dalších 5 let. Média byla cenzurována a roku 1988 bylo zadrženo 30 tisíc lidí bez soudního příkazu a tisíce z nich bylo mučeno (Byrnes, R., M., 1996).

Bothova vláda se snažila apartheid modernizovat, aniž by samozřejmě utrpěla nadvláda bělochů. Jeho reformní strategie uznávala, že není možné pokročilou průmyslovou společnost ovládat policejními metodami, a tak usilovala využít místo nich tržní disciplínu (Ilfte, J., 2001). Aby mohli černoši pokrýt naléhavou potřebu kvalifikovanějších pracovníků v průmyslu, byly odvolány zákony o průkazech a bělochům přestala být vyhrazena některá zaměstnání. Vláda povolila černošské odbory, které se staly též politickou silou. Dále bylo nutné zvýšit úroveň černošského školství a černoši museli mít přístup i na dosud bělošské polytechniky. Průmyslníkům se nevyplatilo zvyšování kvalifikace sezónních dělníků, kteří po čase odešli, a proto bylo nutné povolit černochoům trvalý pobyt v sídlištích u bělošských měst. Bělochům již nebyly vyhrazeny některé kategorie hotelů, restaurací, vlaků a autobusů. Byly povoleny vícerasové politické strany, sportovní utkání týmů různých ras a další (Zimák, A., 2003).

V roce 1989 se prezidentem stal Frederik Willem de Klerk. Jeho vláda začala postupně uvolňovat apartheidní omezení. Roku 1990 byl z vězení po 27 letech propuštěn Nelson Mandela a stal se vůdcem nově zlegalizovaného ANC. Následně byl zrušen zákonný aparát apartheidu (Ilfte, J., 2001). V březnu 1992 se konalo referendum a jeho výsledek umožnil vládě vyjednat s ANC a dalšími černošskými organizacemi o návrhu nové ústavy.

V roce 1993 byla prozatímní ústava dokončena a tím skončila téměř tři staletí trvající nadvláda bělošské menšiny na jihu Afriky (Hulec, O., 1997). Jihoafrická republika se stala jednotným suverénním a demokratickým státem. Zakotvila v sobě veškerá lidská práva pro všechny obyvatele bez rozdílu rasy, náboženství a pohlaví, včetně volebního práva pro občany starší 18 let.

První všerasové volby se konaly v roce 1994 a v zemi od té doby vládne levicově a panafrický orientovaný ANC, který zastupuje především zájmy domorodé africké většiny. Prvním černošským prezidentem země se stal Nelson Mandela.

5.1 Vztahy mezi černými a Afrikánci

Koloniální stát i apartheidní režim byly odpovědny za stratifikaci a rozdělení jednotlivých černošských skupin. Afrikánci nikdy nevnímali černé Jihoafričany jako příslušníky jednoho národa. Jejich snahou bylo naopak pomyslnou jednotu rozbít, roztržít. K tomuto jedinému účelu jim sloužila politika rozdělování černošů do jednotlivých ohraničených skupin dle etnicity. Záměrem bylo rozdělit černošské obyvatelstvo na segmenty, se kterými by si režim v bílé Jižní Africe snáz poradil než s jednotnou a o mnoho početnější opozicí. To se však tak úplně nepovedlo v tom smyslu, že černí obyvatelé JAR vystupovali proti bílé dominanci jako jeden celek.

Již dlouhou řadu let proti sobě stojí dvě skupiny Jihoafričanů, Afrikánci (tedy bílí) a původní černí obyvatelé. Obě skupiny měly ve společnosti dlouho let vymezenou roli.

V jižní Africe netvořila černošská populace nikdy jednu homogenní skupinu. Na území JAR došlo důsledkem koloniální správy postupně k rozlišení a kategorizaci několika etnických skupin. Dá se říci, že ty se ovšem lišily jazykem i mírou etnického uvědomění. Jedním z nejvýznamnějších etnik byla skupina Zuluů, která si postupně vybudovala vědomí vlastní svébytnosti. Právě zulští představitelé patřili k těm, kteří se nejvýrazněji domáhali práv pro černé obyvatele Jižní Afriky (Maré, G., 1995). Např. Albert J. Luthuli, původním povoláním učitel a později vedoucí představitel ANC, byl v roce 1960 oceněn Nobelovou cenou míru za svůj nenásilný boj proti režimu apartheidu (Libri, 2009). Zulové, reprezentovaní v posledních desetiletích především politickým hnutím Inkatha, přispěli sice k pádu politiky apartheidu, na druhé straně se však svou snahou o plnou nezávislost vlastního území nebáli dostat do ozbrojených konfliktů (Lukášek, L., 1999).

Xhosové se naproti Zuluům etnicky profilovali méně. Neměli např. nikdy sjednocené království a v důsledku industrializace a jejich zapojení do prací v dolech byli územně i kulturně roztrženi. A když konečně dostali možnost vybudovat svou etnickou identitu, dali přednost neetnické politice s cílem vytvořit Jihoafričana. Tato idea se opírá především o překonání kmenového partikularismu a prosazování moderních evropských hodnot, např. prosazování lidských práv. Tento koncept byl začleněn do Charty svobody (Freedom Charter) z roku 1955, jež byla převážně z dílny Xhosů (Horáková, H., 2007). Neetnická politika odpovídá i současnému vládnutí strany ANC, která je tvořena zejména příslušníky xhoského etnika. Odpovědnost chovat se státovtorně potlačuje projevy ožívání etnicity.

K etnicky méně vyprofilovaným skupinám lze zařadit i Tswany a Sothy. Obě tato etnika mají vlastní nezávislý stát (Botswanu, respektive Lesotho), kde mohou uplatňovat svoji etnický zaměřenou politiku. Tswanové žijící v dnešní JAR jsou často územně roztrženi a podle H. Horákové (2007) nemají ani historické předpoklady k silnému etnickému vědomí. Jedním z těchto důvodů je i ten, že postrádali silné náčelníky.

Další zajímavou etnickou skupinou jsou Vendové. Díky tomu, že jejich elita byla úspěšně včleněna do nových elit v zemi, došlo k oslabení jejich etnických nároků, a proto lze předpokládat, že u nich nehrozí žádné větší etnické excesy. Bez vzdělaných představitelů, kteří jsou v současnosti dostatečně saturováni politicky i ekonomicky, si to lze jen těžko představit.

Velice zajímavou skupinu, co se týče etnicity, jsou bezesporu Pondové. Na rozdíl od Xhosů, kteří nikdy neměli mocnou etnickou bázi, se Pondové postupně vlivem rozvíjejícího kapitalismu modernizovali. Převzali jazyk a kulturu Xhosů a stali se uvnitř této skupiny vládnoucí elitou. Dnes ovládají centrum i periférii a jejich etnicita je rozprostřena po celé JAR. Oblasti, odkud pocházejí patří stále k těm nejhudším, z tohoto důvodu se Pondové spíše soustřeďují na ovládnutí toho, co bylo vyprodukováno během bělošské nadvlády. Dnes patří mezi ty, kteří, inspirováni v sousedním Zimbabwe, hrozí vyvlastněním bělošských farem (Horáková, H., 2007).

Po převzetí moci Národní stranou v roce 1948 se začal vyostřovat postoj bělošské menšiny vůči Afričanům a ostatním národnostním a etnickým skupinám. V letech 1950–58 působil ve vládě jako ministr pro záležitosti domorodců Henrik F. Verwoerd. Byl to především on, kdo vypracoval většinu apartheidních zákonů²² proti černochům, míšencům a Indům. Zákon o registraci obyvatelstva²³ rozděloval obyvatele na čtyři rasové skupiny: bělochy, barevné (míšence), Indy a černochoy. Mezirasová manželství a sexuální styky byly postaveny mimo zákon²⁴ a pokud byl jeden z manželů zařazen mezi bělochy a druhý mezi míšence, byli nuceni se rozejít. Doslova všude se začaly objevovat cedule a nápisy „jen pro bělochy“. Neběloši nesměli používat autobusy vyhrazené pro bílé, jejich vagony ve vlacích, divadla, kina, restaurace, kavárny, hotely, školy, sportoviště, pláže, toalety a dokonce měli i

---

²² Všechny hlavní apartheidní zákony viz např. Lacina, K. a kol.: *Nejnovější dějiny Afriky*. Praha: Svoboda, 1987.

²³ Population Registration Act

²⁴ Zákon o zákazu smíšených manželství (Prohibition of Mixed Marriages) a dodatek k Zákonu o nemorálnosti (Immorality Act)

jiné lavičky v parcích. Ve veřejných budovách, např. na poštách, byly odděleny vchody a oddělená schodiště (Zimák, A., 2003).

Jednou z nejvýraznějších oblastí, na které lze dokumentovat základní černo–bílý scénář je oblast školství, konkrétně přijetí bantuského školského zákona (Bantu Education Act) z roku 1953 (Horáková, H., 2007). Ten zavedl, že bělošské a ostatní školy musí být spravovány zcela odděleně. Byla zřízena zvláštní Rada pro domorodé školství, vzdělání mohlo být poskytováno výhradně v místě trvalého bydliště (tedy v bantustanech) a i university podléhaly přísné segregaci (Hulec, O., 1997). Téměř vše v každodenním životě jihoafrického obyvatelstva bylo regulováno nějakou zákonnou normou, každému člověku bylo přiděleno jeho místo ve společnosti. Hlavním kritériem byla barva lidské kůže. Snahou podobných zákonů bylo vytvořit poddajného občana druhé kategorie, ochotného plnit podřadné role ve společné ekonomice. Plán se však úplně nezdařil a místo toho apartheidní systém vyprodukoval bojovně naladěné příslušníky mladé generace, kteří byli ochotni za svobodu i zemřít (Horáková, H., 2007).

Již brzy po vítězství Národní strany ve volbách začali dávat černí Jihoafričané svůj nesouhlas a relativně konzervativní Africký národní kongres (ANC²⁵) začal jednat. V roce 1949 zpracovali program, který nejprve hlásal otevřený odpor ve formě stávek, akty veřejné neposlušnosti a protestní pochody. Tyto občasný nepokoje, s krvavými a násilnými potyčkami, probíhaly celá padesátá léta. V červnu roku 1955 se konal v Kliptownu poblíž Johannesburgu Kongres lidu. Zúčastnilo se ho několik organizací, včetně Indického kongresu a ANC (Zimák, A., 2003). V reakci na postupné přijímání apartheidních zákonů a vzhledem k zhoršující se situaci černých obyvatel zde byla přijata Charta svobody, první společný program demokratických sil v dějinách JAR.

Základní požadavek tohoto dokumentu zněl ve prospěch unitárního státu, který by nebyl založen na barvě kůže, jazyce a náboženství. Charta vycházela z lidských práv, zakotvených v demokratických ústavách a v Deklaraci lidských práv OSN. Prohlašovala, že Jižní Afrika patří všem, kdo v ní žijí. Požadovala rovnoprávnost před zákonem, svobodu pohybu, shromažďování, náboženství, projevu a tisku, stejná politická, hospodářská a občanská práva pro všechny občany JAR bez zřetele na rasu, volební právo pro všechny dospělé, právo na práci a na členství v odborech, čtyřiačtyřicetihodinový pracovní týden, stanovení minimální mzdy, stejnou mzdu za stejnou práci pro všechny pracující a podporu

---

²⁵ African National Congress; vznikl na podporu práv černošského obyvatelstva roku 1912 původně pod názvem South African Native National Congress (SANNC)

v nezaměstnanosti, bezplatnou zdravotní péčí a povinné bezplatné vzdělání (Light, J., 2008). Afrikánci vnímali nárok černých na Jižní Afriku jako ohrožení jejich dominantní pozice ve společnosti. Báli se, že by jejich kultura byla v důsledku předání moci spolknuta masou černých. A ačkoliv Charta nepožadovala výlučně nadvládu černochů a její vyznění bylo demokratické, vyvolala přesto ve vládě odvetná opatření s čímž souviselo i zatýkání hlavních protagonistů.

Přelomem ve vývoji bílo–černých vztahů lze označit události v Sharpeville. V roce 1959 vystoupili mnozí členové z ANC, který považovali za málo aktivní a založili Panafrický kongres (PAC²⁶). První na programu PAC byly série protestů proti zákonům o průkazech. Dne 21. března 1960 se tisíce černochů shromáždily před policejní stanicí v Sharpeville, kde protestovaly proti požadavku nosit u sebe povinné průkazy. Někteří ačkoliv měli nařízeno střílet jen na rozkaz, během několika okamžiků zastřelili 69 lidí a několik stovek zranili, včetně desítek žen a dětí (Light, J., 2008). Všechny oběti byly černé pleti a většina z nich byla střelena do zad. Po celé zemi propukly v následujících týdnech protestní stávky a nepokoje. Fotografie zastřelených, otištěné v novinách po celém světě, vyvolaly protesty milionů lidí. Sharpeville se stal symbolem brutality apartheidu, který dosud nikdy předtím nebyl tak odsuzován. Rada bezpečnosti OSN požadovala po vládě JAR, aby zavedla rasovou rovnoprávnost (Zimák, A., 2003).

Po této události změnil ANC taktiku a začal s násilnými protesty. Začal používat klasické teroristické postupy, jako zastrašování, vraždy, sabotáže, ale také pokojné protestní akce a spotřebitelské bojkoty. V několika příštích letech jejich bomby vybuchovaly v restauracích, nákupních střediscích, kinech a před vládními budovami. Přes 18 tisíc lidí bylo zatčeno, včetně velké části vedení ANC a PAC (Zimák, A., 2003). Následně byl přijat Zákon o nezákonných organizacích²⁷, čímž se organizace jako ANC či PAC staly ilegálními.

V červenci 1963 byli zatčeni řadoví členové, ale i významní vůdci protiaparthedních bojových organizací. Osm vedoucích činitelů ANC, včetně Nelsona Mandely, Waltera Sisula a Govana Mbekiho, bylo za organizování sabotáží a revolučního spiknutí roku 1964 odsouzeno v tzv. rivonském procesu (Rivonia Trial) k doživotnímu trestu odnětí svobody (Light, J., 2008).

---

²⁶ Pan Africanist Congress

²⁷ Unlawful Organizations Act

Dalším projevem černého odporu proti dominantnímu postavení bílých byl v roce 1969 vznik hnutí Černé vědomí²⁸, v rámci studentské organizace SASO²⁹, kterou založil roku 1968 černošský aktivista Steve Bantu Biko. Hnutí Černé vědomí přišlo s tezí, že černá je něco, na co by měli být hrdí a neměli by napodobovat bílé. Biko tvrdil, že běloši je stejně nepřijmou jako rovnocenné spoluobčany, ani ti, co se vydávají za liberály. Odvrhl tak mýtus integrace, tj. spolupráci s liberálně smýšlejícími anglicky mluvícími Jihoafričany, kteří byli rovněž kritiky apartheidu. Biko chtěl sjednotit všechny černé k boji proti společnému nepříteli, proti všem bílým, anglicky mluvící Jihoafričany nevyjímaje. V roce 1977 byl Steve Biko zatčen a v důsledku krutého zacházení ve vězení také zemřel (Steve Biko Foundation, 2006). Černé vědomí způsobilo určitý posun v identitě Afričanů. Projevovali např. větší ochotu používat africká jména než křesťanská a začali objevovat svou identitu tím, že odhalovali evropské diskriminační modely kultury, které jim byli předkládány (Horáková, H., 2007).

Dalším mezníkem v napjaté vnitropolitické situaci se staly události z roku 1976. Během 70. let vzdor proti režimu nabíral znovu na síle a rostlo napětí i mezi středoškoláky a ve školství vůbec. Situace se zvláště vyhrotila, když ministr pro bantuské školství nařídil, aby byla do škol jako vyučovací jazyk u některých předmětů zavedena místo angličtiny afrikánština. Tento jazyk byl pro černošské děti i učitele jazykem jejich utlačovatelů. Proti tomuto opatření se zvedla vlna odporu a protestních akcí. Studentská rada johannesburského sídliště Soweto svolala na 16. června 1976 demonstraci (Zimák, A., 2003). Během pochodu směřujícího na stadion v Orlandu, začala policie střílet do zástupu studentů. Celý svět obletěla fotografie zabitého třináctiletého chlapce Hectora Petersona, kterého spolužák nese v náručí do bezpečí, sledován plačící Hectorovou sestrou³⁰. Policejní zásah vyvolal vlnu násilí téměř ve všech černošských sídlištích po celé zemi (Hulec, O., 1997).

Boj černých proti nenáviděnému režimu pak pokračoval i v dalších letech. Osmdesátá léta dvacátého století můžeme charakterizovat jako období reforem a výjimečného stavu. Autoritativní režim si pozvolna uvědomoval, že bez určitých reforem je bílá nadvláda v Jižní Africe již neudržitelná. Bothova vláda se snažila apartheid modernizovat, aniž by samozřejmě utrpěla nadvláda bělochů. Přijetí tříkomorového parlamentu však znamenalo pro černou většinu velkou porážku. Vládní představitelé dali opět najevo, že s černými nepočítají. Na základě referenda z roku 1983 (jehož se ovšem zúčastnili pouze bílí) byly zřízeny

²⁸ Black Consciousness Movement

²⁹ South African Students Organisation

³⁰ Viz Příloha č. 4: Studentské povstání na sídlišti Soweto, 16. června 1976

dvě nové samostatné komory pro zástupce barevného a indického obyvatelstva, tj. bez účasti černých zástupců. Vycházelo se z předpokladu, že černé obyvatelstvo má své samostatné země, v nichž může uplatňovat svá politická práva (Hulec, O., 1997). Odpověď černých na nové reformy byla jednoznačně odmítavá, jejich snahou byla vláda většiny, volební systém „jeden člověk - jeden hlas“ a společnost bez diskriminace na základě rasy. Na tu si však museli ještě nějaký čas počkat.

5.2 Vztahy mezi Afrikánci a barevnými

V rámci zákona o registraci obyvatelstva byli všichni obyvatelé Jižní Afriky rozděleni do čtyř³¹ skupin vyznačených v průkazech totožnosti: bílí, černí, barevní a Indové. Barevní (tj. míšenci) tvoří bezesporu jednu z nejzajímavějších kategorií (Řehák, V., 2006). Vždy se špatně definovali, proto byli jihoafričtí administrátoři nuceni je označovat negativně. Nebyli bílí ani černí, nebyli ani dost Asiaté. Vždy u nich však převládaly snahy být s bílými. Za svůj oportunistický postoj i za „nečistý“ původ nebyli nikdy přesídleni do bantustanů.

Barevní jsou africko–afrikánští míšenci, dále potomci Indonésanů a Malajců, kteří žili na území dnešní Jižní Afriky za rozkvětu Východoindické společnosti. Jsou produktem smíšených manželství i jiných sexuálních kontaktů mezi prvními imigranty z Evropy (především Holanďanů, Němců a Francouzů) a mezi khoisanskými ženami nebo otrokyněmi přivezenými z Východu (La Guma, A., 1973). Specifickým společenstvím jsou tzv. kapští Malajci. Problém těchto lidí tkví v jejich smíšeném původu, jenž se postupem času s tím, jak se krystalizovala ideologie bílých Afrikánců o vytvoření a zachování bílé Jižní Afriky, stal překážkou v jejich touze stát se plnoprávními občany JAR.

Kulturně se příslušníci této skupiny vyvíjeli obdobně jako jejich bílí afrikánští spoluobčané. Traduje se, že mluvená afrikánština vznikla v jejich komunitě (Horáková, H., 2007). Obě skupiny sdílely společný jazyk a byly stoupenci stejného náboženství. Postupem času, jak stále sílil afrikánský nacionalismus, byli barevní nuceni přijmout koncepci segregačního vývoje. Postupně jim bylo odebráno volební právo a byli zbavováni i dalších občanských práv. V roce 1881 byla založena speciální církev pro barevné, Holandská reformo-

---

³¹ Původně byli tři: domorodí, barevní, bílí; později čtyři: bílí, černí, barevní, Indové; pátou kategorií byli ne-občané (Řehák, V., 2006)

vaná misijní církev³². Od této doby se bohoslužeb účastnili v kostelech postavených výhradně pro ně (Byrnes, R., M., 1996).

Barevní obývali historicky převážně oblast Kapska, kde pokud splňovali předepsaný majtkový census, měli možnost volit do parlamentu. Počátkem dvacátého století, po vzniku Jihoafrické unie, měli zámožnější míšenci stále možnost volit, ale již nemohli být voleni. Toto právo bylo v roce 1936 dále omezeno vytvořením zvláštní kurie, v níž mohli volit pouze své tři bílé zástupce (Řehák, V., 2006). Po zavedení režimu apartheidu v roce 1948 a zvláště po zavedení zákona o registraci obyvatelstva v roce 1950 a zákona o skupinových oblastech doznal jejich život další regulace. Podle prvně zmíněného zákona byli klasifikováni jako barevní a následně rozděleni do sedmi podskupin (Horáková, H., 2007).

Indové spolu s barevnými měli oproti Afričanům větší možnosti vzdělání a také právo vstupovat do vládou uznaných odborů. Politická práva však neměli žádná a v parlamentu ani jiných volených orgánech zastoupeni nebyli. Volební právo kapských míšenců bylo nejprve upraveno tak, že volili své čtyři bílé zástupce do parlamentu, a později bylo zrušeno úplně³³ (Řehák, V., 2006). Černí Afričané svá „politická práva“ mohli vykonávat v bantustanech.

Pozice barevných v Jižní Africe nebyla ostatně nikdy záviděníhodná. V dobách před rokem 1994 byli ostatními považováni buď za rasově nečisté nebo za zrádné kolaboranty. Jejich odvěká touha být rovnoprávnými občany s Afrikánci (která se mimochodem nikdy nenaplnila) je shazovala v očích černých Afričanů, kteří jimi pro jejich prodejnost opovrhovali. Např. v roce 1924 vyhrála volby Národní strana (NP)³⁴ generála J. B. M. Hertzoga právě díky hlasům míšenců, kterým mj. slíbila volební právo pro barevné ženy. Svých slibů ale nikdy nedostála. Naopak v roce 1930 získaly volební právo bílé ženy (nikoliv však barevné), a tím se volební síla barevných značně snížila. V dalších volbách již tedy míšenci Národní stranu nepodporovali a spadli do de facto stejné podřadné kategorie jako černošské a indické obyvatelstvo (Worden, N., 2003). Situace barevných se paradoxně ještě více zhoršila poté, co byli v roce 1983 přijati do tříkomorového parlamentu. Od tohoto okamžiku byli nenáviděni a černí Jihoafričané jimi ještě více pohrdali.

³² Dutch Reformed Mission Church (v roce 1994 byla sloučena s „černošskou“ církví do Uniting Reformed Church in Southern Africa, URCSA)

³³ Toto se ale roku 1983 změnilo schválením tříkomorového parlamentu.

³⁴ Nasionale Party

Tříkomorový parlament byl roku 1983 schválen v referendu a spolu se zavedením prezidentského systému se jednalo o největší změny v politických reformách, které po nástupu do funkce zahájil P. W. Botha (Ilfte, J., 2001). Apartheidní režim byl v té době krutě zasažen mezinárodními sankcemi, ekonomickou stagnací a značnou radikalizací opozičního ANC. Bílým voličům bylo vysvětleno, že je v jejich vlastním zájmu nechat barevné a Indy, aby se částečně podíleli na vládnutí. Šlo strategicky o to, oslabit pomyslnou jednotu nepřátel režimu a zasadit ránu nejpočetnější a nejradikálnější skupině, tedy černým. Výkonná moc byla stále v rukách kabinetu a státního prezidenta.

Vlastní komoru v parlamentu měli bílí, Indové i barevní. Každá komora byla zodpovědná za záležitosti svých příslušníků, např. vzdělání, zdravotnictví, sport, kulturu a rekreaci či penzijní politiku. Společné záležitosti, jako finance, zahraniční politiku, daňovou politiku, obranu, průmysl a obchod, měl mít na starosti jeden společný orgán, prezidentská rada. Členy vlády se nově stal jeden barevný a jeden Ind (Horáková, H., 2007). Tento reformní návrh nijak neměnil postavení černošské majority, ale naopak jej zhoršoval, protože stavěl barevné a Indy na jednu a Afričany na druhou stranu proti sobě. Zástupci barevných i Indů návrh odmítli, bělošská liberální opozice zaujala vyčkávací taktiku. Proti Bothově návrhu se však postavila bělošská konzervativní opozice, která návrh odmítla, byť z opačných důvodů. Konzervativní křídlo Národní strany odmítalo veškeré reformy, které se jakkoliv dotýkaly výsadního postavení bělošské menšiny (Řehák, V., 2006). Vlivem těchto opatření se jihoafrický politický slovník obohatil o výrazy jako spoluzodpovědnost a slogan o Jižní Africe jako o zemi skládající se z mnoha národů a menšin. Terminologie se sice mírně změnila, ale základní filozofie Afrikánců zůstala nedotčena.

Pro Afrikánce byli barevní sice součástí Jižní Afriky, ale ne tak součástí jihoafrického národa. Ten mohli reprezentovat výhradně bílí Jihoafričané. Naopak se zde objevily snahy vytvořit z barevných obyvatel jeden samostatný národ, který by toužil podle afrikánského projektu po sebeurčení, což v 80. letech navrhoval předseda Konzervativní strany³⁵ A. P. Treurnicht. Tím by vzniklo úplné teritoriální rozdělení JAR na rasově vymezené oblasti (Řehák, V., 2006). Pro barevné ale nebyly nikdy zřízeny žádné domoviny, kam by měli být odsunuti. Jejich vlastní bylo západní Kapsko, kde žili po staletí doslova rozesteti po celé ploše této provincie. Pro bílé Afrikánce nebyli nikdy dost dobří (rasově čistí), ačkoliv s nimi sdíleli stejný jazyk, náboženství a vztah k rodné jižní Africe, tedy velice důležité charakteristiky výlučné identity afrikánského volku (Horáková, H., 2007).

---

³⁵ Konsewatie Party

Důvodem byl fakt, že nebyli bílí, nýbrž hnědí³⁶, kdežto volk byl výlučně pouze pro bílé Jihoafričany. Rasová neposkvrněnost tady hrála rozhodující roli. Důležitým faktorem byl též jazyk, ten měl významné postavení jako atribut skupinové identifikace. Počátkem osmdesátých let 20. století se začaly šířit názory, že by se mohli barevní přičlenit k Afrikáncům. Důvody byly velmi pragmatické. Vzhledem k nestabilní politické situaci a nutnosti apartheidní režim reformovat byly diskutovány potenciální situace, za kterých by mohlo dojít k integraci rozsáhlé skupiny barevných do členství bílých Afrikánců. Taková situace by mohla nastat buď v důsledku kulturní asimilace s anglicky mluvící skupinou, nebo v situaci politické dominance černých obyvatel (Horáková, H., 2007). Částečná integrace nastala, když kabinet zahájil reformy vedoucí ke sdílení moci. Postoj Afrikánců vůči barevným se měnil velmi pomalu, nicméně se objevil názor, že skupina, jež sdílí s Afrikánci společnou řeč, kulturu a tradice, nemůže být nadále vyčleňována.

Dnes, v nové Jižní Africe, je postavení barevných velmi podobné. V minulosti nebyli dost bílí, nyní nejsou naopak dost černí (Adams, D., 1995). Dá se říci, že Afrikánci dnes barevné potřebují při obraně pozice svého jazyka. Jde však o velmi pragmatický postoj, velmi rezolutně odmítaný tvrdým jádrem ultrapravicových Afrikánců. Barevná sídliště jsou navíc doslova zaplavována černými přistěhovalci k nelibosti původních obyvatel, ve kterých vždy přetrvával pocit mírné nadřazenosti. Pryč jsou doby, kdy je s černými spojoval boj proti společnému utlačovateli. Stejná nelibost lze vycítit i z původně indických čtvrtí, které jsou postupně obydlovány oběma zmíněnými skupinami.

---

³⁶ Bruin Afrikaners

6. DĚDICTVÍ RASOVÉ SEGREGACE

Konec apartheidu znamenal kolaps veškeré tehdejší legislativy a přinesl novou vizi, jeden jihoafrický duhový národ. Oddělené rasy a kultury se měly ve veřejném životě stát nepodstatnými faktory. Pokojné soužití různých komunit a společností vyznívalo jako slib. Jazykem politické transformace byl kompromis zdůrazňující usmíření na úkor spravedlnosti a odplaty. Heslem se stal jeden národ, mnoho kultur.

Moodley K.a Adam H. (2000) představují deset hlavních oblastí, ve kterých musí nová jihoafrická společnost překonat dědictví rasové segregace. Prostupuje všechny sféry veřejného života a bude nepochybně ovlivňovat i další vývoj Jihoafrické republiky. Jedná se o tyto oblasti: právní (1), vědecká (2), sociální (3), sportovní (4), estetická (5), sexuální (6), kulturní (7), vzdělávací (8), ekonomická (9) a psychologická (10).

1. Právní

Nejviditelnějším vítězstvím „národně demokratické revoluce“ je postupné zrušení všech apartheidních zákonů. S tím ovšem nedošlo k vymizení všech dopadů, které tyto zákony měly na jihoafrickou populaci. Mnoho zákonů bylo zrušeno ještě před rokem 1990, protože nebylo v silách režimu je účinně prosazovat (Ilfefe, J., 2001). Např. zákon, který vymezoval určitá pracovní místa pouze pro bílé dělníky, ignorovali zoufalí afričtí dělníci, kteří nemohli najít práci a riskovali tím vězení. Ačkoliv si bílé elity udržely politickou a ekonomickou moc, výrazné politické reformy byly apartheidním režimem uskutečněny ještě před ukončením studené války.

2. Vědecká

Vědecký rasismus založený na fyziologických odlišnostech, který kdysi pomohl legitimizovat koloniální vládu je již minulostí. Určitá část veřejnosti může stále věřit v tento sociální darwinistický mýtus, ale nikdo se dnes neodvážá tyto názory prezentovat veřejně. Je však zřejmý posun od pseudovědeckého konceptu rasy ke konceptu kultury: biologická podstata rasismu byla nahrazena kulturními odlišnostmi (Moodley K., Adam H., 2000). Kulturní deficit ve formě nepřizpůsobivosti a necivilizovaného chování se navíc zdá být stejně uniformní, neměnný a nepřekročitelný, jako kdysi rasa v biologickém významu. Představa nepřekročitelných kulturních rozdílů přetrvává v podprahové rovině (Horáková, H., 2007).

3. Sociální

Sociální aspekt přetrvávajícího apartheidu je jednou z oblastí, se kterou se bojuje velice obtížně. Postoje, zvyky a praktiky lidí nepodléhají právním normám. Obvyklé formy chování jsou mnohdy velice odolné a jejich postupná přeměna bývá obvykle dlouhodobou záležitostí. Mnoho obyvatel se přitom dodnes nevymanilo ze stereotypního vnímání jihoafrické společnosti jako určitého celku rozděleného do uzavřených, monolitických částí. Mnoho bílých nezajímá, jak se na ně dívají ostatní, zatímco mnoho černých je stále v zajetí označení rolí, které jim byli za kolonialismu a následně apartheidu přiděleny. Politická korektnost zastiňuje skutečné pocity a názory. Když si lidé něco jiného myslí, než říkají a dělají, je dodnes překážkou svobodného rozvoje a demokracie (Horáková, H., 2007). Tento neformální rasismus je v JAR stále živý a může být mnohem zhoubnější než ten, kterému je dán volný průběh.

4. Sportovní

Ve sportovní oblasti byl rasistický režim důsledný až do té míry, že všechny jihoafrické sportovní týmy musely být složeny pouze z bělochů. Dokonce i týmy ostatních zemí účastnící se sportovních akcí na území Jižní Afriky musely být složeny pouze z bělošských sportovců. Poté, co vláda odmítala opakovaně povolit vstup rasově smíšenému novozélandskému ragbyovému družstvu, se stala terčem ostré kritiky a v roce 1968 byla dokonce vyloučena z olympijského hnutí (Řehák, V., 2006). Vláda poté navrhla parlamentu rezoluci, která by zrušila požadavek „rasově čistých“ sportovních týmů.

Sport však neznamená pouze vítězství a medaile, ale také silný a zdravý národ. Fanoušci chtějí vidět svůj tým vyhrávat a nezáleží na barvě kůže sportovců. Diváci se, bez ohledu na rasu, nedokáží smířit s tím, že jejich tým prohrává, potom je snadné vinit z porážky jednotlivé hráče či trenéry. V případě že vyhraje tým sestavený pouze z černochů, i bílí rasisté jsou schopni zatleskat výkonu, který tým předvedl a obráceně.

Úspěchy v jakémkoliv sportovním odvětví převáží v rámci rasového vnímání národní jednoty všechny politické a vzdělávací snahy. Pokračující převaha bílých sportovců v národním ragbyovém či kriketovém týmu se nelíbí vládě, která má jinou představu. Z důvodu nedostatku vhodných sportovních zařízení a příležitostí pro černochy vláda podporuje rozvoj sportu v historicky znevýhodněných komunitách, aby došlo ke změně podmínek a zrodu nových talentovaných sportovců, kteří by byli schopni úspěšně reprezentovat svou zemi v mezinárodních soutěžích (Moodley K., Adam H., 2000). V rámci budování nového

multirasového národa může být dobrým začátkem dát příležitost černým hráčům kriketu a rugby, aby ukázali, že mohou být rovnocennými soupeři bílým protihráčům.

5. Estetická

Rasismus v oblasti estetiky, který dominoval myšlení v podstatě již od doby kolonialismu, je již dlouho mrtvý. Dnes jsou v módě kudrnaté vlasy a černé tělo je oslavováno pro svoje divošství a domorodost. Černé modelky dnes ovládají módní přehlídky a stále sofistikovanější reklamní agentury kladou důraz na tzv. „united colors of capitalism“ (Moodley K., Adam H., 2000).

6. Sexuální

V minulosti apartheidní režim mezirasové sexuální styky zakazoval (např. viz Zákon o zákazu smíšených manželství a dodatek k Zákonu o nemorálnosti), v praktickém životě k nim však docházelo. Ačkoliv byly tyto zákony v roce 1985 zrušeny, sexuální zneužívání černošek, obzvláště v zemědělských oblastech, stejně tak, jako všude přítomná prostituce ve městech, nikdy nevyhovovaly zákonům o nemorálnosti (Bennet, J., 2001). Po politických změnách v roce 1994 vrůstající turistický ruch Jižní Afriku pouze přidal na mapu globálního sexuálního průmyslu.

Ve smíšených univerzitách lze podle H. Horákové (2007) i dnes pozorovat, jak se někteří studenti stýkají pouze s vrstevníky ze „svých“ skupin. Ve vysokoškolských menzách i na ostatních veřejných prostranstvích universitních kampusů jsou vidět spolu rasově homogenní skupinky studentů. Tento dobrovolný apartheid, jak to Moodley K. a Adam H. (2000) nazývají, naznačuje, že sociální interakce, jež by vedla k vytvoření duhového národa, je obtížně realizovatelná. A tak se podle H. Horákové (2007) jeví celý vládní projekt jako značně nerealistický. Bylo by též naivní si myslet, že zvyšující počet smíšených manželství naruší hluboce zakořeněné nepřátelství.

7. Kulturní

Evropocentrické zaměření a představa západních intelektuálních dějin jako universálního modelu je běžně vnímán jako forma kulturního rasismu. I přes symbolické uznání domorodých jazyků jako oficiálních, jsou angličtina a afrikánština dominantními jazyky ve sféře politické, ekonomické, i akademické (Coertze, R., D., 2001). Je překvapivé, že doposud nezazněl žádný požadavek na výuku v afrických jazycích v terciární sféře. Pravděpodobně jde o reakci na nechvalně známé „bantuské vzdělání“, které zamezilo černým žákům a studentům v přístupu k angličtině jako prostředku sociální mobility (Horáková, H., 2007).

Dodnes je vnímán názor, že vzdělávání v angličtině směřuje k pokroku, kdežto výuka v zuluštině či xhoštině vede k upevnění tradice, a tím i zaostalosti. Výuka na většině jihoafrických škol je tak stále vedena v angličtině, případně afrikánštině.

8. Vzdělávací

Oblast veřejného školství má potenciál transcendovat institucionální rasismus pomocí alternativních multikulturních a antirasistických vzdělávacích programů. Moodley K. a Adam H. (2000) uvádí, že z 12 milionů studentů a žáků v cca 30 tisících jihoafrických školách studuje převážná většina v černošských školách (all-black schools). Ke smíšenému vzdělávání dochází jen v omezené míře, především co se týká škol vysokých, u středních již méně. Nově vznikající černošská střední třída opouští černé střední školy (zejména na sídlištích, tzv. townships) a integruje se do původně bělošských, barevných či indických škol. Dochází tak k přesunu cca 15 % černošských studentů (také významného množství barevných i Indů) do bělošských škol. Bílí studenti se však do černošských škol nezapisují. Černí studenti jsou v bílých školách vítáni, musí se ovšem přizpůsobit dominantní bílé kultuře a nesmí ohrozit převládající náboženský charakter daného vzdělávacího ústavu. Tyto jistoty jsou zaručeny rasovou skladbou učitelů. Podle výroční zprávy Jihoafrické komise pro lidská práva³⁷ (SAHRC) z roku 1999 bylo v původně bílých školách 98 % bílých učitelů. Černí učitelé jsou vítáni pouze pokud zapadnou do náboženského charakteru školy a nenaruší jazykovou nadvládu či kulturní tradice.

Výzkum téže komise z roku 2005 poukazuje na to, že 54 % všech učitelů přemýšlí o změně zaměstnání. Hlavními důvody jsou nedostatečné příležitosti ke kariérnímu růstu a nespokojenost s pracovními podmínkami (např. pracovní doba či nedostatečná kázeň žáků). V původně bílých školách reálně odučí průměrný učitel 19,11 hodin týdně, kdežto v černošských školách pouze 15,18 hodin. Zpráva udává jako nejčastější důvody nepřítomnosti učitelů ve škole tyto: pozdní příchody, či brzké odchody, účast na seminářích a konferencích, nemoc (12 % všech učitelů je HIV pozitivních), či účast na pohřbech.

Dle zprávy bylo dále vybráno 90 veřejných škol (10 z každé provincie), ve kterých proběhl výzkum, který ukázal, že 62 % studentů se někdy setkalo se známkou rasismu. Přičemž pouze polovina všech škol zavedla ve svých třídách antirasistické metody či programy. Nelze ihned předpokládat, že rasová desegregace odstraní rasismus jako celek, i když kulturní integrace v bílých, indických a barevných školách proběhla podle Moodleyho K. a Adama

---

³⁷ South African Human Rights Commission

H. (2000) vcelku hladce. Nakonec rasové neshody se objevují i v multikulturních třídách ve školách rozvinutých zemí v Evropě i Severní Americe.

Černé sídlištní školy jsou velmi často charakterizovány špatnou finanční situací i úrovní výuky zajišťovanou nekvalifikovanými učiteli. Z tohoto důvodu dnes přibývá stále více příslušníků černé střední třídy, kteří chtějí pro své děti kvalitní výuku, již lze podle nich dosáhnout pouze v „bílých“ školách. I přes výrazná negativa, jako je odlišná kultura či potíže s výukou v cizím jazyce, převažuje názor, že vzdělávat černé děti v bílých školách se vyplatí (Horáková, H., 2007). Je však ironií, že afričtí rodiče tak de facto podporují evropské pojetí vzdělávání.

9. Ekonomická

Ekonomická oblast je nejvýraznější připomínkou apartheidní minulosti. Účinky zákonů, jež většině obyvatel regulovaly výběr povolání, vlastnická práva, bydlení apod., prostupují jejich životy i poté, co byly tyto zákony zrušeny. Pokračuje dobrovolná segregace bydlení. Část černé, barevné i indické populace sice opustila svá místa, ale převážná část této populace dále žije tam, kam byli násilně přemístěni.

V roce 1994 připravily volby bílé Afričtance o moc a jejich politický vliv se (s výjimkou provincie Western Cape) snížil prakticky na nulu. Ekonomický vliv však mají stále značný a dokonce i jejich působení v některých složkách státu jako je armáda, či policie zůstává nadále významné. Jejich stále vysoké zastoupení ve státním aparátu zaručuje jeho fungování. Podle F. Emmerta (2002) ANC slíbil před volbami africkým voličům přerozdělování majetku bílých, ale nakonec z velké části zůstalo jen u nenaplněných slibů a hrozeb. Vláda ANC si totiž významný zásah do majetkových poměrů Afričtanců a dalších bílých nemůže dovolit, protože by si tím podlomila dobrou ekonomickou pozici, kterou po apartheidu zdědila.

Země je tak pomyslně rozdělena na dvě části, na jednu je poukazováno jako na rozvinutou, druhá je rozvojová. Mnohými je to vnímáno jako otázka rasy, rozvinutá Jižní Afrika je jednoznačně bílá, kdežto rozvojová reflektuje území obývané zejména černými obyvateli. H. Horáková (2000) konstatuje, že kdyby byla ekonomika Jižní Afriky posuzována pouze jako země výlučně bílá, umístila by se (podle dat z roku 1994) na 24. místě ve světě, za Španělskem. Černá Jižní Afrika by naopak skončila na 123. pozici, těsně nad Kongem. Podle indexu lidského rozvoje se JAR v témže roce umístila na 93. místě (Human Development Report, 1994).

Moodley K. a Adam H. (2000) uvádějí, že v roce 1997 provedla Univerzita v Kapském městě zajímavý výzkum, co se týče vedoucích pozic v různých společnostech. Z výzkumu vyplynulo, že ze sledovaných 56 416 manažerských pozic bylo 86,6 % obsazeno bílými, 6,2 % Afričany, 3,3 % barevnými a 3,9 % Indy. Naopak van der Westhuizen E. J. a Wessels J. S. (2005) uvádí vývoj zaměstnanosti dle rasy na manažerských pozicích ve státní správě. Díky pozitivní diskriminaci, uskutečňované jihoafrickou vládou, podíl černých Jihoafričanů na vedoucích pozicích ve státní správě roste (viz Tabulka č. 1). Obecně vzato se rozdíl v příjmech mezi bílými a černými v posledních dvou desetiletích snižují, naopak se zvyšují rozdíly mezi sociálními vrstvami.

Tabulka č. 1: Přehled manažerů ve státní správě mezi roky 1995 a 2002 (%)

RASOVÉ SKUPINY	OBYVATELSTVO JAR (1995)	MANAŽEŘI VE VEŘEJNÉ SPRÁVĚ (1995)	MANAŽEŘI VE VEŘEJNÉ SPRÁVĚ (1997)	MANAŽEŘI VE VEŘEJNÉ SPRÁVĚ (2002)	OBYVATELSTVO JAR (2002)
Afričané	76	30	38,2	51,1	79
Míšenci	9	6,7	5,7	6,6	8,9
Indové	2	3,4	4,4	5,7	2,5
Bílí	13	59,9	51,7	36,6	9,6

Zdroj: Westhuizen E. J. a Wessels J. S., 2005

10. Psychologická

Psychologické dopady apartheidu na současnou společnost stále přetrvávají. Projevují se jak v pozitivním, tak i negativním světle. Např. ve volbách v roce 1994 dala většina barevných a Indů hlasy raději svým dřívějším utlačovatelům, protože měla obavy, jak se nový politický režim postaví k zacházení s menšinami. Kdežto černí se povětšinou ztotožnili s etnicitami, které jim byly v rámci odděleného vývoje přiděleny a volí dle rasového klíče (Coertze, R., D., 2001). S tím, jak do nové JAR proudí ilegální migranti z různých částí Afriky, se v zemi objevují projevy nadřazenosti vůči těmto přistěhovalcům a snahy o jejich vyloučení ze společnosti.

Těchto deset odkazů tkví v existenci dvou odlišných politických světů. Na jedné straně stojí svět přistěhovalců z Evropy, kteří byli povýšeni na občany, na straně druhé je svět domorodců, jež se stali těmi, kteří se museli podrobit. V prvně jmenovaném světě vládla demokracie, jako výsada pro bílou menšinu, kdežto druhému světu byla odňata základní lidská práva. Tento pokřivený svět H. Horáková (2007) označuje jako „rasovou“ demokracii. Bílý svět se vyznačoval jedinou integrační snahou. Afrikánci, anglicky mluvící Jihoafričané a další evropské obyvatelstvo žijící v JAR bylo zastřešeno jediným termínem – bílí. Ač mezi Afrikánci a anglicky mluvícími Jihoafričany panovaly napjaté až nepřátelské

vztahy, byly obě tyto skupiny na základě zákona o registraci obyvatel zařazeny do jedné kategorie (Coertze, R., D., 2001). Mezi oběma skupinami vládla tzv. bílá solidarita, apelující na aspekty společné kultury (společný evropský původ, životní styl a celkovou úroveň civilizovanosti).

Druhý svět byl naopak systematicky fragmentován podle nejrozličnějších etnických skupin a podskupin, které se měly řídit zvykem a tradicí a neohrožovat tak bílou dominanci. Vznikla tak duální politická identita; etnizovaná identita černých a rasově založená identita bílých. Apartheidní projekt by však nikdy nedosáhl takového úspěchu, kdyby zůstal pouze u politické koncepce. K jeho zavedení bylo využito zejména veřejných kulturních nástrojů, především vzdělávací sektor a média (školy a univerzity, tištěná periodiky, rádio a televize).

7. POLITICKÝ VÝVOJ PO PÁDU APARTHEIDU

Vysvobození Jižní Afriky z apartheidu se dá označit jako poslední akt dekolonizace na africkém kontinentu³⁸. K tomuto aktu přispěla i řada vnějších vlivů. Kromě toho, že režim apartheidu nešlo nijak výrazně reformovat, hrály důležitou roli v transformaci země i nucená izolace, mezinárodní hospodářské sankce, či globálně politické změny, především kolaps Sovětského svazu a zánik bipolárního světa. Jedním z důvodů, proč nemohlo dojít k demokratizaci dříve, je podle H. Horákové (2007) skutečnost, že bílí Afrikánci se považují za Afričany do té míry, že na rozdíl od jiných usedlíků evropského původu nehodlají Afriku opustit, protože je pro ně jedinou vlastí.

V dubnu 1994 se konaly první multirasové parlamentní volby, v nichž zvítězil podle očekávání Africký národní kongres, na jehož kandidátce byli též zástupci Komunistické strany Jižní Afriky (SACP)³⁹ a odborové centrály Kongres jihoafrických odborů (COSATU)⁴⁰, druhá skončila „postapartheidní“ Národní strana. Navzdory všem možným očekávaným problémům se povolební období vyznačovalo relativně poklidným a hladkým průběhem, včetně výměny politických elit ve vedení státu (Lukášek, L., 1999). V tomto případě však nešlo o klasické převzetí moci, spíše o plynulý proces transformace, který byl započat již za vlády P. W. Bothy a F. W. de Klerka. Novým prezidentem Jižní Afriky se stal charismatický Nelson Mandela, který se tak stal vůbec prvním černošským prezident v dějinách země. Roku 1996 byla přijata definitivní demokratická ústava JAR, která garantuje lidská práva a svobody ve stejné míře, jak je tomu běžné v západních liberálních demokraciích (Horáková, H., 2007).

Povolební období nakonec provázelo jen několik finančních a korupčních skandálů, v jejichž pozadí stáli nejen členové ANC, ale i Národní strany. Mezi mnohými státními zaměstnanci (především v policejních složkách) začaly sílit protesty vyvolané nespokojeností s jejich sociální a ekonomickou situací (Emmert, F., 2002). Tyto jevy se přímo promítly v nedisciplinovanosti a rasové nesnášenlivosti, celkový růst kriminality v zemi nevyjímaje.

Před rokem 1994 prosazovala jihoafrická vláda zachování pouze jednoho hospodářského prostoru se silnou dominancí jihoafrických bělochů. Od roku 1994 prosazuje ANC v duchu

³⁸ S ohledem na Západní Saharu, kde je řešení stále v nedohlednu.

³⁹ South African Communist Party

⁴⁰ Congress of South African Trade Unions

panafrikanismu politiku zcela opačnou. Po zrušení segregáčních bantustanů dostali všichni domorodí Afričané možnost stěhovat se do dříve výhradně bílých oblastí i na území jiných etnických skupin. To mělo za následek enormní nárůst kriminality a zároveň národnostní spory mezi nově příchozím a původním obyvatelstvem.

Rušení bantustanů však ne všichni vnímali pozitivně a jako krok správným směrem. Kromě bělochů (zejména Afrikánců), svůj nesouhlas dali najevo i některé etnické skupiny, např. příslušníci etnika Zulu. F. Emmert (2002) upozorňuje na skutečnost, že Zuluové vnímali zrušení apartheidu jako ztrátu svých výsad a nezávislosti. Ve své rodné domovině v Natalu se totiž těšili na africké poměry celkem velké hospodářské prosperity. Dnes existuje Zulské království v rámci správní jednotky - provincie KwaZulu-Natal, které je udělen zvláštní status. Dle L. Lukáška (1999) jde de facto o konstituční monarchii v jejímž čele stojí král. To Zulům pravděpodobně nestačí. Důkazem jejich nesouhlasu je skutečnost, že zulské hnutí Inkatha se odmítlo účastnit hlasování o nové ústavě v roce 1996⁴¹. Tento postoj je patrný i v současnosti, i když Inkatha má stále menší podporu veřejnosti.

Politiku centralizace a vytváření unitárního státu podporují příslušníci většiny jihoafrických etnik, naopak návrat konfederativního uspořádání nebo dokonce odtržení od JAR by kromě Zulů uvítala také jistá část bílých Afrikánců a některé menší národnostní skupiny. Někde uprostřed stojí anglicky mluvící běloši, natalští Indové a kapští míšenci, které spojuje garance svých práv a zajištění dobrého ekonomického postavení v jednotné JAR. Po zkušenostech s povolením volného stěhování a státní centralizací by však raději uvítali obnovu vyhrazených a autonomních oblastí (Emmert, F., 2002).

JAR byla po volbách rozdělena na devět provincií⁴², ale jejich pravomoci nejsou podle ústavy příliš široké. Navíc byly vládou ANC geograficky vytvořeny tak, aby pokud možno ve všech měli převahu jejich voliči. Bělošská Národní strana ztratila po roce 1994 své voliče z řad afrikánského obyvatelstva a stala se spíše stranou, kterou volí Indové a kapští míšenci. Strana se před svými tradičními voliči zdiskreditovala přílišnými ústupky vůči ANC před rokem 1994 i po něm, účastí na demontáži apartheidu a následnou dvouletou vládní spoluprací s ANC (Lukášek, L., 1999).

---

⁴¹ V Natalu dokonce hrozily ozbrojené střety přerůst v občanskou válku mezi samotnými černými Afričany - mezi přívrženci ANC a zulské Inkathy.

⁴² Western Cape, Northern Cape, Eastern Cape, KwaZulu-Natal, Free State, North West, Gauteng, Mpumalanga, Limpopo

Ve volbách z roku 1999 zvítězil opět ANC a získal v nich 66,4 % hlasů (Election Resources, 2009). Prezidentem se stal Thabo Mbeki. Následující čtyři roky probíhala v zemi kritická vnitropolitická šetření, jež odhalila především značnou korupci ve státní správě. Domácí politika se zaměřila především na boj proti kriminalitě a korupci, proti nezaměstnanosti, AIDS, chudobě a na zlepšení situace ve školství. Zahraniční politika směřovala na podporu africké spolupráce jak na regionální, tak i kontinentální úrovni. Vláda v čele s druhým prezidentem Mbekim byla iniciátorem vzniku Africké unie (AU)⁴³ a hospodářské iniciativy Nové partnerství pro africký rozvoj (NEPAD)⁴⁴. I přes dosažení určitých úspěchů, bylo působení vládní ANC stále častějším terčem kritiky. Opoziční představitelé i nezávislí komentátoři tvrdí, že podvody, korupce, klientelismus a nepotismus jsou součástí politické kultury ANC po celou dobu jeho vládnutí již od roku 1994. H. Horáková (2007) konstatuje, že stoupenci ANC jsou dosazováni do dozorčích rad velkých firem, státní správy, armády, centrální banky a dalších institucí. V roce 1999 sama vláda přiznala, že zaměstnává 54 tisíc státních úředníků, kteří nejsou potřeba (Horáková, H., 2007).

Mbekiho vláda se zavázala zlepšit životy obyčejným Jihoafričanům zejména těch tzv. historicky znevýhodněných. Avšak i přes jisté úspěchy přineslo Mbekiho první období (1999–2004) černým masám zklamání. Nebyly plněny předvolební sliby a většina lidí mu vyčítá, že nebyl schopen zlepšit sociální a bezpečnostní situaci v zemi (Horáková, H., 2007). Vláda sice postavila mezi lety 1994 až 2001 1,12 mil. nových bytů a umožnila milionu obyvatel přístup k elektřině, vodě a telekomunikacím, ovšem v zajištění chudoby stále zůstalo 45 % obyvatel země (Lodge, T., 2003). Dále se Mbekimu vyčítá bagatelizování příčin vzniku HIV a přesvědčení, že není příčinou propuknutí AIDS, stejně jako podceňování nebezpečí narůstající zločinnosti. Vláda se sice snažila obojímu čelit, ale podle kritiků, a to nejen z řad opozice, podcenila toto velké nebezpečí a nepřijala včas dostatečné a účinné kroky k jeho zastavení (Orálek, M., 2008). I přesto ve volbách v roce 2004 získal ANC 69,7 % hlasů (Election Resources, 2009), což zajistilo ANC ústavní většinu v parlamentu⁴⁵.

V roce 2007 vystřídal Mbekiho v křesle předsedy ANC Jacob Zuma. Ten přitom dlouho čelil podezření z korupce, nezákonného vymáhání peněz a finančních podvodů, kvůli čemuž jej také Mbeki v roce 2005 uvolnil z postu viceprezidenta země. Zuma však celou do-

---

⁴³ African Union

⁴⁴ The New Partnership for Africa's Development

⁴⁵ Takováto majorita umožňuje měnit jihoafrickou ústavu přijatou v roce 1996.

bu trval na své nevině a prohlašoval, že se stal obětí „honu na čarodějnice“⁴⁶. Soud mu dal nakonec za pravdu, když dospěl k závěru, že prokuratura pracovala na zjevnou politickou objednávku Zumových nepřátel v čele s Mbekim (BBC, 2009). Toho nakonec silnější pro-zumovské křídlo uvnitř strany donutilo rezignovat na post prezidenta (Cohen, M., Seria, N., 2008). Prozatímním prezidentem se stal v září 2008 tehdejší místopředseda ANC Kgalema Motlanthe. Jeho úlohou bylo především dovést zemi k řádným volbám plánovaným na duben 2009. V těchto volbách si ANC oproti předchozím mírně pohoršil, když získal 65,9 % volebních hlasů (Election Resources, 2009) a ztratil tak již zmiňovanou ústavní většinu v parlamentu. Novým prezidentem se poté v květnu stal Jacob Zuma.

Přerod Jižní Afriky od apartheidu k demokracii znamenal konec mezinárodní izolace země. Jižní Afrika postupně získává novou, sebevědomou pozici mezi státy nejen na africkém kontinentu, ale i na celém světě. Stala se uznávanou demokracií, která stále udivuje ty, kteří před rokem 1994 předpovídali na základě reálných hrozeb scénář obvyklý u jiných subsaharských zemí, krvavou občanskou válku, či státní převrat. Země se zařadila do skupiny 25 nejvyspělejších ekonomik světa (CIA, 2008) a okolní svět oceňuje její stabilizační roli v rámci regionu jižní Afriky.

---

⁴⁶ Ke korupci následně přibylo v listopadu 2005 i obvinění ze znásilnění. V tomto případě byl Zuma nakonec shledán nevinným. Jeho pověst však vážně utrpěla, když před soudem prohlásil, že se bránil riziku infekce po nechráněném pohlavním styku s HIV pozitivní ženou tím, že se šel osprchovat (Green, J., Gordin, J., 2006).

8. NIVELIZOVÁNÍ HOSPODÁŘSKÝCH, SOCIÁLNÍCH A KULTURNÍCH ROZDÍLŮ MEZI RASOVÝMI SKUPINAMI

JAR byla dlouhou dobu formována kolonialismem, rasismem, segregací a represivní pracovní-právní politikou. To zapříčinilo, že po pádu apartheidu v roce 1994 vedle sebe existovala na jedné straně značná chudoba a na straně druhé rozlehlá moderní města s rozvinutým průmyslem a komerční sférou. Majetkové poměry byly rasově zdeformované a v míře rovnoměrnosti distribuce HDP mezi obyvatelstvo se JAR řadilo mezi poslední na světě. Ženy podléhaly nesčetným formám diskriminace a předpojatosti (Kariuki, S., 2004). Společnost charakterizovala kombinace chudoby a marnotratného bohatství. Segregace ve vzdělání, zdravotnictví, sociální péči, dopravě a zaměstnání, zanechala hluboké rány v nerovnosti a ekonomickém rozvoji. Výsledkem odděleného vývoje byl, že se černí Jihoafričané potýkali v každé sféře společnosti (ekonomické, sociální, právní, politické, morální, kulturní či environmentální) s vážnými problémy (Horáková, H., 2007).

Národní hospodářství čelilo též závažným strukturálním problémům. Poslední dvě dekády vlády Národní strany ekonomika stagnovala. Průměrný ekonomický růst za toto období byl sice 1,7 %, ale vzhledem k rychlejšímu růstu počtu obyvatel klesal HDP na osobu (ročně průměrně o 0,7 %) a nezaměstnanost, která činila počátkem 70. let 20 % se v roce 1994 zvýšila na 30 % (Terreblanche, S., 2005). Překonání tohoto dědictví bylo jedním z prioritních úkolů nové vlády ANC.

8.1 Program na obnovu a rozvoj

Pokud většina obyvatel žije v chudobě, bez přístupu k půdě, základním lidským potřebám a bez hmatatelných vyhlídek na lepší budoucnost, nemůže důstojně žít. Podle N. Mandely (1994) bylo jeho hlavním cílem vybudovat v JAR takovou společnost, která by každému občanu přinesla svobodu, prosperitu a šťastný, spokojený život. Boj s chudobou by proto měl být nejdůležitější prioritou demokratické vlády.

Vnitropolitická agenda ANC obsahovala strukturální transformaci, jejíž cílem bylo vytvoření společnosti, ve které by měli všichni obyvatelé stejná práva. Krátce po ustanovení prv-

ní „černošské“ vlády v historii země byl zaveden Program na obnovu a rozvoj (RDP)⁴⁷ Tento plán byl přijat v roce 1994 po několikaměsíčních diskuzích a vyjednávání mezi ANC, Komunistickou stranou Jižní Afriky a vlivnou odborovou centrálou Kongresem jihoafrických odborů.

Vláda ANC se pokusila vytvořit politický rámec, který by se úspěšně potýkal se strukturální a ekonomickou krizí zděděnou po režimu apartheidu. Roku 1994 představil parlament tzv. Bílou knihu RDP, která vymezila ekonomické, sociální, právní, morální, kulturní a environmentální problémy země, kterým je potřeba čelit.

RDP představoval základní vizi pro transformaci společnosti „postapartheidní“ Jižní Afriky. Tento integrovaný proces transformace měl zajistit, že se v zemi vytvoří silné a demokratické instituce, že se společnost rozvine v plně demokratickou, nepodléhající rasovým předsudkům či nesnášenlivosti a hlavní důraz bude kladen na udržitelný rozvoj a technologie šetrné k životnímu prostředí (Mandela, N., 1994). Dbalo se především na vysokou participaci obyvatel, do projektů museli být zapojeni lidé, pro které byla pomoc určena. Tento přístup byl v jihoafrické historii jedinečný a nevyzkoušený.

Cílem RDP bylo zmírnit nesmírné socioekonomické problémy způsobené důsledky režimu apartheidu, konkrétně zmírnění chudoby a zlepšení přístupu k sociálním službám pro lidi v celé zemi (Viz Tabulka č. 2).

Dosažení snížení chudoby a posílení ekonomiky jsou v kontextu RDP vnímány jako cíle, které jsou propojené a navzájem se ovlivňují. Ovšem rozvoj bez ekonomického růstu by byl finančně neudržitelný a ekonomický růst by bez rozvoje nepřinesl kýženou přeměnu zastaralých struktur a přerozdělení majetku uvnitř jihoafrické společnosti. Z tohoto důvodu se RDP pokusil spojit podporu růstu ekonomiky (např. prostřednictvím úprav daňového systému, snahy snížit veřejné zadlužení či liberalizovat obchod), se sociálními programy pro chudé a investicemi do infrastruktury (Lodge, T., 2003). Tato politika se snažila propojit sociální i neoliberalní přístupy, což dle G. Harta (2002) nebylo vždy ku prospěchu věci.

---

⁴⁷ The Reconstruction and Development Programme

Tabulka č. 2: Vybrané cíle RDP

PROGRAM NA OBNOVU A ROZVOJ	
<p>Bydlení: Do roku 2003 poskytnout všem obyvatelům přístřeší. Do pěti let vystavět 1 mil. nových domů.</p>	<p>Elektrifikace: Do roku 2000 připojit 2,5 mil. domácností, všechny školy a nemocnice k elektrické síti.</p>
<p>Přístup k vodě: Do dvou let zajistit každému obyvatele 20 až 30 l pitné vody denně. Do pěti let zajistit všem obyvatelům 50 až 60 l vody, maximální vzdálenost vodovodu od obydlí činí 200 m.</p>	<p>Lékařská péče: Poskytnout bezplatnou zdravotnickou péči dětem do šesti let, zlepšit péči o nastávající matky a matky po porodu a zavést preventivní programy proti TBC a HIV/AIDS.</p>
<p>Tvorba nových pracovních míst prostřednictvím veřejných prací: Národní program komunitních veřejných prací⁴⁸ poskytne v chudých a venkovských oblastech nová pracovní místa prostřednictvím výstavby vodovodů, kanalizací a silnic.</p>	<p>Pozemková reforma: Zavést pozemkovou reformu založenou na přerozdělení obecní a zemědělské půdy chudým obyvatelům. Do pěti let přerozdělit 30 % komerční půdy (30 mil. ha). Prostřednictvím restitucí navrátit zabavenou půdu na základě apartheidních zákonů.</p>

Zdroj: Knight, R., 2001

8.1.1 Šest principů RDP

Program vychází ze šesti hlavních principů (RDP White Paper, 1994), které měly zajistit kompaktní realizaci programu.

- Program RDP je integrovaný, koordinovaný a udržitelný. Chod zajišťuje vláda ve spolupráci s občanskou společností, nevládními organizacemi, ekonomickými subjekty na národní, provinciální i lokální úrovni.
- Velice důležitá je participace občanů. Je nutné, aby byl RDP řízen lidmi, pro které je určen. Rozvojem se nerozumí fakt, že někdo doručí majetek nečinným občanům, zásadní roli hraje jejich aktivní účast. Vláda chce zapojit občany do veřejných diskuzí a jednání, aby se účastnili při plánování i na projektech samotných.

⁴⁸ Public Works Programme

- RDP hraje významnou roli ve snaze ukončit veškeré násilí mezi lidmi. Pro všechny obyvatele země je nezbytné zajištění míru a bezpečnosti. To bude mít pozitivní vliv na příchod zahraničních investorů a ekonomický rozvoj.
- Závazek všech politických stran k podpoře RDP podnítl úkol budování nového národa. Respekt a ochrana menšin uspokojí všechny ty, kteří si přejí zachovat svou kulturní identitu.
- RDP spojí růst, rozvoj, obnovu, přerozdělení a usmíření do jednotného programu, který je zaměřen na vytváření a zlepšování služeb v oblasti elektrifikace, přístupu k pitné vodě, telekomunikací, zdravotnictví, dopravě a vzdělávání. Pozornost bude věnována především uvadajícím ekonomickým odvětvím a překážkám v rozvoji soukromého sektoru.
- Úspěch předchozích pěti principů usnadní zavedení šestého - demokratizace. Kontrola menšinou a privilegia uvnitř ekonomiky jsou vnímány jako hlavní překážka úspěchu integrované a na rozvoj orientované ekonomiky. Především z tohoto důvodu by se měli lidé podílet na řízení a vláda by se také měla přeměnit dle priorit RDP.

8.1.2 Důsledky zavedení RDP

Zastánci RDP argumentují tím, že program dokázal pomoci v nejtíživějších sociálních oblastech. T. Lodge (2003) uvádí, že se objevilo mnoho kritiků, kteří na oficiální zveřejněné statistiky reagovali negativně a tvrdili, že realita je trochu jiná, než prohlašuje vláda. Napadeny byly především kvalita obydlí a přívodu vody, zdravotnická péče či zemědělské reformy. Byl též kritizován pro nerovné zapojení mužů a žen do projektů (Sadie, Y., Loots, E., 1998).

Bydlení

T. Lodge (2003) uvádí, že mezi lety 1994 a 2001 bylo díky vládním dotacím vystaveno přes 1,12 mil. levných domků čímž získalo bydlení 5 mil. (z celkových 12,5 mil.) lidí bez řádného přístřeší. Zhruba 232 tisíc těchto domů bylo přestavěno z těžko obyvatelných chatrčí, zbytek byly domy zcela nové. Tempo výstavby dosáhlo vrcholu roku 1997, po tomto

roce již klesalo⁴⁹. Během šesti let vydala vláda na výstavu nových obydlí celkem 40 miliard randů⁵⁰. V roce 1996 bylo na podporu bydlení vynaloženo 3,4 % státního rozpočtu, kdežto na přelomu roku 1999/2000 to bylo již jen 1,4 %.

Dle mnohých kritiků se tyto nové stavby potýkaly s nízkou kvalitou provedení. Výzkum z roku 2000 shledal, že pouze 30 % nových obydlí (Lodge, T., 2003) vyhovovalo stavebním předpisům a že jejich rozvržení se podobá struktuře z dob apartheidu, především z 50. a 60. let, kdy probíhala mohutná výstavba černošských sídlišť.

Elektrifikace

Od roku 1994 do května 2000 bylo připojeno 1,75 mil. obyvatel na národní rozvodnou síť a dalších 600 tisíc bylo v nadcházejících 3 letech naplánováno připojit. Většina el. rozvodů byla vedena přímo přes venkovské oblasti. V tom stejném období vzrostl podíl elektrifikovaných venkovských obydlí z 12 na 42 % (Lodge, T., 2003) a v roce 2004 to bylo již 51 % (WBSCD, 2006). V roce 2007 byla zavedena elektrická energie v 64 % všech domácností v zemi⁵¹ (Marquard, A., 2007). Cílem vlády je do konce roku 2012 elektrifikovat 100 % domácností. A. Marquard (2007) uvádí, že vzhledem k dosud vládou poskytovaným financím na elektrifikaci, je reálné, aby bylo koncem roku 2012 elektrifikováno cca 80 % všech domácností v JAR, 100 % však nikoliv.

Dle Jihoafrického statistického úřadu (2007) vzrostl mezi roky 1996 a 2007 podíl domácností, které užívají elektrické energie ke svícení z 57,6 % na 80 %⁵². Mnoho lidí si však může dovolit využívat elektřinu jen na naprosto nezbytné účely.

Přístup k vodě

Počátkem roku 1998 se začaly především ve venkovských oblastech hromadně budovat vodovody. Cílem bylo, aby se nejvzdálenější přípojka nacházela maximálně 200 m od lidského příbytku. Téměř 1,3 mil. lidí, kteří dříve používali vodu ze studní, či ji kupovali z nákladních vozů, tímto získalo přístup k nezávadné pitné vodě. V srpnu téhož roku prohlásil Kader Asmal, tehdejší ministr pro vodní záležitosti (Water Affairs), že od té doby, co převzal úřad, získalo vůbec poprvé přístup k pitné vodě až 2,5 mil. lidí (Lodge, T., 2003). Téměř po dvou letech se počet lidí s přístupem k pitné vodě skoro zdvojnásobil, když bylo v březnu roku 2000 dokončeno celkem 236 projektů, které zavedly vodovod pro celkem

⁴⁹ Viz Příloha č. 5: Domácnosti podle typu obydlí

⁵⁰ Podle tehdejšího kurzu 7 korun za 1 rand vychází celková suma na cca. 280 mld. Kč (Kubeš, Z., 2009)

⁵¹ Viz Příloha č. 6: Domácnosti podle přístupu ke komunikačním technologiím a službám

⁵² Viz Příloha č. 7: Domácnosti podle typu energie využívané k osvětlení

4,85 mil. obyvatel (Statistics South Africa, 2008). Avšak většina lidí, pro které byly tyto projekty realizovány, musela stále vodu do svých domovů nosit⁵³. Při současném rozvoji bude trvat stále zhruba 30 let, než bude mít doma každý obyvatel JAR vodovodní kohoutek.

Lékařská péče

Mezi dubnem 1994 a koncem roku 1998 bylo vystavěno na 500 nových nemocnic, díky kterým získalo nově přístup k základní lékařské péči 5 mil. lidí (Lodge, T., 2003). V roce 1995 byl zahájen program očkování proti dětské obrně a během dvou let bylo naočkováno 8 mil. dětí. Roku 2000 vydalo ministerstvo zdravotnictví prohlášení, že díky těmto očkovacím programům byly spalničky a dětská obrna v zemi prakticky vymýceny. Pro těhotné ženy a děti do šesti let věku byla zavedena základní lékařská péče zdarma.

Nicméně s postupným nárůstem nových nemocnic, začala klesat úroveň poskytovaných služeb. Kritici RDP tvrdí, že se mezi lety 1995 a 1999 zlepšila úroveň zdravotnických zařízení jen nepatrně a že tento mírný nárůst byl utlumen postupem malárie a především epidemie HIV/AIDS, na kterou nebylo zdravotnictví připraveno. Podle oficiálních odhadů z března 2001 žilo v JAR 4,7 mil. lidí nakažených virem HIV, což je asi desetkrát více než v roce 1990. Ve veřejných nemocnicích zabírali pacienti s HIV/AIDS až 40 % lůžek. Mezi lety 1995 a 2000 se především v důsledku pandemie AIDS snížila v zemi střední délka života ze 64,1 na 53,4 let (UN, 2007) a tuto reformu veřejného zdravotnictví, které se mělo otevřít všem obyvatelům, zasáhla hluboká krize. To lze dokumentovat na příkladu míry dětské úmrtnosti do 5 let věku. V roce 1990 dosahovala 64⁵⁴, v roce 1994 činila 51, v roce 1998 poklesla na 45, avšak v roce 2000 se vyšplhala na 59 (UNICEF, 2004). Další příklad je ze sídliště Soweto, kde v roce 1994 navštívilo místní kliniku téměř 950 tisíc pacientů, o které se staralo 800 zdravotníků. V roce 2000 se počet pacientů zvýšil na 2 mil., avšak počet zdravotníků poklesl na 500 (Lodge, T., 2003).

Veřejné práce

Program komunitních veřejných prací zřízený roku 1994 poskytl během pěti let práci zhruba 240 tisícům lidí. Jednalo se především o pomocné práce při výstavbě kanalizace, vodárenských a nemocničních zařízení, především v oblasti KwaZulu-Natal a Limpopo. Tento program byl zhodnocen Mezinárodní organizací práce (ILO)⁵⁵ jako velice úspěšný (ILO,

⁵³ Viz Příloha č. 8: Domácnosti podle přístupu k hlavnímu zdroji vody

⁵⁴ Na 1000 narozených dětí.

⁵⁵ International Labour Organization

2007). V dubnu 2004 na něj volně navazuje tzv. Rozšířený program veřejných prací (EPWP)⁵⁶, který si klade za cíl vytvořit minimálně 1 mil. pracovních příležitostí, z nichž 40 % obsadí ženy, 30 % mladí a 2 % handicapovaní lidé (EPWP, 2006).

RDP byl součástí strukturální transformace, která měla dlouhodobý cíl vytvořit sociálně spravedlivější společnost. Ekonomičtí experti ANC kritizovali, že program opomíjí podporu ekonomického růstu, což podle nich vedlo k podtržení a udržení nerovnosti a masové bídy. Odpovědnost za RDP převzala vláda, která se stala hlavním re-distributorem již existujícího bohatství. Hlavním heslem bylo „Empowerment of Ordinary People“ (Lodge, T., 2003).

Pozemková reforma

Počátkem roku 1999 se díky vládnímu grantu (SLAG)⁵⁷ usídlilo 39 tisíc rodin na cca 355 tisíc ha půdy. To bylo však velmi málo vzhledem k cílům RDP (viz Tabulka č. 2 výše). K tomu byly v rámci RDP zrušeny některé zemědělské dotace, což zapříčinilo obrovské ztráty pracovních míst. Mezi lety 1994 a 1998 poklesl na komerčních farmách počet pracovníků z 1,4 mil. na 637 tisíc (van den Brink, R., Thomas, G., S., Binswanger, H., 2007). Přitom vláda proklamovala vznik nových pracovních míst.

Podle T. Lodgeho (2003) konstatovala vláda v oficiálních prohlášeních, že během čtyř let nabylo půdu zhruba 520 tisíc lidí. Navíc jihoafrický soud pro pozemkové záležitosti obdržel do června roku 2001 na 90 tisíc žádostí o navrácení půdy od lidí, kterým byla po roce 1913 odebrána. Pozemková reforma bude podrobněji popsána v následující kapitole.

8.2 Politika růstu, zaměstnanosti a přerozdělování

Jelikož program RDP neprodukoval téměř žádný ekonomický růst, přijala vláda v červnu 1996 nový projekt Politiky růstu, zaměstnanosti a přerozdělování (GEAR)⁵⁸. Jednalo se o neoliberální strategii, která se na rozdíl od RDP zaměřila primárně na tolik potřebný růst. Cílem bylo dosáhnout pomocí přímých zahraničních investic do roku 2000 pravidelný 6% růst ekonomiky. Dalšími prioritami bylo snížení rozpočtového deficitu, snižování daní, privatizace, liberalizace obchodu, zefektivnění byrokracie a tvorba nových pracovních

⁵⁶ Expanded Public Works Programme

⁵⁷ Settlement Land Acquisition Grant

⁵⁸ Growth, Employment and Redistribution Policy

míst. Antiinflační politika centrální banky⁵⁹ sice přiměla zahraniční investory k obnovení investic, byť stále relativně velmi opatrných.

Podářilo se snížit rozpočtový deficit, který během fiskálního roku 1993/94 přesáhl 9 %. Po zavedení potřebných reforem již nepřesáhl 3 %, což přispělo k ozdravení jihoafrického národního rozpočtu (Terreblanche, S., 2005). Další reformy přispěly díky finančním auditům k zlepšení transparentnosti hospodaření v rámci monetární politiky. Zahraniční obchod se postupně liberalizoval a průměrná výše dovozních cel poklesla mezi lety 1990 a 1999 z 30 % na 14,3 % (Zastupitelský úřad Pretoria, 2008). Přijetím závazků Světové obchodní organizace (WTO)⁶⁰ a aktivní rolí v rozvojovém kole z Dohá akceptovala JAR standardy světového volného obchodu.

Ani hodnocení výsledků GEAR není jednoznačné. Strategie sice přinesla větší finanční disciplínu, co se veřejného rozpočtu týče, selhala ovšem v klíčových oblastech, jež si vytyčila za cíl. Místo slíbené tvorby nových pracovních míst naopak rostla nezaměstnanost a to jak v průmyslu, tak i v zemědělství (Hart, G., 2002). Ve studii pro ILO předpovídali Bell T. a Cateano N. (1996), že liberalizace importu bude mít negativní účinky na zaměstnanost v průmyslové výrobě, včetně sektorů s nízkými mzdami a oděvnictví, kde pracují převážně ženy. Jsou také toho názoru, že komparativní výhody Jihoafrické republiky v mezinárodním obchodu jsou v investičně náročné průmyslové výrobě a ne v sektorech s velkým podílem pracovní síly. Mnoho pozorovatelů pohlíží na GEAR jako na náhlý ústup z plnění redistribuční politiky RDP, která přinesla ANC ve volbách v roce 1994 tolik hlasů. ANC lidem naslibovalo, jak se všichni budou mít lépe, několik let po volbách se ovšem RDP obrátil doprava a vydal se neoliberalním směrem, což vyústilo v GEAR (Hart, G., 2002).

Navzdory pokračujícímu úsilí černošského empowermentu a rodící se černošské střední třídy, zůstával majetek ve venkovských oblastech stále rozdělen dle rasových měřítek. Do země se nedařilo přilákat potřebné množství přímých zahraničních investic, což mělo za následek, že ambiciózní cíl růstu nemohl být nikdy naplněn. V roce 1998 se GEAR stala terčem ostré kritiky, když růst jihoafrické ekonomiky poklesl na pouhých 0,6 % (Hart, G., 2002) (Viz Tabulka č. 3 a Příloha č.10: Ekonomický růst v letech 1996 až 2008).

---

⁵⁹ Viz Příloha č. 9: Inflace v letech 1996 až 2008

⁶⁰ World Trade Organisation

Ani GEAR dle H. Horákové (2007) nepřinesl výraznější úspěchy. Pouhá redistribuce bohatství není životaschopným motorem pro potřebný růst ekonomiky. Velká očekávání chudých (černých) Jihoafričanů nebylo možné uspokojovat z důvodu relativně pomalého tempa rozvoje ekonomiky.

Tabulka č. 3: Vybrané ekonomické ukazatele v letech 1996 až 2008 (%)

ROK	EKONOMICKÝ RŮST	INFLACE	DEFICIT STÁTNÍHO ROZPOČTU
1996	4,3	7,4	4,6
1997	2,6	8,6	4,3
1998	0,6	6,9	3,7
1999	2,4	6,9	2,4
2000	4,2	6,0	2,4
2001	2,7	6,6	1,4
2002	3,7	9,3	1,4
2003	3,1	6,8	2,6
2004	4,9	4,3	2,3
2005	5,0	3,9	0,5
2006	5,3	4,6	0,3
2007	5,1	6,5	1,0
2008	3,1	11,3	1,0

Zdroje: Knight, R., 2001; Statistics South Africa, 2008; CIA, 2008;

Department of National Treasury, 2009

8.3 Ekonomická emancipace černých a pozitivní diskriminace

Další vládní hospodářskou prioritou jsou snahy o zapojení černých Jihoafričanů⁶¹ do chodu ekonomiky s cílem vytvořit mezi obyvateli novou černou střední třídu. K tomuto účelu byla zřízena iniciativa Ekonomické emancipace černých (BEE)⁶², která podporuje vyškolování černých pracovníků, prosazuje je na manažerské posty, zajišťuje dodávky od černošských firem, či podporuje prodej akcií černošským investorům. Záměrem BEE je přetransformovat ekonomiku takovým způsobem, aby reprezentovala demografické zastoupení v zemi.

⁶¹ Pojmem černý Jihoafričan je myšlen každý historický znevýhodněný obyvatel země, tzn. jak černoch, tak míšenec, či Ind, který žil v zemi ještě před rokem 1994. Od roku 2008 jsou mezi „černé Jihoafričany“ zařazeni i historicky znevýhodnění Číňané, před rokem 1994 byli klasifikováni jako barevní (Mabuza, E., 2008).

⁶² Black Economic Empowerment

Podniky jsou hodnoceny podle různých kritérií, která byla vyhlášena vládou (Terreblanche, S., 2005).

Tato politika vidí vývoj země v ekonomické participaci obyvatel, kteří byli apartheidem opomíjeni. To je podpořeno zaměstnaneckými kvótami na různých úrovních podniků a společností. BEE tímto zavádí do ekonomiky pozitivní diskriminaci. Nastavuje kvóty pro černý podíl vlastnictví ve společnostech, které se významně podílí vývoji hospodářství země, ale nezahrnuje hornictví, finanční služby, informační technologie, turistiku a zemědělství. Dá se říci, že BEE má společně s pozitivní diskriminací významný vliv na emigraci bělošského obyvatelstva z Jihoafrické republiky (Terreblanche, S., 2005). V rámci této politiky byla v roce 2002 vydána „důlní charta“ v odvětví těžebního průmyslu a v roce 2003 „finanční charta“ ve finančním sektoru. V roce 2004 byly vypracovány charty v odvětvích informačních a komunikačních technologií, zemědělství, stavebnictví a v sektoru vlastnických práv (Zastupitelský úřad Pretoria, 2008).

Protože kritici BEE vytýkali, že díky této iniciativě se obohatilo několik málo jedinců napojených na vládní stranu (OAVM, 2009), Ministerstvo obchodu a průmyslu vypracovalo v roce 2003 zákonnou úpravu BEE, která modifikovala rámec této politiky. Jedná se o tzv. „Broad-Based Black Economic Empowerment Act“. Tento dokument dává široký rámec pro vytváření a realizaci politiky BEE. Zákon ustanovuje nástroje pro provádění, sledování vývoje a případné úpravy procesu BEE (Department of Trade and Industry, 2003).

BEE funguje zjednodušeně jako trh s body. Jestliže společnost vlastní certifikát BEE, potom od ní mohou její obchodní partneři získat BEE body, které si připsí na svůj účet. V závislosti na podílu černých partnerů lze získat BEE certifikát různé úrovně (1 až 8). Čím vyšší je úroveň certifikátu, tím více bodů mohou získat (BEE, 2009).

Když se poté zákazníci rozhodují, jakého dodavatele si zvolí, budou brát pravděpodobně v potaz cenu zboží, kvalitu, poskytované služby a v neposlední řadě i výši skóre BEE bodů. Přičemž výše BEE bodů může dle jihoafrického Ministerstva obchodu a průmyslu (Department of Trade and Industry, 2003) při výběru zboží významným způsobem zastínit ostatní tři faktory.

Politika BEE má následující cíle. Prvním z nich je vypracování Globální transformační charty, která upravuje podíl BEE v existujících firmách (např. v důlním průmyslu byl stanoven důlní chartou podíl 26 % během 10 let). To umožňuje flexibilitu podle jednotlivých

odvětví ekonomiky (Zastupitelský úřad Pretoria, 2008). Dále rozvoj malého, středního podnikání a družstevního sektoru, kam by směřovalo více finančních zdrojů a rozšířila by se tak podpora příslušných podnikatelských komor a organizací pro rozvoj podnikání. Podpora směřuje také na rozvoj podnikání žen.

Následujícím cílem je přinést jistotu vlastnictví půdy pro venkovské komunity a podpořit rozvoj malé a družstevní zemědělské výroby pomocí mikroúvěrů. Vládou byl k tomuto účelu ustanoven tzv. Vrcholný fond pro poskytování malých úvěrů pro skupinu obyvatel s nižší životní úrovní (BEE, 2009).

Koncem roku 2005 byly zveřejněny vládní kvóty, kterým musí do určité míry vyhovět i státní podniky a nadnárodní společnosti. Státní podniky musí vyhovět všem stanoveným kritériím mimo vlastnictví. Nadnárodní společnosti naproti tomu mají výjimku z povinnosti odprodat podíl BEE akcionářům (Zastupitelský úřad Pretoria, 2008).

Podle zákona musí všechny firmy nad padesát zaměstnanců, jež chtějí získat vládní zakázky zohledňovat demografické složení JAR a zaměstnávat tak historicky znevýhodněné černé obyvatele země. Ale vzhledem ke zděděnému apartheidnímu systému školství pro černé, které záměrně poskytovalo druhořadou kvalitu vzdělání, je i přes vysokou míru nezaměstnanosti problém přijmout schopné, kvalifikované pracovníky a zároveň splnit vládní rasové kvóty (Horáková, H., 2007). Země zkrátka trpí nedostatkem kvalitních černých odborníků, nabídka kvalifikací neodpovídá poptávce po pracovních místech.

Velké firmy na jihoafrickém trhu, jež jsou vlastněné bílými konglomeráty v anglicky mluvícím zemích, se chovají v souladu s vládní rétorikou a zastávají ekonomickou emancipaci černých. V praxi to znamená, že banky, které jsou stále v rukou bílých vlastníků, půjčují černým investorům peníze na nákupy původně bílých firem. Nenaplnila se však očekávání, že ceny akcií těchto firem porostou v důsledku snadnějšího získávání vládních zakázek. Ceny akcií ve skutečnosti klesly a bílí vlastníci usoudili, že by nebylo politicky moudré vymáhat své peníze zpět. Investoři přišli o své peníze, ale firmy, jak tvrdí H. Horáková (2007), zůstaly majetkem nejschopnějších činovníků ANC.

Ekonomika JAR je dle K. Pauwa a L. Mncubeho (2007) příkladem tzv. duální ekonomiky, kde je značný rozdíl mezi první (first) a druhou (second) ekonomikou. Ta první vykazuje růst a je zařazena do globální ekonomiky, druhá je představována nezaměstnaným venkovským obyvatelstvem, jejichž jedinými příjmy jsou převody od rodinných příslušníků za-

městnaných v první ekonomice, případně dary vládních i nevládních organizací. V současné době je vládou kladen velký důraz na rozvoj této druhé ekonomiky, kterou považuje za dědictví kolonialismu a apartheidu. Z těchto důvodů byla přijata v únoru 2006 vládní Iniciativa urychleného a sdíleného růstu pro Jižní Afriku (ASGISA)⁶³, která se snaží urychlit tempo růstu a vytvořit přitom sdílenou ekonomiku prostřednictvím cílených intervencí do ekonomiky druhé (Behar, A., 2006). ASGISA by tak měla přispět k postupnému růstu druhé ekonomiky pomocí rozvojových programů pro černošské komunity na venkově, jejichž cílem je snížení chudoby a podpora růstu zaměstnanosti zdejšího obyvatelstva (ASGISA Annual Report, 2007).

A. Behar (2006) uvádí čtyři cíle ASGISA:

- snížit do roku 2014 míru chudoby na polovinu
- snížit do roku 2014 míru nezaměstnanosti na polovinu
- v první fázi (2004–2009) dosáhnout průměrného růstu HDP o 4,5 %
- ve druhé fázi (2010–2014) dosažení průměrného růstu HDP nejméně o 6 %

Překážkami, které mohou ovlivnit dosažení cílů, jsou nestálost kurzu randu, efektivita, kapacita infrastruktury, nedostatek kvalifikované pracovní síly, bariéry vstupů a omezení pro vznik konkurenčního prostředí (především v oblastech telekomunikací a energetiky), regulační prostředí ve vztahu k malým a středním podnikům, kapacita státní správy a v neposlední řadě i kriminalita (ASGISA Annual Report, 2007).

Iniciativa ASGISA stanovuje v rámci sektorových investičních strategií tři prioritní oblasti: turistický ruch (k současným 400 tisícům vytvořit 100 tisíc nových pracovních míst, cílem je 10 mil. turistů oproti současným 7 mil. a podíl na tvorbě HDP 7 %); outsourcing a offshoring podnikatelských procesů (k současným 6 tisícům vytvořit 35 tisíc nových pracovních míst, diverzifikace sektoru, soustředit se na finanční sektor a telekomunikace) a výroba biopaliv (Zastupitelský úřad Pretoria, 2008). Dalšími rozvojovými sektory jsou zemědělství a pozemková reforma, výroba chemikálií, tzv. kulturní průmysl (kinematografie), zpracování nerostných surovin a lesnictví (ASGISA Annual Report, 2007).

Jednou z hlavních překážek se kterou se ASGISA potýkala byla nízká kvalifikace pracovní síly, především v druhé ekonomice (Pauw, K., Mncube, L., 2007). Z tohoto důvodu spustila v březnu 2006 viceprezidentka Phumzile Mlambo-Ngcuka Společnou iniciativu při získá-

---

⁶³ Accelerated and Shared Growth Initiative for South Africa

vání prioritních kvalifikací (JIPSA)⁶⁴, která se soustřeďuje na získávání prioritních a nedostatkových odborností a určení překážek v procesu získávání kvalifikace. Jedním z problémů vytýčených v rámci JIPSA jsou nedostatečná zkušenost absolventů škol, jejich umístění na trhu práce a otázka nezaměstnaných absolventů. JIPSA v tomto směru specifikuje krátkodobá opatření na bázi tzv. pracovní výuky formou stáží (na 6 měsíců až 1 rok) do místních i zahraničních podniků s cílem získání zkušeností (Behar, A., 2006). Problém však může nastat, když ti vzdělání a zkušenosti absolventi nedovolí, aby na sdílené ekonomice participovali méně vzdělaní obyvatelé, kteří tak mohou zůstat chudí.

Odpůrci BEE tvrdí, že program znevýhodňuje bělochy a že společnosti v JAR cíleně upřednostňují sociální status uchazeče o práci před jeho kvalifikací a zkušenostmi. Problém je, že ne vždy se ve státních službách či ve firmách na místo vzdělaného a zkušeného bělocha dostávají stejně kvalifikovaní černoši. To vyvolává obavy, že razantní prosazování BEE za každou cenu může ekonomiku přivést do potíží. Už i tím, že nové posty lákají ke korupci, která se šíří i do regionálních vlád (Mosýn, M., 2008). Vládní úředníci se zas tak nezajímají o to, jak zkvalitnit proces poskytování veřejných služeb za dostupné ceny. Zajímá je spíše, jak naplnit rasové kvóty⁶⁵. Méně pozornosti je již věnováno úrovni vzdělání a kompetenci zastávat posty. Z tohoto důvodu by se měla vláda spíše zaměřit na zkvalitnění sekundárního a terciárního vzdělávání. Bohužel kdyby se podniky zaměřily pouze na kandidáty s nejvyšší kvalifikací a zkušenostmi, neplnily by ani zdaleka vládou navrhované požadované kvóty. Jejich důsledné uplatňování tak vede ke snižování konkurenceschopnosti. Podle H. Horákové (2007) také zůstává otázkou, jestli existuje nějaká hranice, za kterou již není černý Jihoafričan považován za historicky znevýhodněného. Uvádí případ černého důlního magnáta P. T. Motsepeho, který vybuodoval impérium v hodnotě 500 mil. dolarů. Měl by být i takovýto člověk zvýhodňován? Barva pleti je bohužel i přes proklamovanou nerasovost jediným kritériem uplatňování vládní politiky. V této souvislosti se často hovoří o dobrovolném apartheidu.

Velkým kritikem BEE je i vedoucí představitel Inkathy M. Buthelezi (do roku 2004 ministr vnitra), který na adresu vlády prohlásil, že tato politika vyhání ze země mnoho schopných bílých lidí, po kterých zůstávají neobsazené posty a vytváří tak de facto krizi na pracovním trhu (OAVM, 2009). Někteří ekonomové varují, že by důsledné trvání vlády na plnění cílů chart BEE za každou cenu mohlo vést k poklesu růstu ekonomiky.

---

⁶⁴ Joint Initiative on Priority Skills Acquisition

⁶⁵ Paradoxně se užívají rasová kritéria v oficiálně nerasovém státě.

Na druhou stranu však podle M. Mosýna (2008) využívá již mnoho podnikavých a vzdělanějších⁶⁶ černochoů nových pracovních příležitostí, rychle tak bohatne a vytváří novou střední třídu. Ta podle některých odhadů představuje kolem deseti milionů lidí. A tato skupina nemá zájem na radikalizaci společnosti.

---

⁶⁶ Viz Příloha č. 11: Nejvyšší dosažené vzdělání obyvatel ve věku 20 let a více

9. POZEMKOVÁ REFORMA

Zemědělství v Jihoafrické republice si v současnosti stále drží významný podíl na tvorbě HDP. V zemi vedle sebe existují dva typy zemědělství. Vyspělé, převážně bělochy organizované farmářství⁶⁷, orientované na tržní produkci a vedle něj zaostalá rodinná hospodářství černošských obyvatel. A protože bílí farmáři stále vlastní většinu kvalitní půdy, otázka vlastnictví půdy zůstává v postapartheidní JAR stále aktuální.

V roce 1996 vlastnilo méně než 1 % obyvatel přes 80 % zemědělské půdy v zemi. Toto jedno procento bylo součástí 10,9 % bílých obyvatel, zatímco 76,7 % černých obyvatel mělo přístup k 15 % zemědělské půdy, a to většinou druhořadé kvality a bez vlastnických práv (Wegerif, M., 2004). Politici si proto byli dobře vědomi, že pozemková reforma může hrát významnou roli v ekonomickém růstu a zmírnění chudoby. I Světová banka (WB)⁶⁸ doporučovala provést v zemi pozemkovou reformu. Avšak samotné zavedení pozemkové reformy negarantuje navýšení příjmů chudých obyvatel, sociální rovnost či stabilní situaci na venkově (Walker, C., 2004).

Argumenty pro pozemkovou reformu se vždy točí kolem otázek rovnosti, chudoby, ekonomického rozvoje a politické stability. Pozemkové reformy jsou také někdy vnímány jako důležitý prvek, který přispívá k lidské svobodě, posilování občanských práv a zdravé demokracii. V rozvojových zemích, kde je půda primárním zdrojem obživy, je přístup k tomuto statku naprosto rozhodující. Mnoho zemí se ve 20. století pokusilo zahájit státem řízenou pozemkovou reformu. Obyvateli země je však vždy vnímána s určitým napětím. Podle K. Deininger (2003) shledaly vlády v post-koloniálních zemích, že jsou kvůli implementaci pozemkových reforem pod zvláštním druhem tlaku, protože musely ovládnout úrodnou půdu a poskytnout ji pro rozvojové účely. Reagovaly tak na zájmy tradičních i nově nastupujících elit a potřeby většiny venkovských obyvatel. V mnoha afrických zemích zavedly nezávislé vlády vlastní a mnohdy velice radikální formy pozemkových reforem. Např. v 70. letech 20. století zrušil marxistický režim v Etiopii feudální systém a znárodnil veškerou půdu, kterou následně rozdělával všem, kteří byli ochotni na ní pracovat. Půda byla znárodněna i v dalších afrických zemích např. v Tanzanii, Guineje, Súdánu, Mali, Nigérii, Burkině Faso, Kongu (Zair), Ugandě, Somálsku či Zambii (Wegerif, M., 2004).

---

⁶⁷ Obvyklý model je: majitel běloch, námezdní pracovní síly již vesměs černošské

⁶⁸ World Bank

Již během 90. let se začali odborníci WB zabývat návrhy modelu tržně založené pozemkové reformy pro Jihoafrickou republiku. Vládě JAR bylo doporučeno zmenšit velikost farem, vytvořit nová pracovní místa a zvýšit produktivitu práce (Walker, C., 2004).

Další hlasy se ozývaly od místních odborníků, občanských aktivistů či členů národního výzkumného projektu koordinovaného Pozemkovým a zemědělským centrem (LAPC)⁶⁹, kteří se snažili nalézt postup, jak přerozdělit půdu, aby její držba odpovídala sociálním potřebám a ne jenom tržním zájmům. Požadavek byl na reformu, která by zlepšila postavení nejchudších obyvatel země (Wegerif, M., 2004).

První snahy o regulaci vlastnictví půdy se objevují v nové Ústavě⁷⁰ a pokračují v RDP. Tento program se stal volebním manifestem ANC a lze na něm vyzorovat jisté doporučení Světové banky a dalších odborných poradců. Byl také silně ovlivněn kompromisy, které byly vyjednané za účelem poklidné přeměny režimu v JAR. Požadavky vycházející z Charty svobody z roku 1955, jako např. že půda by měla patřit těm, co na ní pracují, se v RDP nevyskytují.

Pozemková reforma byla v rámci programu RDP vnímána jako hlavní hnací síla rozvoje venkova, cílem bylo přerozdělit 30 % zemědělské půdy během pěti let. Tento cíl byl poprvé navržen Světovou bankou v roce 1993 (Williams, G., 1996). RDP navrhl řadu opatření pro redistribuci půdy včetně pozemkové daně, vyvlastnění půdy či podpory služeb k zabezpečení efektivního využívání půdy (ANC, 1994).

9.1 Implementace reformy

Implementace jihoafrické pozemkové reformy je realizována ve všech devíti provinciích prostřednictvím deseti poboček Ministerstva zemědělství a pozemkových záležitostí (jedné národní, devíti provinčních). Vládní dokument Bílá kniha jihoafrické pozemkové koncepce (White Paper on South African Land Policy) z roku 1997 stanovuje široký okruh cílů, podporuje ekonomický růst a poskytuje bezpečnou držbu půdy pro všechny. Také hlásá, že pozemková reforma má přispět k usmíření, stabilitě, růstu a rozvoji spravedlivou a udrží-

⁶⁹ Land and Agriculture Policy Centre

⁷⁰ Článek č. 25 Ústavy se zmiňuje o majetkových a pozemkových právech. Co se týče vyvlastnění půdy, může k ní dojít pouze ve veřejném zájmu a jen se spravedlivou kompenzací majitele. Avšak veřejný zájem zahrnuje závazek k pozemkové reformě. Stát se dále zavazuje zajistit legislativní a další opatření k zabezpečení pozemkové reformy (Constitution of the Republic of South Africa, 1996).

telnou cestou (DLA, 1997). Obsah Bílé knihy zahrnuje tři hlavní programové priority: nové přerozdělení půdy, reformu držby půdy⁷¹ a restituci (Lodge, T., 2003).

9.1.1 Restituce

Restituce stanovuje legální administrativní proces řízený Zákonem o restituci pozemkových práv⁷² z roku 1994. Navrací vlastnická práva na půdu lidem, kteří mohou dokázat, že jim byla z rasistických důvodů odebrána (např. v roce 1913 na základě Zákona o půdě domorodců⁷³) nebo kvůli diskriminačním zákonům bývalých vlád. Restituce může být provedena navrácením odebrané či poskytnutím alternativní půdy, dále peněžní kompenzací anebo jiným druhem náhrady (DLA, 1997). Vyřízené restituční požadavky byly povětšinou vyrovnány peněžní kompenzací, k navrácení odebrané půdy příliš často nedochází (Wegerif, M., 2004).

9.1.2 Reforma držby půdy

Reforma držby půdy zahrnuje dva aspekty. První se týká zlepšení postavení lidí, kteří žijí a obdělávají cizí půdu, tedy především obyvatel komerčních farem. Druhý aspekt je zaměřen na poskytnutí právních a zabezpečených vlastnických práv pro lidi, kteří hospodaří na obecních pozemcích v bývalých bantustanech (DLA, 1997). Cílem reformy je poskytnout legitimní vlastnická práva na půdu pro 6 milionů rodin (z toho 3,9 mil. žijících na území bývalých bantustanů, 0,8 mil. rodin zemědělských dělníků a 1,3 mil. rodin žijících ve prostých chatrčích v městských oblastech) (Deininger, K., 2003).

Bylo přijato několik zákonů, které poskytly alespoň základní práva obyvatelům černých farem. Avšak k tomu, aby lidé dostali pozemky, nebo měli jistotu vlastnických práv, to bohužel nestačilo. Legislativní proces právní úpravy držby půdy se pomalu vlekl několik let, dokud nebyl prezidentem Mbekim v červnu 2004 podepsán Zákon o právech na obecní půdu⁷⁴ (Wegerif, M., 2004).

---

⁷¹ Jedná se o reformu právního rámce vlastnictví půdy

⁷² Restitution of Land Rights Act

⁷³ Natives Land Act

⁷⁴ Communal Land Rights Act

Tento zákon se týká celkem 72 % obyvatelstva, které je považováno za chudé a zároveň žije na území bývalých bantustanů (cca 14 mil. obyvatel) (Kariuki, S., 2004). Tito lidé spravují nedostatečně legislativně chráněnou půdu, kterou nezískali zákonným procesem (např. koupí), ale prostřednictvím jejího hospodářského užívání. Cílem tohoto zákona je legalizovat a dát lidem jistotu v držbě půdy na území bývalých bantustanů a zajistit, že jim tato půda nemůže být odebrána, ani jinak využívána bez jejich souhlasu. Zákon také oživil debatu okolo komunální držby půdy a držby jednotlivce. paradigma

Proti zákonu se ostře ohradila řada odborníků, pozemkových organizací i aktivistů z hnutí Lidé bez půdy (LPM)⁷⁵. Někteří znalci tvrdí, že držba vlastního majetku, jež má dle S. Kariukiho (2004) kořeny v západní jurisdikci, navíc přispívá větší měrou k rozvoji zemědělství, než systémy založené na společné držbě, které jsou navíc v rámci ekonomického rozvoje vnímány jako kontraproduktivní.

Dalším sporným bodem je fakt, že zákon posiluje existující genderové nerovnosti ve vlastnictví půdy. Ženy v tomto směru čelí závažným problémům, protože půda je přidělována výhradně mužům. Ženy mohou získat přístup k půdě jedině přes manžela. Pokud se ovšem manželství rozpadne, žena při rozvodu ztrácí na půdu nárok, protože uživatelem půdy je vždy muž. K tomu náleží i ztráta bydlení, protože dům je většinou vázán na půdu. V případě úmrtí manžela, který neseřsal poslední vůli, dědí půdu (a s ní i dům) mužští příbuzní, kdežto vdova (případně dcera) nemá nárok na nic. Toto posiluje fakt, že rozhodovat o tom, jak bude půda v průběhu manželství užívána, mohou jednostranně zase jenom muži (Walker, C., 2002). Tento nerovný přístup mezi mužem a ženou vychází dle S. Kariukiho (2004) z historických souvislostí a z tohoto důvodu bude velice obtížné vytvořit rovnováhu s ohledem na genderové nerovnosti. Zákon tak bohužel nezměnil institucionálně zakořeněná pravidla diskriminace, která již dlouhou dobu existují ve veřejných institucích, na pozemkových úřadech (Walker, C., 2004).

---

⁷⁵ Landless People's Movement je nezávislé společenské hnutí tvořené chudými bezzemky. Vzniklo v červenci 2001 spojením několika místních organizací tvořených lidmi bez vlastnictví a přístupu k půdě a představuje zejména venkovské obyvatele, kteří žijí v nuzných chatrčích na okraji měst (Losier, T., 2009). Hnutí stojí za vznikem celonárodní iniciativy „No Land! No House! No Vote!“ z roku 2004, která nabádala k bojkotu hlasování ve volbách proti vládní politice, jež podle něj není schopna zajistit základní lidské potřeby jako je přístup k půdě či důstojné bydlení.

9.1.3 Přerozdělování půdy

System přerozdělování je jako jediný zaměřen na změnu majetkových práv dle rasového klíče. Měly být realizovány na základě poptávky a nabídky, přičemž by se prodeje řídily tržními cenami. V první části přerozdělování (1995) zavedlo Ministerstvo zemědělství a pozemkových záležitostí Grant pro získání půdy (SLAG)⁷⁶, který měl napomáhat chudým obyvatelům s nákupem půdy. SLAG byl v roce 2000 nahrazen programem Přerozdělováním půdy k rozvoji zemědělství (LRAD)⁷⁷, který odstranil kritérium chudoby a více se zaměřil na vytváření černých komerčních farem. Tento posun byl ve shodě se změnami národohospodářské politiky, která byla té době zaměřena na ekonomický růst v souladu s politikou GEAR.

Bílá kniha jihoafrické pozemkové koncepce (1997) stanovila přístup k pozemkové reformě na bázi trhu a s omezenou rolí státu. Reforma byla založena na principu poptávky a nabídky s tím, že stát bude napomáhat při nákupu půdy, přičemž nebude kupcem, ani majitelem půdy. Raději poskytne na nákup finanční podporu. První program pro přerozdělení půdy byl podporován Grantem pro získání půdy (SLAG), který poskytovala vláda rodinám s příjmem nižším než 1 500 randů na měsíc. Mezi další témata patřilo společné či skupinové vlastnictví a obecní držba půdy pod vlastnictvím místní samosprávy. Cílovou skupinou byli především chudí obyvatelé. Vláda tak dala jasně najevo, že hlavním cílem pozemkové reformy je především snižování chudoby.

Šetření Ministerstva zemědělství a pozemkových záležitostí mezi lety 1998 a 1999 zjistilo řadu slabých stránek v implementaci a kvalitě skupinových projektů, které byly v rámci SLAG vytvořeny (Wegerif, M., 2004). V červnu 1999 byla jmenována nová ministryně zemědělství a pozemkových záležitostí Thoko Didiza, která se na základě tohoto šetření, ihned vyslovila pro nutné změny v konceptu přerozdělování půdy a okamžitě nařídila odklad dalších projektů v rámci SLAG. V únoru 2000 ministryně vydala tiskové prohlášení, ve kterém kritizovala postup SLAG. Na mysli měla především nevhodně definované cíle, přílišné spoléhání na tržní síly, což nepřineslo očekávané výsledky, a granty, které se ukázaly jako nevhodně nastavené pro vytvoření nové skupiny černých komerčních farmářů (Oxfam, 2000). Dále navrhla zcela nový přístup k přerozdělování půdy, kterým se měl stát program Přerozdělováním půdy k rozvoji zemědělství (LRAD). Koncepce LRAD byla do-

---

⁷⁶ Settlement Land Acquisition Grant

⁷⁷ Land Redistribution for Agricultural Development

končena v dubnu 2001 a již v srpnu téhož roku byla spuštěna v Nkomazi v provincii Mpumalanga (Wegerif, M., 2004).

LRAD není jako SLAG výlučně vázán na zákony trhu a je přizpůsoben návrhům Světové banky, jejíž odborníci byli také zapojeni do tvorby tohoto programu. Tento posun následuje otevření domácího trhu a vytváření přitažlivého investičního klimatu v rámci politiky GEAR, která byla zavedena již v roce 1996. LRAD klade větší důraz na zajištění ekonomických výhod z přerozdělování půdy a podporu černošskému komerčnímu zemědělství. Zároveň jako SLAG má za cíl zlepšit životní úroveň a příjmy chudých obyvatel a změnu v držbě půdy zděděnou po apartheidu.

Kritici LRAD tvrdí, že se nepodařilo uskutečnit cíle pro přerozdělení půdy ani posunout základní strukturu zemědělství. Změnilo se pouze rasové složení majitelů půdy a z programu profitovala hlavně malá skupinu privilegovaných (Moyo, S., 2004). M. Wegerif (2004) tvrdí, že podobné modely nemůžou nikdy přinést rozsáhlé změny ve vlastnických právech na půdu. Profitovat budou jen ti bohatí, kteří jsou schopni vstoupit na trh a chopit se příležitostí, které se jim díky těmto programům naskytnuly. Další znepokojení se týká žen. V rámci LRAD neexistuje žádná podpora pro ženy a v rámci poptávky si můžou majitelé půdy diktovat podmínky prodeje a její dostupnosti (Walker, C., 2002). Kromě toho chybí specifické kompetence pro místní samosprávy a zejména širší návaznosti mezi dílčími částmi pozemkové reformy a rozvoje venkova.

Došlo také k významné liberalizaci zemědělského sektoru a podpory volného obchodu se zemědělskými komoditami. M. Wegerif (2004) uvádí, že během 80. let minulého století poskytla vláda 27 tisícům bílých farmářů v rámci finanční pomoci a ve formě dotací více než 4 mld. randů. V roce 1988 se vládní dotace na pšenici a kukuřici rovnaly 500 mil. randů. Navíc jihoafrická vláda udržovala vysokou úroveň celních tarifů pro ochranu zemědělství. Na konci 90. let byly všechny vládní subvence, finanční podpory i ostatní ochrana odstraněny a jihoafrický zemědělský trh se stal jedním z nejméně chráněných na světě.

Kritici namítají, že liberalizace zemědělského sektoru jen zvyšuje vůdčí postavení těch, kteří pevně drží otěže ekonomiky, tedy bílých, a navíc ztěžují vstup novými potenciálními účastníky na trh. Čím větší vliv na zemědělství mají velké společnosti, tím menší podíl na tvorbě cen a především na zisku si rozdělí menší aktéři na trhu. Podle G. Williamse (1996) vyžaduje podpora konkurenčního boje přerozdělení pozic dominantních firem, které dodávají na trh především potraviny, tabák a alkohol. Bez toho budou obnoveny regulace, které

by nyní místo státu diktovaly ty nejvlivnější firmy, a tím by ještě více znevýhodňovaly malé černé farmáře. Bez celní ochrany je i pro velké jihoafrické farmy těžké konkurovat evropským a americkým zemědělcům, kteří od svých vlád dostávají štědré dotace. Pro malé černošské farmy je to skoro nemožné.

Řada odborníků si klade otázku, zda je možné, aby pozemková reforma založená na tržních principech poptávky a nabídky, mohla přinést požadovanou změnu ve vlastnických právech na půdu. Někteří v tomto ohledu požadují větší intervence a důraznější přístup státu, neboť dle oficiálních statistik bylo mezi roky 1994 a 2000 přerozděleno pouze jedno procento zemědělské půdy (Wegerif, M., 2004).

S ohledem na doposud pomalý postup pozemkové reformy se v poslední době začíná značně radikalizovat postoj levicové části spektra vládní koalice, v jejímž čele stojí Jihoafrická komunistická strana⁷⁸ (SACP) a také kongres jihoafrických odborů⁷⁹ COSATU. Návrhy na urychlení a radikalizaci pozemkové reformy byly již oficiálně tlumočeny během Summitu o pozemkové reformě, který se konal v Johannesburgu v červenci 2005. Jde především o hlasy po urychleném vyvlastňování farem majitelů, kteří nechtějí spolupracovat při řízeném prodeji na základě poptávky a nabídky (Horáková, H., 2007). Hlavním problémem při výkupu farem je v současné době oceňování jejich hodnoty. Majitelé farem a jejich asociace Agri South Africa prosazují posuzování podle tržní ceny, avšak Ministerstvo zemědělství, lesnictví a rybaření⁸⁰ se drží posuzování hodnoty podle tzv. produktivní ceny⁸¹ (Zastupitelský úřad Pretoria, 2008). Reformu brzdí nejen nedostatek finančních prostředků, ale i nedostatek kvalifikovaných byrokratů na příslušných úřadech. I na vládní úrovni se však nyní zpochybňuje názor, že reforma nemá vliv na efektivitu hospodářství předaných novým černošským majitelům. Nejsilnějším argumentem pro pozemkovou reformu bývá názor, že může vytvořit pozitivní prostředí pro růst zemědělské produkce, což podpoří ekonomický růst a pomůže snížit chudobu. Avšak faktem zůstává, že velká část původně bílých farem po rozdělení novým černým majitelům již není efektivní.

---

⁷⁸ South African Communist Party

⁷⁹ Congress of South African Trade Unions

⁸⁰ Dříve Ministerstvo zemědělství a pozemkových záležitostí

⁸¹ Podle produkce půdy na hektar

10. PŮSOBENÍ NEVLÁDNÍCH ORGANIZACÍ V ZEMI

Nevládní organizace hrály v jihoafrické společnosti vždy důležitou úlohu. Za vlády apartheidu vyplňoval nevládní sektor mezeru v sociálních službách, které režim cíleně neposkytoval černošské většině. Nevládní společnosti zřizovaly např. vzdělávací centra, venkovské nemocnice či programy na podporu zaměstnanosti. Dle odhadů G. Abrahamse (1998) působilo v JAR roku 1994 na 50 000 nevládních subjektů, které se podílely na posilování lidských práv, rozvoji bydlení, či venkova. V roce 1996 vláda uvedla, že je registrováno přes 60 000 charit, nadací, církví, sdružení a komunitních organizací. Nejvýznamnější Jihoafrická národní koalice nevládních organizací (SANGOCO)⁸² na svých webových stránkách uvádí, že sdružuje většinu organizací nevládního sektoru (SANGOCO, 2009).

Neziskové subjekty se v současné době řídí Zákonem o neziskových organizacích⁸³ z roku 1997, který vytváří legislativní prostředí pro jejich vznik a stanoví podmínky, za jakých je možné tyto organizace zakládat. Zákon stanovuje regulační rámec, uvnitř kterého by měly organizace spravovat své záležitosti, dále podporuje dodržování standardů dobrého vládnutí a transparentního jednání ve prospěch společnosti a veřejného zájmu. (Non-Profit Organisation Act, 1997). Dále jim zákon ukládá zveřejňovat ve stanovených lhůtách finanční a výroční zprávy. Závažné porušení ustanovených nařízení může vést až ke zrušení registrace subjektu a vyšetřování policií (ETU, 2009).

V JAR působí vedle mezinárodních organizací typu OSN či Světové banky, též organizace z Evropy či Ameriky a samozřejmě i mnoho domácích sdružení a fondů. Jejich programy jsou nejčastěji zaměřeny na zmírnění chudoby obyvatel žijících na venkově a v townshipech. Další velice rozšířenou oblastí pomoci je prevence nemoci HIV/AIDS, která je následována rozvojem venkova a problematikou pozemkových práv.

Největším subjektem na poli nevládního sektoru v zemi je již zmiňovaná koalice SANGOCO, založená roku 1995. Sdružuje organizace ze všech devíti provincií a podílí se tak na všech záležitostech ovlivňujících rozvoj Jihoafrické republiky. Koalice plně podporuje vládní snahy o snižování chudoby, rozvoj demokracie a posilování občanské společnosti, i když v minulosti kritizovala vládu pro její neoliberální politiku.

⁸² South African National NGO Coalition

⁸³ Non-Profit Organisations Act

Hlavním úkolem je pro SANGOCO odstranit chudobu z jihoafrické společnosti a z tohoto důvodu je hlavní program koalice zaměřen na boj proti chudobě. Nejvýznamnější kampaní je tzv. Válka s chudobou (War on Poverty), která tvoří základ koaliční strategie, mezinárodní spolupráce a dalších aktivit. Koalice dále vyvíjí činnosti v těchto oblastech: zdravotnictví, školství, zemědělství, problematika genderu, životní prostředí, média a komunikace, kultura a umění, dodržování lidských práv a dobré vládnutí.

Dalším závažným problémem se kterým se musí JAR vypořádat je HIV/AIDS. Podle švýcarské nevládní organizace UNAIDS⁸⁴ žilo v zemi roku 2007 na 5,4 mil. HIV pozitivních dospělých⁸⁵ a 280 tisíc dětí (0–14 let). V zemi žije největší počet nemocných na světě a míra prevalence dosáhla 18,1 % (15–49 let) (CIA, 2007), což je 4. nejvyšší na světě. Díky tomu poklesla střední délka života na 48,9 let (CIA, 2009).

V této oblasti je nevládní sektor velice aktivní. Má velký vliv na vládou prováděné programy a také díky nevládním organizacím se daří omezovat šíření nemoci a pomáhat HIV pozitivním žít důstojný život. Prvním krokem k prevenci HIV/AIDS jsou především dobré znalosti o tom, jak se nemoc přenáší, jak probíhá a jaké má důsledky. Podle nevládní organizace Pulse (2006) je zastavení šíření HIV základním předpokladem pro dlouhodobě udržitelný rozvoj.

Společné programové oblasti nevládních organizací v boji proti šíření HIV/AIDS (Pulse, 2006) jsou:

- Vzdělání a výchova
- Zvyšování povědomí o HIV/AIDS
- Prevence nákazy HIV
- Programy pro podporu a ošetřování nemocných
- Podpora lidem, kterým HIV/AIDS ovlivnil život
- Podpora sirotkům (kterým AIDS vzal rodiče)

Nemoci HIV/AIDS se v Jihoafrické republice věnují např. tyto organizace: Aids Consortium; Aids Foundation of South Africa; AIDS Law Project; Care South Africa – Lesotho, Centre for Aids Development, Research and Evaluation; Centre for the Aids Programme of Research in South Africa; Centre for HIV/Aids Networking; Children in Distress Network; HIV for South Africa; Homes for Kids in South Africa; National Association of People

⁸⁴ Joint United Nations Programme on HIV/AIDS

⁸⁵ Z toho bylo 41 % mužů a 59 % žen

Living with HIV/AIDS–SA; Nurturing orphans of AIDS for Humanity; Soul City Institute for Health and Development Communication nebo Treatment Action Campaign.

Velice aktivní v šíření povědomí o HIV/AIDS je i bývalý prezident Nelson Mandela. Jeho vláda si v minulosti vysloužila kritiku za údajnou neschopnost zastavit krizi AIDS. Mandela zahájil v roce 2002 kampaň 46664⁸⁶: věnuj 1 minutu svého života AIDS, jejíž cílem je zvýšit povědomí celosvětové veřejnosti o pandemii HIV/AIDS a získat finanční prostředky pro Nadaci Nelsona Mandely⁸⁷. V rámci kampaně byla uspořádána série charitativních koncertů po celém světě, první se konal 29. listopadu 2003 v Kapském městě.

Největší nevládní organizací zabývající se rozvojem venkova je Národní pozemková komise (NLC)⁸⁸, má pobočky v sedmi provinciích a centrálu v Johannesburgu. Tyto pobočky jsou nezávislými nevládními organizacemi, jejichž velikost či strategie jsou různé v každé z provincií. Spolupracují s vládou na konkrétních rozvojových programech a také plní tzv. hlídací funkci.

Pozemková reforma je založena na vlastnických právech na půdu. Avšak jestliže lidé nejsou schopni tato práva, která jim historicky náleží, vymáhat, postrádá dle S. Sibandy (2001) takováto reforma smysl, protože státní mechanismy jsou slabé. V zemi působí několik organizací, které se věnují právní problematice a pomáhají hájit práva chudých obyvatel venkova. Nejstarší veřejnou právní organizací v JAR je Právní majetkové centrum (LRC)⁸⁹, které poskytuje právní služby chudým, lidem bez domova, či dříve diskriminovaným obyvatelům, již od roku 1979 (LRC, 2009). Další podobnou organizací je Centrum pro aplikovaná studia práv⁹⁰ na Universitě Witwatersrand v Johannesburgu, či Centrum pro studia venkovských práv⁹¹ se sídlem ve Stellenbosch.

V zemi působí i mnoho zahraničních nevládních organizací, z těch nejznámějších lze jmenovat např. Save the Children, Oxfam, či Lékaře bez hranic. Dle Ministerstva zahraničních věcí ČR (2009) byl v rámci české multilaterální rozvojové spolupráce v roce 2003 v JAR realizován projekt „Podpora posuzování vlivů rozvojových koncepcí na životní prostředí v zemích SADC“ v gesci Ministerstva životního prostředí ČR.

⁸⁶ 46664 bylo Mandelovo vězeňské číslo na Robben Islandu, poté co byl roku 1964 odsouzen v rivonském procesu na doživotí.

⁸⁷ Nelson Mandela Foundation

⁸⁸ National Land Committee

⁸⁹ Legal Resources Center

⁹⁰ Centre for Applied Legal Studies

⁹¹ Centre for Rural Legal Studies

11. ZÁVĚR

V roce 2009 uplynulo patnáct let od prvních demokratických a všerasových voleb v Jihoafrické republice. Tímto aktem skončila téměř padesátiletá éra apartheidu, rasistického represivního režimu, jehož vyvrcholením mělo být vystěhování většiny černošského obyvatelstva do vyčleněných rezervací mimo bělošskou JAR. Základní myšlenkou apartheidu bylo to, že Jihoafrická republika patří bělochům a černoši sídlící na území JAR jsou jen dočasnými rezidenty, kteří měli být pro bílé jen zdrojem levné pracovní síly.

Lze jednoznačně konstatovat, že Jihoafričané jsou dnes svobodní. Nově nabytá svoboda jim umožňuje stěhovat se, kam chtějí, stýkat se, s kým chtějí, říkat, co chtějí a volit, koho chtějí. Ti, kteří byli po dobu apartheidu nejvíce marginalizováni, mohou nyní usadat ve správních radách firem, být součástí sportovních týmů, či redigovat nejvýznamnější média v zemi.

Dnešní devítiprocentní menšina obyvatel evropského původu⁹² ztratila v posledních letech své dřívější politické výsady a její podíl na politické moci se po zavedení rovného hlasovacího práva snížil na úroveň, která odpovídá jejímu počtu (Emmert, F., 2002). Pro mnoho černých obyvatel je dnešní život daleko kvalitnější, než jaký mohli žít jejich rodiče. Přesto je stále velkým problémem přetrvávající chudoba. Existují propastné rozdíly mezi městem a venkovem. Dle H. Horákové (2007) vznikají v rurálních oblastech nová neformální sídliště, jejichž obyvatelstvo přichází především z bělošských farem, jež byly nuceny propouštět. Příměstská sídliště se rozšiřují následkem příchodu chudých lidí, kteří přežívali v okolních slumech. Černošská majorita zůstává nadále chudá a začíná být z důvodu nezplněných vládních slibů frustrovaná a netrpělivá. Demokracie nepřinesla pouze svobodu, ale též zvýšená očekávání a mnohdy falešné naděje.

Po převzetí moci černošskou většinou stoupla výrazně kriminalita a vily majetnějších bílých obyvatel dnes běžně připomínají nedobytné pevnosti. Zločinnost je vážný společenský problém, který zasahuje všechny vrstvy obyvatel. Nárůst kriminality je způsoben mimo jiné i tím, že za apartheidu se statisticky zaznamenávala kriminalita páchaná především na běloších. A ve městech, kde většina bělochů žila, nemohla být tak vysoká, protože černoši v nich nesměli po setmění vycházet na ulici, jinak byli hned zatčeni (Orálek, M., 2008). Po

---

⁹² Viz Příloha č. 12: Počet obyvatel v JAR v letech 1996, 2001 a 2009

zrušení zákonů omezujících volný pohyb se zločinnost rozšířila po celé zemi, tedy i do dříve bezpečných oblastí.

K většině kriminálních zločinů dnes dochází mezi samotnými černochoy, mezi nejchudšími obyvateli townshipů, kde kromě bídy a nezaměstnanosti neúměrně vzrostla spotřeba alkoholu a především drog (Horáková, H., 2007). Mezi nejčastější zločiny patří ozbrojené pře-padení na veřejnosti, násilné vniknutí do domů, či únosy a krádeže aut (South African Police Service, 2008). Vzrůstá počet znásilnění, protože ve společnosti nezmizel dle O. Hulce (Orálek, M., 2008) dosavadní trend „nadřazenosti“ mužů nad ženami. Situaci zhoršuje rozpad tradiční rodiny, způsobený migrací a v poslední době rozšířením onemocnění AIDS, které způsobí úmrtí rodičů. V Jižní Africe je obrovský počet sirotek a starší bezprizorní děti se ve městech často mění v bezohledné násilníky.

Vysoká míra kriminality mění životní styl Jihoafričanů. Ve snaze ochránit svůj majetek a životy stavějí majetnější občané kolem svých domů barikády a ploty s moderní obdobou ostnatého drátu a uzavírají smlouvy se soukromými subjekty zajišťujícími ochranu proti vloupání. V bílých městských a příměstských oblastech neexistuje dle H. Horákové (2007) snad jediný dům, který by nebyl napojen na soukromou bezpečnostní službu. Mnoho lidí má strach, avšak přesto nedošlo k žádnému výraznějšímu odlivu bělošského obyvatelstva ze země.

Školství bylo v rámci rasové segregace rozděleno na vzdělávací instituce pro bílé, míšence a černé Jihoafričany. Nejlepšího vzdělání se tradičně dostávalo bílým, kteří byli následováni Indii a barevnými. V kvalitě výuky a vzdělání byli černí až na posledním místě. Toto dědictví nová Jihoafrická republika překonává zakládáním tzv. multirasových škol a institucemi integrovaného vzdělávání. Avšak na mnoha školách učí nekvalifikovaní učitelé, či není dost finančních prostředků ke koupi nových učebnic.

Vzdělání může být základem prosperity, či alespoň únikem z chudoby. Díky působnosti tzv. pozitivní diskriminace je po kvalifikovaných černých pracovnících zájem. Avšak vzhledem k celkově nízké úrovni školství, převyšuje poptávka nabídku a na místa, kde jsou požadovány odborné znalosti, se tak často dostávají nedostatečně kvalifikovaní lidé. V důsledku uplatňování praxe pozitivní diskriminace firmy preferují kandidáty, které jejich organizaci učiní rozmanitější. V tomto ohledu jsou nejvíce postiženou skupinou bílí muži. Mnohdy jsou tak odborníci nuceni zemi opustit, což pochopitelně zpomaluje rozvoj JAR.

Převzetí moci černošskou většinou však nezpůsobilo žádnou větší emigrační vlnu a i v současné době zde žije jedna z největších bílých komunit v Africe.

Pojmy z nové ústavy jako nerasovost, demokracie a ne-sexismus zní v prostředí Jihoafrické republiky značně idealisticky. Budování národa bude pro obyvatele země nepochybně tím nejtěžším úkolem, protože JAR potřebuje stabilní a výkonnou vládu, která bude mít odvahu dělat nepopulární kroky. Avšak pokud chce vláda získat podporu většiny, musí dělat, co se po ní žádá. Přejít obyvatel od chudoby k prosperitě může zajistit pouze kvalitní školství, zdravotnictví a podpora zaměstnanosti (např. v oblasti turismu), to vše podpořené ekonomickým růstem. Vláda by se měla v následujících letech zaměřit především na boj proti kriminalitě, korupci a především proti AIDS.

12. SHRNUTÍ

Diplomová práce se zabývá především zhodnocením vývoje mezirasových vztahů v dnešní Jihoafrické republice. První kapitoly jsou zaměřeny na osidlování bělošského obyvatelstva na území jižní Afriky a počátky afrikánského nacionalismu. Další kapitoly jsou zaměřeny na mezirasové vztahy po převzetí vlády černošské většiny v roce 1994 a na nivelizování hospodářských, sociálních a kulturních rozdílů mezi rasovými skupinami.

Počátky budoucí segregace můžeme pozorovat již na konci 17. století, kdy se místní domorodé obyvatelstvo stalo otrockou silou na farmách evropských přistěhovalců v Kapsku. Další zlom nastal v roce 1948, kdy vyhrála volby Národní strana a na přelomu 40. a 50. let 20. století vydala několik klíčových zákonů, které byly institucionalizací režimu rasové segregace, tzv. apartheidu. Většina černošského obyvatelstva byla vystěhovávána do vyčleněných rezervací mimo bělošskou JAR. Základní myšlenkou apartheidu bylo to, že Jihoafrická republika patří bělochům a černoši sídlící na území JAR jsou jen dočasnými rezidenty, kteří měli být pro bílé jen zdrojem levné pracovní síly.

Protože v zemi narůstal ze strany černošské většiny odpor k apartheidu, objevily se koncem 80. let snahy jej reformovat, což vedlo ke zrušení některých diskriminačních zákonů. Roku 1994 se konaly první demokratické všerasové volby, ve kterých zvítězil Africký národní kongres a prvním černošským prezidentem v historii země se stal Nelson Mandela. Tímto byl apartheid definitivně odstraněn.

Roku 1994 byl přijat Program na obnovu a rozvoj, který ovšem neprodukoval téměř žádný ekonomický růst. Proto vláda přijala roku 1996 nový projekt Politiky růstu, zaměstnanosti a přerozdělování. Tato strategie sice přinesla větší finanční disciplínu, selhala ovšem v klíčových oblastech. Místo tvorby nových pracovních míst naopak rostla nezaměstnanost a ekonomický růst také zaostával za vytyčeným cílem. Velká očekávání chudých (černých) Jihoafričanů tak nebylo možné uspokojovat z důvodu relativně pomalého tempa rozvoje ekonomiky.

Další vládní hospodářskou prioritou jsou snahy o zapojení černých Jihoafričanů do chodu ekonomiky, z tohoto důvodu byla zřízena iniciativa Ekonomická emancipace černých (BEE), která např. podporuje školení černých pracovníků a prosazuje je na manažerské posty. Záměrem BEE je přetransformovat ekonomiku takovým způsobem, aby reprezento-

vala demografické zastoupení v zemi. Odpůrci BEE ovšem tvrdí, že program znevýhodňuje bělochy a že firmy v JAR cíleně upřednostňují sociální status uchazeče o práci před jeho kvalifikací a zkušenostmi.

Jelikož v roce 1996 vlastnilo méně než 1 % obyvatel přes 80 % zemědělské půdy v zemi, zavázala se vláda ANC po volbách v roce 1994 provést reformu. Ta měla proběhnout prostřednictvím tří pilířů: restituce, reformy držby půdy a přerozdělení půdy. Jistých výsledků sice dosáhla, avšak reformu stále brzdí nedostatek finančních prostředků a zároveň nedostatek kvalifikovaných byrokratů na příslušných úřadech.

I přes značné úspěchy vlády ANC zní pojmy z nové ústavy jako nerasovost, demokracie a ne-sexismus v prostředí Jihoafrické republiky značně idealisticky, z tohoto důvodu bude budování národa pro obyvatele země nepochybně tím nejtěžším úkolem.

Klíčová slova

Jihoafrická republika, apartheid, segregace, bantustany, rasismus, ekonomické programy, pozemková reforma

13. SUMMARY

The diploma thesis discusses the evaluation of interracial development in today's South Africa in the first place. First chapters focus on colonization of the white population in the region of southern Africa and on the beginnings of African nationalism. The following chapters focus on the interracial relations after the black majority took over the Government in 1994 and on levelling economical, social and cultural differences between groups of races.

You can see the beginnings of future segregation already in 17th century, when local native inhabitants became slavish power at farms of European immigrants in Cape Town. The next historical break was caused in 1948, when National Party won the elections and published some crucial laws in 1940's and 1950's, which were the institutionalization of the race segregation regime, so called apartheid. Most of the black population was evicted to segregated reservations outside the white South Africa. The basic idea of the apartheid was that South Africa belongs to the white and blacks living in South Africa region are only temporary residents, who are cheap manpower.

Because black people had started to hate the apartheid, some reformist tendencies turned up at the end of the 80's. This led to cancellation of some discriminating laws. In 1994 were the first all-race elections. African National Congress won the election and Nelson Mandela became the first black president in history of the country. This way apartheid was cancelled totally.

In 1994 The Reconstruction and Development Programme was adopted, although it caused no economical growth. Therefore the government adopted a new Growth, Employment and Redistribution policy in 1996. This strategy brought bigger financial discipline, but it failed in the key regions. Instead of creation new job positions, the unemployment rose and the economical growth was left behind the layout goal. The great expectations of the poor (black) South Africans couldn't be satisfied enough, because of the relatively slow economical growth.

Other government economic priority were attempts to intergrate black South Africans to running economy. From this initiative the Black Economic Empowerment (BEE), which e.g. supports training of black employees and promotes them on the manager posts, was devel-

oped. BEE's plan is to transform economy in such way to demonstrate demographic representation in the country. Their critics claim though that the program discriminates white people and that in South Africa companies prefer the social status of new hires rather than qualification and experiences.

Because in 1996 less than 1 % of population possessed 80 % of farm land in the country, promised the government of ANC to make a reformation after elections in 1994. The reformation should be accomplished with the help of three things: restitution, land tenure reform and redistribution. It was successful in some way, but the reformation is being held back by the lack of finances and at the same time by the lack of qualified bureaucrats in relevant offices.

Despite the considerable success of the government of ANC sound the words from the new constitution like non-race, democracy and non-sexisms in a place like South Africa very idealistic. That is why the nation building is going to be the hardest thing to do.

Key words

South Africa, apartheid, segregation, bantustans, racism, economic programmes, land reform

14. SEZNAM LITERATURY

46664: 1 Minute for Aids in Africa. *Southafrica.info*. [online]. © 2007 [cit. 2009-08-05].
URL: <<http://www.southafrica.info/mandela/46664.htm>>

About SANGOCO. *South African National NGO Coalition*. [online] © 2009
[cit. 2009-08-04]. URL:
<<http://www.sangoco.org.za/site/index.php?option=content&task=view&id=3&Itemid=25>
>

About Us. *Legal Resources Centre*. [online]. © 2009 [cit. 2009-08-05].
URL: <<http://www.lrc.org.za/about-us>>

ABRAHAM, G. a kol.: Poverty Report 1998. *South African Government Information*.
[online]. © 1998 [cit. 2009-08-05].
URL: <<http://www.info.gov.za/otherdocs/1998/poverty/report.pdf>>

ADAMS, D.: The Coloureds. *Mayibuye*, 1995, roč. 6, č. 3.

ÁLVAREZ-RIVERA, M.: General Elections in the Republic of South Africa. *Election Resources on the Internet*. [online]. © 1999–2009, poslední revize 25. 4. 2009
[cit. 2009-05-01]. URL: <<http://electionresources.org/za/provinces.php?election=1999>>

ASGISA Annual Report 2007. *South African Government Information*. [online]. © 2007
[cit. 2009-06-15]. URL: <<http://www.info.gov.za/view/DownloadFileAction?id=80162>>

Bantu Steve Biko. *Steve Biko Foundation*. [online]. © 2006 [cit. 2009-05-24].
URL: <<http://www.sbf.org.za/>>

BEHAR, A.: ASGISA and JIPSA: Will those who Remain Unskilled also get to Share?
Faculty of Commerce, University of Cape Town. [online]. © 2006 [cit. 2009-06-21].
URL: <http://www.commerce.uct.ac.za/research_units/dpru/Behar_unskilledshare.pdf>

BELL, T. – CATANEO, N.: *Foreign Trade and Employment in South African Manufacturing, Occasional Report No. 4*. Geneva: Employment and Training Department, International Labour Office, 1996.

BENNET, J.: The Racism of Gender Equity? A Discussion on Policies on Sexual Harassment in South Africa. *UNRISD*. [online]. © 2001 [cit. 2009-05-20]. URL: <[http://www.unrisd.org/unrisd/website/projects.nsf/\(httpAuxPages\)/6A111ED5D72E8E5AC1256BDE0037A03D?OpenDocument&category=Abstracts+Theme+4](http://www.unrisd.org/unrisd/website/projects.nsf/(httpAuxPages)/6A111ED5D72E8E5AC1256BDE0037A03D?OpenDocument&category=Abstracts+Theme+4)>

Broad-Based Black Economic Empowerment Act. *Department of Trade and Industry*. © 2003 [cit. 2009-06-29]. URL: <<http://www.dti.gov.za/bee/BEEAct-2003-2004.pdf>>

BYRNES, R., M.: *South Africa: A Country Study*. Washington: GPO for the Library of Congress, 1996. [online]. © 2003-2009 Country Studies US. [cit. 2009-04-25]. URL: <<http://countrystudies.us/south-africa/>>

Capital Expenditure on New Construction Works by Public Sector by Statistical Region. *Statistics South Africa*. [online]. © 2004 [cit. 2009-06-28]. URL: <<http://www.statssa.gov.za/publications/P91012/P910122003.pdf>>

COERTZE, R., D.: Ubuntu and National Building in South Africa. *South African Journal of Ethnology*, 2001, roč. 24, č. 4.

COHEN, M. – NASREEN, S.: South Africa Faces Power Vacuum as Mbeki Forced Out. *Bloomberg.com*. © 2009, poslední revize 21. 9. 2008 [cit. 2009-05-01]. URL: <<http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=20601116&sid=aGH7aONXiiEk&refer=afrika>>

Community Survey 2007. *Statistics South Africa*. [online]. © 2007 [cit. 2009-06-28]. URL: <www.statssa.gov.za/publications/CS2007RDP/CS2007RDP.pdf>

Constitution of the Republic of South Africa. *South African Government Information*. [online]. © 1996 [cit. 2009-07-16]. URL: <<http://www.info.gov.za/documents/constitution/1996/a108-96.pdf>>

Crime Situation in South Africa. *South African Police Service*. [online]. © 2008

[cit. 2009-05-20]. URL:

<<http://www.saps.gov.za/statistics/reports/crimestats/2008/docs/introduction2008.pdf>>

DEININGER, K.: Land Policies for Growth and Poverty Reduction. A World Bank Policy Research Report. *World Bank*. [online]. © 2003 [cit. 2009-07-19]. URL: <http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/IW3P/IB/2003/08/08/000094946_0307250400474/Rendered/PDF/multi0page.pdf>

Electricity, Gas and Water Supply 2006. *Statistics South Africa*. [online]. © 2008

[cit. 2009-06-28].

URL: <<http://www.statssa.gov.za/publications/Report-41-01-02/Report-41-01-022006.pdf>>

Electrifying South Africa. *World Business Council for Sustainable Development*. [online].

© 2006 [cit. 2009-07-22].

URL: <http://www.wbcsd.org/web/publications/case/electrification_full_case_web.pdf>

EMMERT, F.: Jižní Afrika: Získají Afričtci vlastní stát? *Mezinárodní politika*, únor 2002, roč. 26, č. 2.

GASCOIGNE, B.: History of South Africa. *History World*. [online]. © 2009

[cit. 2009-04-27]. URL:

<<http://www.historyworld.net/wrldhis/PlainTextHistories.asp?groupid=576&HistoryID=aa62>>

GREEN, J. – GORDIN, J.: Zuma's 'Shower Theory' Causing Confusion. *IOL. News for South Africa and the World*. [online]. © 1999–2009, poslední revize 10. 4. 2006 [cit. 2009-07-01]. URL:<

http://www.int.iol.co.za/index.php?set_id=1&click_id=13&art_id=vn20060410014638724C193351>

Guide to HIV/AIDS NGOs in South Africa. *Pulse*. [online]. © 2006 [cit. 2009-08-05].

URL: <<http://www.ngopulse.org/article/guide-hiv-aids-ngos-south-africa>>

Guide to the Nonprofit Organisations Act. *Education & Training Unit*. [online]. © 2009

[cit. 2009-08-05]. URL: <<http://www.etu.org.za/toolbox/docs/building/guide.html>>

HART, G.: Reworking Apartheid Legacies: Global Competition, Gender and Social Wages in South Africa, 1980–2000. *UNRISD*. [online]. © 2002 [cit. 2009-06-20]. URL:

<[http://www.unrisd.org/80256B3C005C2802/\(ViewPDF\)?OpenAgent&parentunid=BAF0B90164A928ECC1256C98003A4802&parentdb=80256B3C005BCCF9&parentdoctype=paper&netitpath=80256B3C005BCCF9/\(httpAuxPages\)/BAF0B90164A928ECC1256C98003A4802/\\$file/hart.pdf](http://www.unrisd.org/80256B3C005C2802/(ViewPDF)?OpenAgent&parentunid=BAF0B90164A928ECC1256C98003A4802&parentdb=80256B3C005BCCF9&parentdoctype=paper&netitpath=80256B3C005BCCF9/(httpAuxPages)/BAF0B90164A928ECC1256C98003A4802/$file/hart.pdf)>

HORÁKOVÁ, H.: *Národ, kultura a etnicita v postapartheidní Jižní Africe*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007.

Human Development Report 1994. *United Nations Development Programme*. [online]. © 2006 [cit. 2009-06-08].

URL: <http://hdr.undp.org/en/media/hdr_1994_en_indicators1.pdf>

HULEC, O.: *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: Lidové noviny, 1997.

HULEC, O.: Některé paralely ve vývoji Jihoafrické a České republiky od totality k demokracii. In: *Afrika: Dvojnásčné jaro 1994*. Ed. ONDERKA, P., Moravská Třebová: Aegyptus, 2004, s. 62-67.

Gross Domestic Product. *Statistics South Africa*. [online]. © 2009 [cit. 2009-06-28].

URL: <<http://www.statssa.gov.za/publications/P0441/P04411stQuarter2009.pdf>>

ILIFFE, J.: *Afrika a Afričané*. Praha: Vyšehrad, 2001.

KARIUKI, S.: To Learn From Failed Programmes: South Africa's Communal Land Rights Bill. *Institut für Afrikanistik, Universität Wien*. [online]. © 2004 [cit. 2009-07-23].

URL: <http://www.univie.ac.at/ecco/stichproben/Nr7_Kariuki.pdf>

KNIGHT, R.: South Africa: Economic Policy and Development. *Richard Knight*. [online]. © 2001 [cit. 2009-07-20].

URL: <<http://richardknight.homestead.com/files/sisaeconomy.htm>>

KUBEŠ, Z.: Kolísavý rand, silná koruna. *Via Africana CZ*. [online]. © 2007–09, poslední revize 3. 5. 2009 [cit. 2009-06-13].

URL: <<http://www.czefrica.com/ekonomika-spolecnost/kolisavy-rand-silna-koruna.html>>

LACINA, K. a kol.: *Nejnovější dějiny Afriky*. Praha: Svoboda, 1987.

LA GUMA, A.: Apartheid and the Coloured People of South Africa. *ANC*. [online].
[cit. 2009-05-25]. URL: <<http://www.anc.org.za/ancdocs/history/misc/laguma12.html>>

LIGHT, J.(ed.): From the Western Areas to Soweto: forced removals. *South African History Online*. [online]. © 1999–2008 [cit. 2009-05-31].
URL: <<http://www.sahistory.org.za/pages/places/villages/gauteng/soweto/history3.htm>>

LIGHT, J.(ed.): Remember Sharpeville. *South African History Online*. [online].
© 1999–2008 [cit. 2009-05-24]. URL: <<http://www.sahistory.org.za/pages/governance-projects/sharpeville/menu.htm>>

LIGHT, J.(ed.): South African History Timelines. *South African History Online*. [online].
© 2007, poslední revize květen 2007 [cit. 2009-04-12].
URL: <<http://www.sahistory.org.za/pages/chronology/general/1600.htm>>

LIGHT, J.(ed.): The Freedom Charter. *South African History Online*. [online].
© 1999–2008 [cit. 2009-05-24]. URL: <http://www.sahistory.org.za/pages/governance-projects/freedom-charter/07_charter.htm>

LIGHT, J.(ed.): The Rivonia Trial & Lilliesleaf Farm. *South African History Online*.
[online]. © 1999–2008
[cit. 2009-05-24]. URL: <<http://www.sahistory.org.za/pages/governance-projects/rivonia-lilliesleaf/rivonia-trial.htm>>

LODGE, T.: *Politics in South Africa: From Mandela to Mbeki*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 2002.

LOSIER, T.: The Struggle for Land & Housing in Post-Apartheid South Africa. *San Francisco Bay Area Independent Media Center*. © 2000–09, poslední revize 12. 1. 2009
[cit. 2009-07-17]. URL: <<http://www.indybay.org/newsitems/2009/01/12/18562116.php>>

LUKÁŠEK, L.: Historie a současnost Jihoafrické republiky - od apartheidu k demokracii. *Mezinárodní vztahy*, 1999, roč. 34, č. 2.

MABUZA, E.,: South Africa: SA Chinese Are Black – Court. *Allafrica.com*. [online].
 © 2009, poslední revize 19. 6. 2008 [cit. 2009-06-23].
 URL: <<http://allafrica.com/stories/200806190215.html>>

MANDELA, N.: Preamble of RDP White Paper. *ANC*. [online]. © září 1994
 [cit. 2009-06-11]. URL: <<http://www.anc.org.za/ancdocs/policy/rdpwhite.html>>

MARÉ, G.: The Sad Saga of KwaZulu-Natal. *Africa Files*. [online]. © červenec 1995.
 [cit. 2009-05-20]. URL: <<http://www.africafiles.org/article.asp?ID=3938>>

MARLIN-CURIEL, S.: Rave New World. Trance-Mission, Trance-Nationalism, and Tran-
 ce-scendence in the "New" South Africa. *The Drama Review*. [online]. 2001, roč. 45, č. 3
 [cit. 2009-05-12]. URL:
 <http://muse.jhu.edu/journals/the_drama_review/v045/full/45.3marlin-curiel_fig02f.jpg>

MARQUARD, A. a kol.: South Africa's Electrification Programme. *Graduate School of
 Business, University of Cape Town*. [online]. © 2007 [cit. 2009-07-21]. URL:
 <<http://www.gsb.uct.ac.za/gsbwebb/mir/documents/SAElectrificationworkingpaperfinal.pdf>
 f>

Mid-year Population Estimates 2009. *Statistics South Africa*. [online]. © 2009
 [cit. 2009-08-06]. URL: <<http://www.statssa.gov.za/publications/P0302/P03022009.pdf>>

MOODLEY, K. – ADAM, H.: Race and Nation in Post-Apartheid South Africa.
Politics and Economics, 2000, roč. 48, č. 3.

MOSÝN, M.: Kam míří jihoafrická společnost? *BusinessInfo.cz*. [online]. © 1997–2009,
 poslední revize 23. 4. 2008 [cit. 2009-06-10].
 URL: <[http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/jihoafrika-republika/kam-miri-jihoafrika-
 spolecnost/1001053/48447/?rtc=1](http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/jihoafrika-republika/kam-miri-jihoafrika-spolecnost/1001053/48447/?rtc=1)>

MOYO, S.: The Politics of Land Distribution and Race Relations in Southern Africa.
UNRISD. [online]. © 2004 [cit. 2009-07-13]. URL:
 <[http://www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/httpNetITFrame?ReadForm&parentunid=10
 1C4E46DE4EA2B080256B6D005786F0&parentdoctype=paper&netitpath=http://www.un
 risd.org/published/_pp/_icc/_moyo/content.htm](http://www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/httpNetITFrame?ReadForm&parentunid=101C4E46DE4EA2B080256B6D005786F0&parentdoctype=paper&netitpath=http://www.unrisd.org/published/_pp/_icc/_moyo/content.htm)>

National Budget Revue. *Department of National Treasury*. [online]. © 2009

[cit. 2009-07-20].

URL: <<http://www.treasury.gov.za/documents/national%20budget/default.aspx>>

Non-Profit Organisations Act. *South African Government Information*. [online]. © 1997

[cit. 2009-08-05]. URL: <<http://www.info.gov.za/view/DownloadFileAction?id=70816>>

Obchodní a ekonomická spolupráce s ČR. *Ministerstvo zahraničních věcí ČR*. [online].

© 2009 [cit. 2009-08-05]. URL:

<http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/afrika/jihoafrika_republika/ekonomika/obchodni_a_ekonomicka_spoluprace_s_cr.html>

ORÁLEK, M.: „Uvnitř jsem doufal, že se budu moci vrátit“. Rozhovor s Otakarem Hulcem. *Aluze.cz*. [online]. © 1998-2008, poslední revize březen 2008 [cit. 2009-07-20].

URL: <http://www.aluze.cz/2008_03/03_rozhovor_hulec.pdf>

PAUW, K. – MNCUBE, L.: The Impact of Growth and Redistribution on Poverty and Inequality in South Africa. *Faculty of Commerce, University of Cape Town*. [online].

© 2007 [cit. 2009-06-21]. URL:

<http://www.commerce.uct.ac.za/research_units/dpru/WorkingPapers/PDF_Files/WP_07-126.pdf>

Policy Statement by the Minister for Agriculture and Land Affairs for Strategic Directions on Land Issues. *Oxfam*. [online]. © 2000 [cit. 2009-07-20].

URL: <<https://www.oxfam.org.uk/resources/learning/landrights/downloads/sapolicy.rtf>>

Primary Tables South Africa.Census '96 and 2001 Compared. *Statistics South Africa*. [online]. © 2001 [cit. 2009-08-06].

URL: <<http://www.statssa.gov.za/census01/html/RSAPrimary.pdf>>

Profile: Jacob Zuma. *BBC NEWS*. [online]. © 2009, poslední revize 9. 5. 2009

[cit. 2009-07-01]. URL: <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/afrika/4615019.stm>>

RAMERINI, M.: The Dutch East India Company. *Colonial Voyage. Dutch Portuguese Colonial History*. [online]. © 1998-2006, poslední revize 2. 12. 2006 [cit. 2009-04-10].

URL: <<http://www.colonialvoyage.com/index.html>>

RDP White Paper. *ANC*. [online]. © září 1994 [cit. 2009-06-11].

URL: <<http://www.anc.org.za/ancdocs/policy/white.html>>

Report of the Public Hearing on the Right to Basic Education. *South African Human Rights Commission*. [online]. [cit. 2009-06-08].

URL: <http://www.sahrc.org.za/sahrc_cms/downloads/RBE_Report.pdf>

ŘEHÁK, V.: Vývoj afrikánských nacionalistických politických stran v jižní Africe. *Politologický časopis*, 2006, roč. 13, č. 3.

SADIE, Y., – LOOTS, E.,: RDP Projects in South Africa - A Gender Perspective Analysis. *Monograph*, srpen 1998, roč. 3, č 27.

SAHRC Annual Report 1998/99. *South African Human Rights Commission*. [online]. [cit. 2009-06-08].

URL: <http://www.sahrc.org.za/sahrc_cms/downloads/Annual%20Report%1999.pdf>

SIBANDA, S.: Land Reform and Poverty Alleviation in South Africa. *Southern African Regional Poverty Network*. [online]. © 2001 [cit. 2009-08-05].

URL: <<http://sarpn.org.za/documents/e0000008/20010604Sibanda.pdf>>

South Africa. *International Labour Organization*. [online]. © 2007 [cit. 2009-06-15]. URL: <http://www.ilo.org/public/english/employment/recon/eiip/countries/africa/south_africa.htm>

South Africa: Black Homelands 1986. *Perry-Castañeda Map Collection. UT Library Online*. [online]. Poslední revize 18. 5. 2009 [cit. 2009-04-04].

URL: <http://www.lib.utexas.edu/maps/africa/south_african_homelands.gif>

South Africa, Country Situation. *UNAIDS*. [online]. © 2008 [cit. 2009-08-05].

URL: <http://data.unaids.org/pub/FactSheet/2008/sa08_soa_en.pdf>

South Africa - Racial Concentrations and Homelands 1979. *Perry-Castañeda Map Collection. UT Library Online*. [online]. Poslední revize 18. 5. 2009 [cit. 2009-04-04].

URL: <http://www.lib.utexas.edu/maps/africa/south_africa_racial_1979.jpg>

South Africa Statistics. *UNICEF*. [online]. © 2008, poslední revize 26. 2. 2004 [cit. 2009-06-30]. URL: <http://www.unicef.org/infobycountry/southafrica_statistics.html>

South Africa - The World Factbook. *CIA*. [online]. © 2008 [cit. 2009-05-20]. URL: <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sf.html>>

TERREBLANCHE, S.: An Evaluation of Macroeconomic Policy in the Democratic Era. *COSATU*. [online]. © 2005 [cit. 2009-06-23]. URL: <<http://www.cosatu.org.za/docs/2005/sampie.pdf>>

The South African National Defence Force: The Commando System. *South African Police Service*. [online]. © 2009 [cit. 2009-04-12]. URL: <http://www.saps.gov.za/statistics/reports/rural_safety/eng/pages/no2e.htm>

VAN DEN BRINK, R. – THOMAS, G., S. – BINSWANGER, H.,: „Agricultural Land Redistribution in South Africa: Towards Accelerated Implementation.“ In: *The Land Question in South Africa*, Cape Town: HSRC Press, 2007.

VAN DER WESTHUIZEN, E., J. – WESSELS, J., S.: *South African Human Resource Management for the Public Sector*. Lansdowne: Juta Academic, 2005.

WALKER, C.: Agrarian Change, Gender and Land Reform. A South African Case Study. *UNRISD*. [online]. © 2002 [cit. 2009-07-26]. URL: <[http://www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/\(httpAuxPages\)/C1DBAEB28DE8D074C1256C08004694EE/\\$file/walker1.pdf](http://www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/(httpAuxPages)/C1DBAEB28DE8D074C1256C08004694EE/$file/walker1.pdf)>

WALKER, C.: The Land Question in South Africa: The Challenges of Transformation and Redistribution. *Southern African Regional Poverty Network*. [online]. © 2004 [cit. 2009-07-26]. URL: <http://sarpn.org.za/documents/d0000823/P926-Wolpe_Walker.pdf>

WEGERIF, M.: A Critical Appraisal of South Africa's Marketbased Land Reform Policy: The Case of the Land Redistribution for Agricultural Development (LRAD) Programme in Limpopo. *Southern African Regional Poverty Network*. [online]. © 2004 [cit. 2009-07-22]. URL: <http://www.sarpn.org.za/documents/d0001269/P1506-RR_19_Marc_Wegerif.pdf>

Welcome to the Expanded Public Works Programme (EPWP): Phase 2. *Expanded Public Works Programme*. [online]. © 2006 [cit. 2009-06-15].

URL: <<http://www.epwp.gov.za/index.asp?c=Home>>

White Paper on South African Land Policy. *Department of Land Affairs*. [online]. © 1997

[cit. 2009-07-18]. URL: <<http://www.dla.gov.za/white%20paper/whitetab.htm>>

What is BEE? *BEE*. [online]. © 2009 [cit. 2009-06-25].

URL: <<http://www.bee.co.za/Content/Information.aspx>>

Why BEE? *OAVM*. [online]. © 2009 [cit. 2009-06-28].

URL: <<http://www.oavm-africa.com/HRM-in-Africa/BEE.html>>

WILLIAMS, G.: Setting the Agenda: A Critique of the World Bank's Rural Restructuring Programme for South Africa. *Journal of Southern African Studies*, 1996, roč. 6, č. 22

World Population Prospects. The 2006 Revision. *United Nations*. [online]. © 2007

[cit. 2009-05-20]. URL:

<http://www.un.org/esa/population/publications/wpp2006/WPP2006_Highlights_rev.pdf>

WORDEN, N.: *The Making of Modern South Africa: Conquest, Apartheid, Democracy*.

Oxford: Blackwell Publishing Ltd., 2000.

ZIMÁK, A.: *Jihoafriká republika*. Praha: Libri, 2003.

Zulský stát. *Libri*. [online]. © 2001–09 [cit. 2009-05-20].

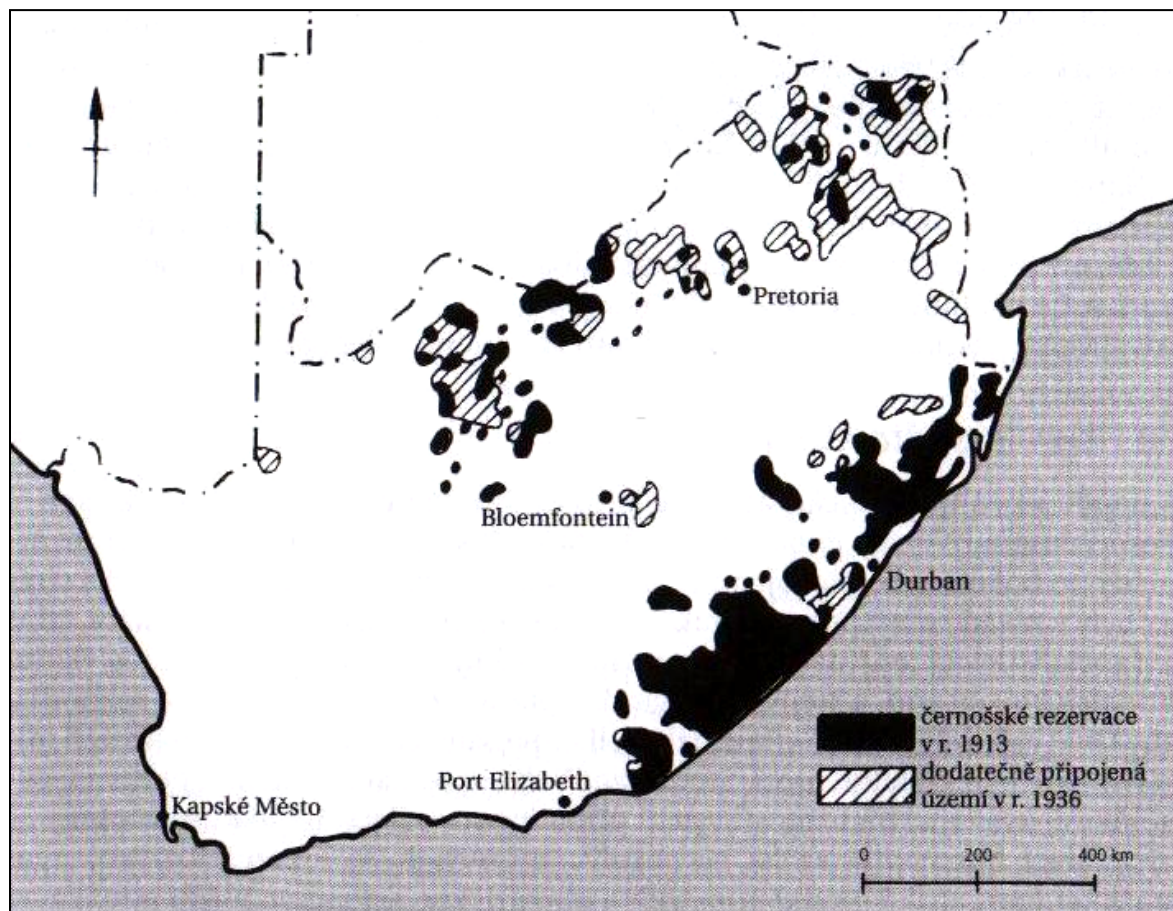
URL: <<http://www.libri.cz/databaze/staty/podlist.php?id=595>>

15. PŘÍLOHY

- Příloha č. 1: Černošské rezervace, stav v letech 1913 a 1936
- Příloha č. 2: Bantustany a koncentrace skupin obyvatelstva (1979)
- Příloha č. 3: Bantustany a „nezávislé černošské státy“ (1986)
- Příloha č. 4: Studentské povstání na sídlišti Soweto, 16. června 1976
- Příloha č. 5: Domácnosti podle typu obydlí
- Příloha č. 6: Domácnosti podle přístupu ke komunikačním technologiím a službám
- Příloha č. 7: Domácnosti podle typu energie využívané k osvětlení
- Příloha č. 8: Domácnosti podle přístupu k hlavnímu zdroji vody
- Příloha č. 9: Inflace v letech 1996 až 2008
- Příloha č. 10: Ekonomický růst v letech 1996 až 2008
- Příloha č. 11: Nejvyšší dosažené vzdělání obyvatel ve věku 20 let a více
- Příloha č. 12: Struktura obyvatel v JAR v letech 1996, 2001 a 2009 (graf)
- Příloha č. 13: Struktura obyvatel v JAR v letech 1996, 2001 a 2009 (tabulka)

PŘÍLOHA Č. 1

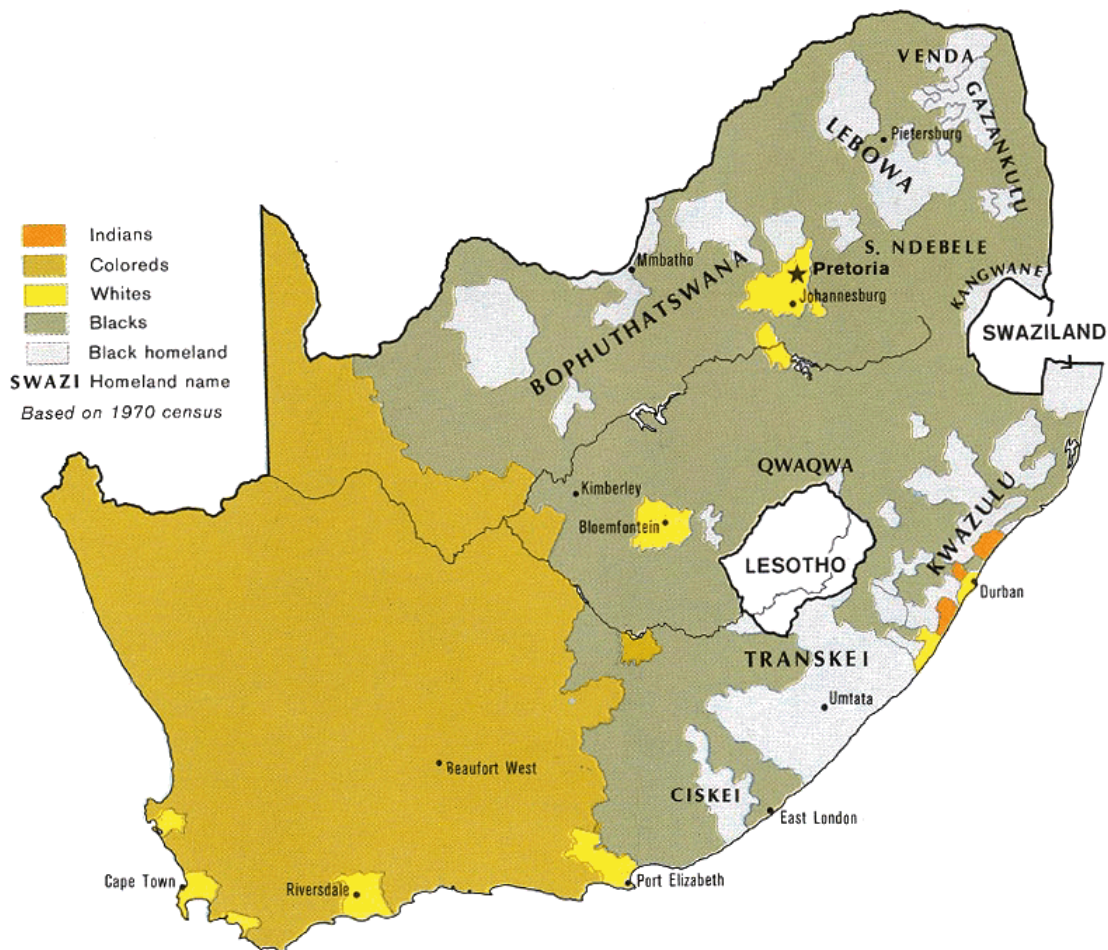
ČERNOŠSKÉ REZERVACE, STAV V LETECH 1913 A 1936

Zdroj: Hulec, O., 1997

PŘÍLOHA Č. 2

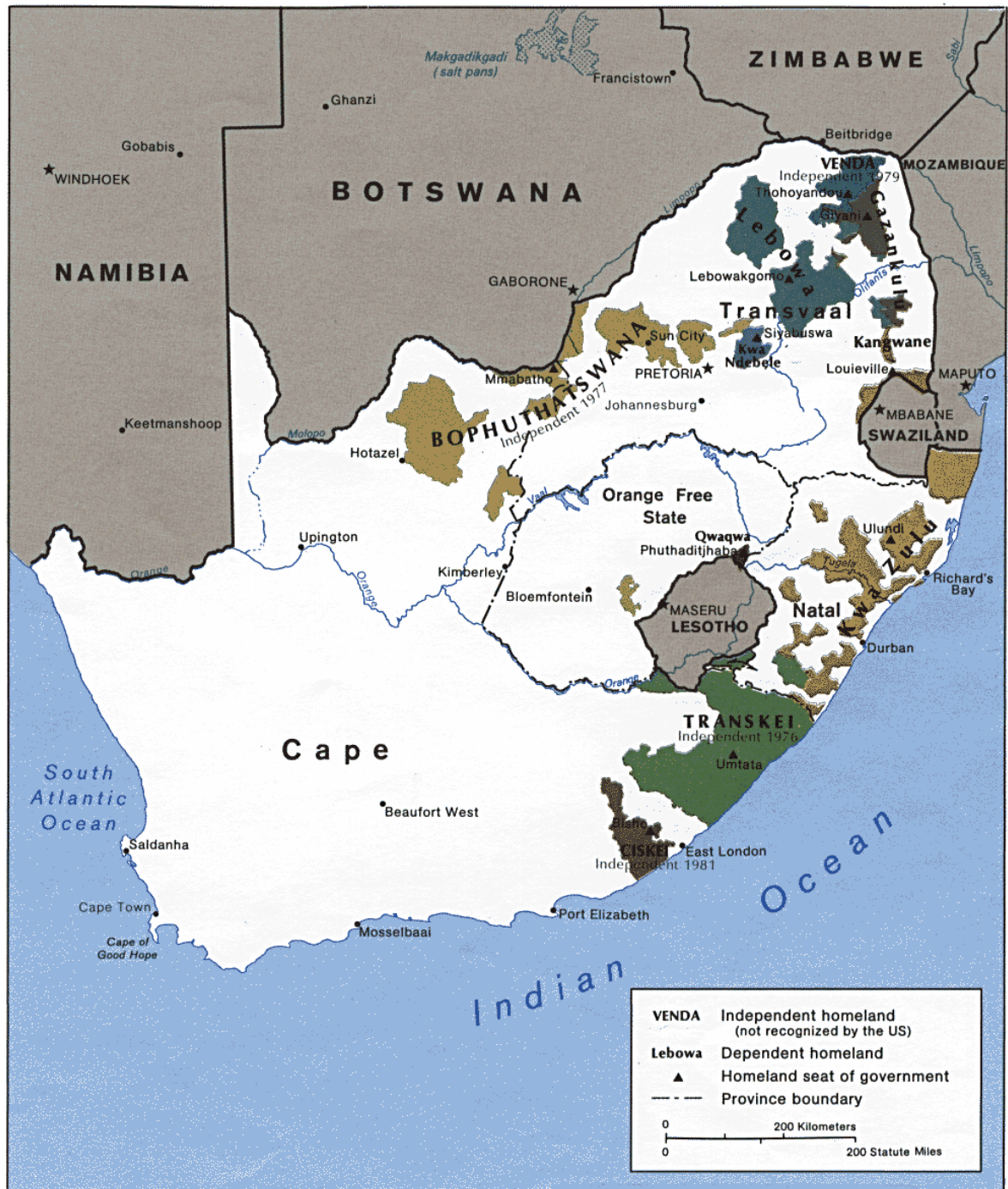
BANTUSTANY A KONCENTRACE SKUPIN OBYVATELSTVA (1979)

Zdroj: Perry-Castañeda Map Collection, 2009 (upraveno)

PŘÍLOHA Č. 3

BANTUSTANY A „NEZÁVISLÉ ČERNOŠKÉ STÁTY“ (1986)

Zdroj: Perry-Castañeda Map Collection, 2009 (upraveno)

PŘÍLOHA Č. 4

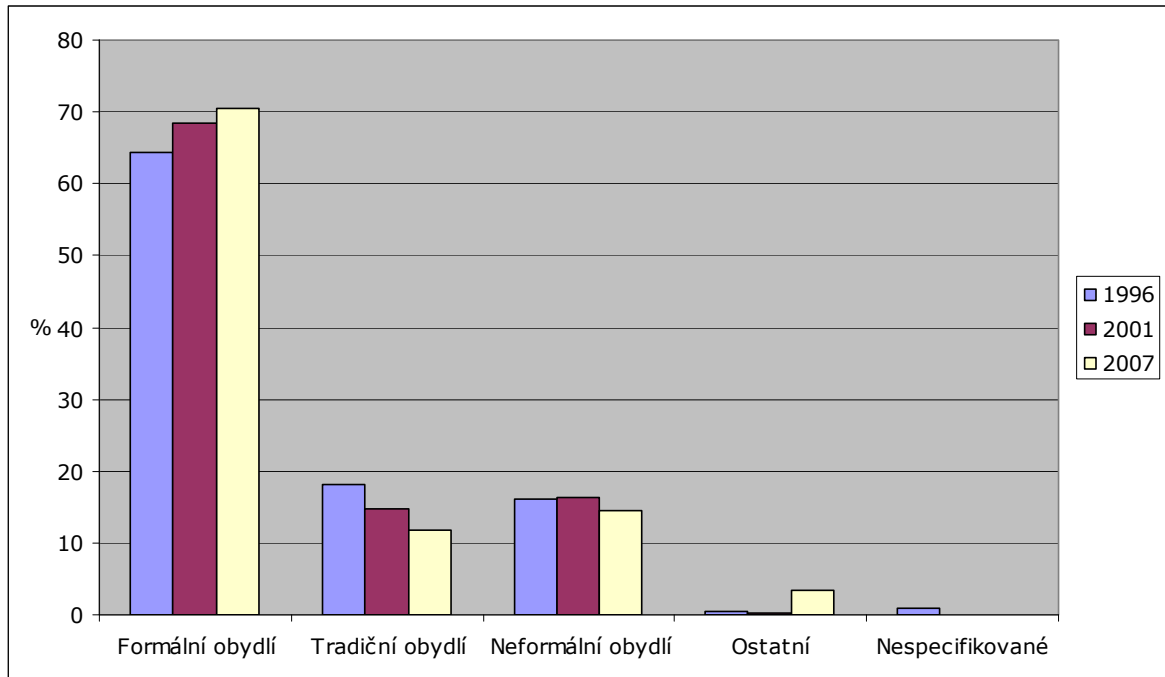
STUDENTSKÉ POVSTÁNÍ NA SÍDLIŠTI SOWETO, 16. ČERVNA 1976

Zdroj: Marlin-Curiel, S., 2001

PŘÍLOHA Č. 5

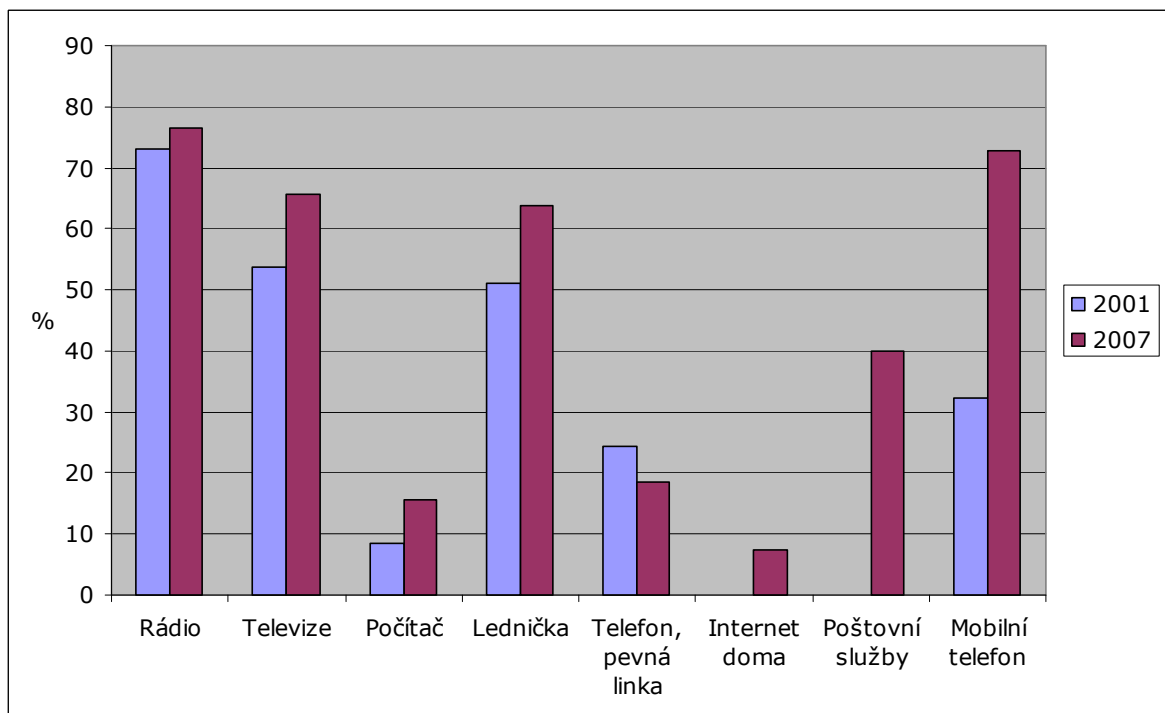
DOMÁCNOSTI PODLE TYPU OBYDLÍ

Zdroj: Statistics South Africa, 2007

PŘÍLOHA Č. 6

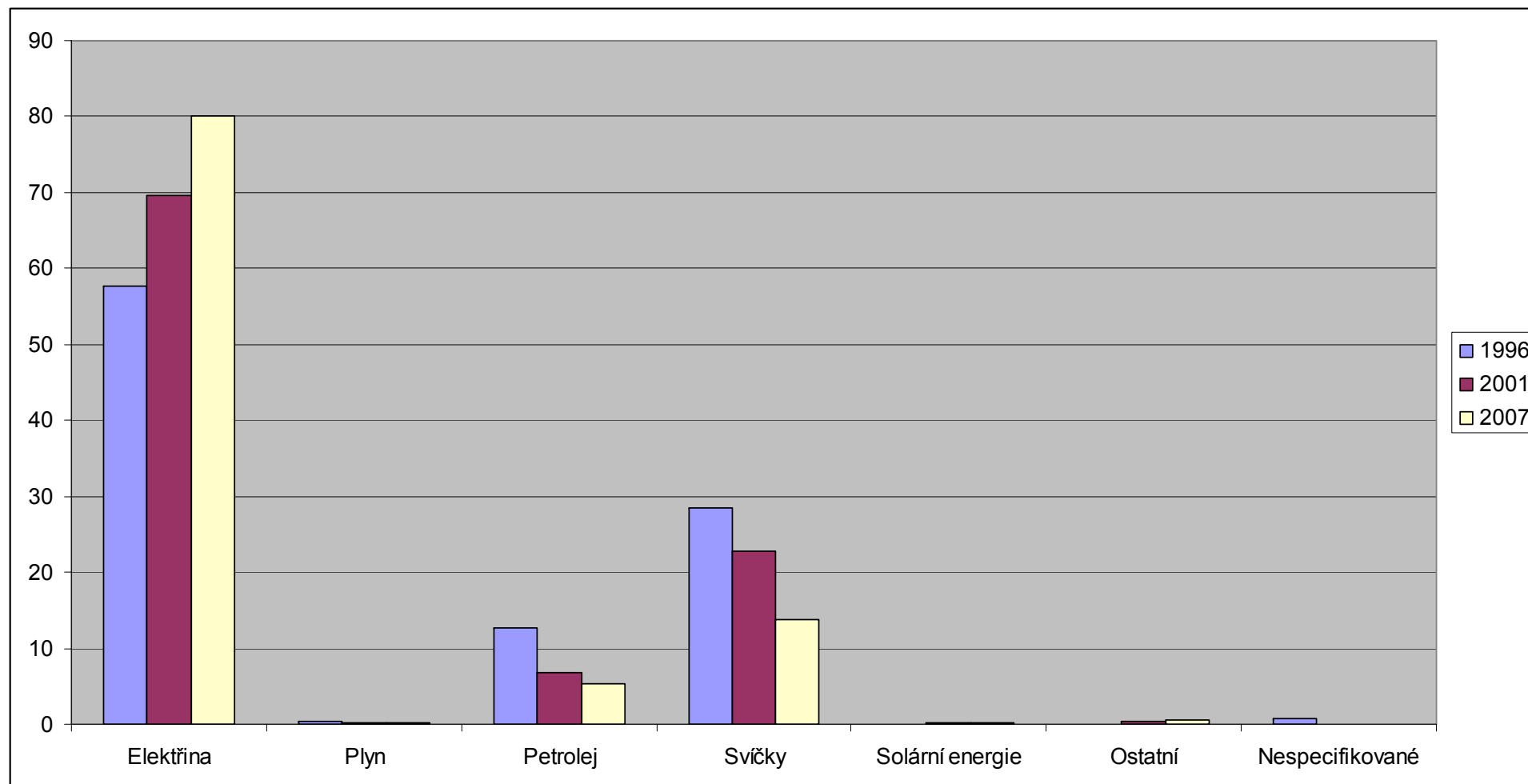
DOMÁCNOSTI PODLE PŘÍSTUPU KE KOMUNIKAČNÍM TECHNOLOGIÍM A SLUŽBÁM

Zdroj: Statistics South Africa, 2007

PŘÍLOHA Č. 7

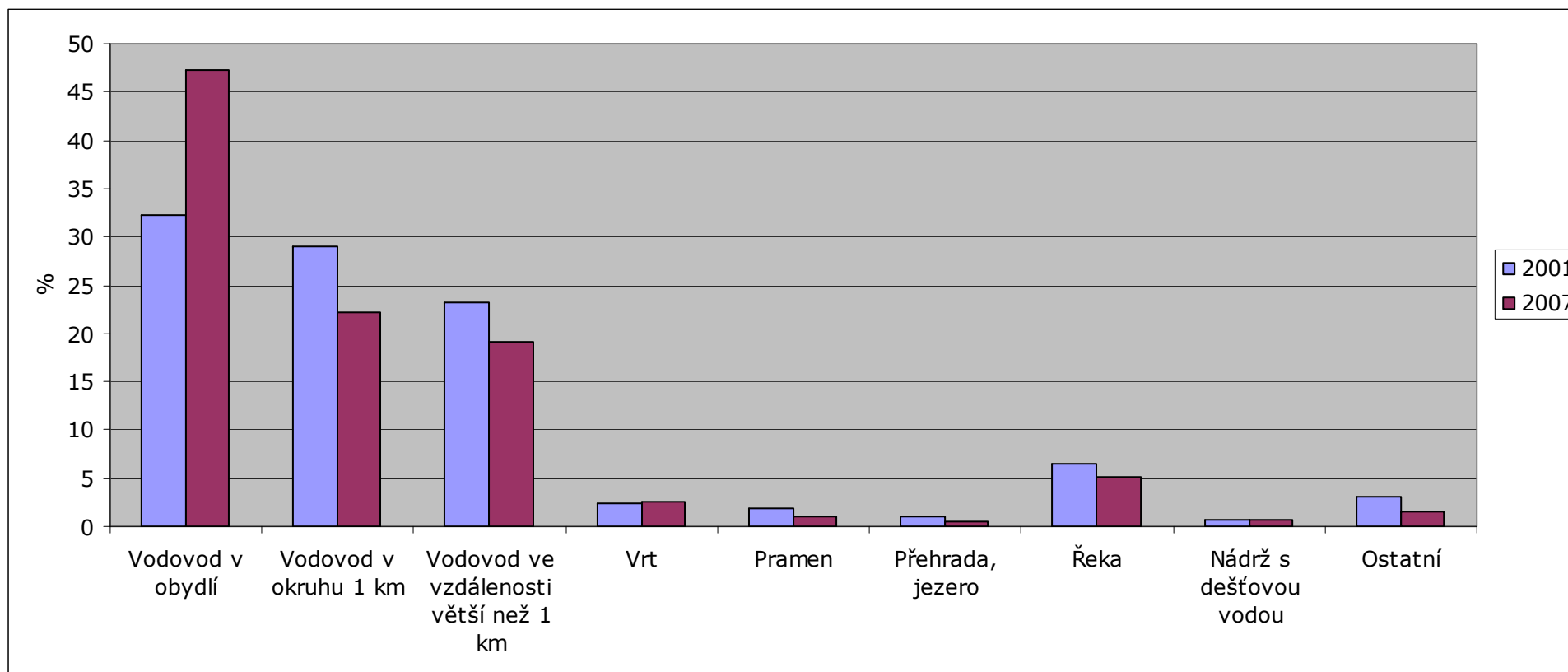
DOMÁCNOSTI PODLE TYPU ENERGIE VYUŽÍVANÉ K OSVĚTLENÍ

Zdroje: Statistics South Africa, 2007

PŘÍLOHA Č. 8

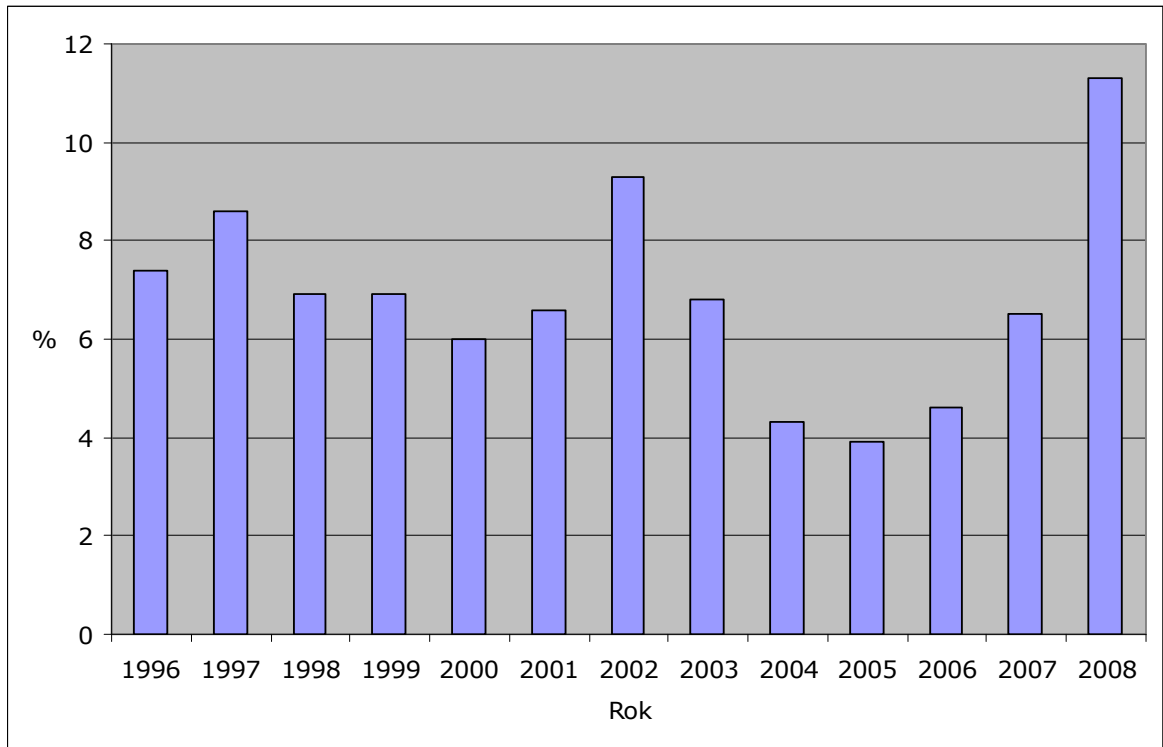
DOMÁCNOSTI PODLE PŘÍSTUPU K HLAVNÍMU ZDROJI VODY

Zdroje: Statistics South Africa, 2007

PŘÍLOHA Č. 9

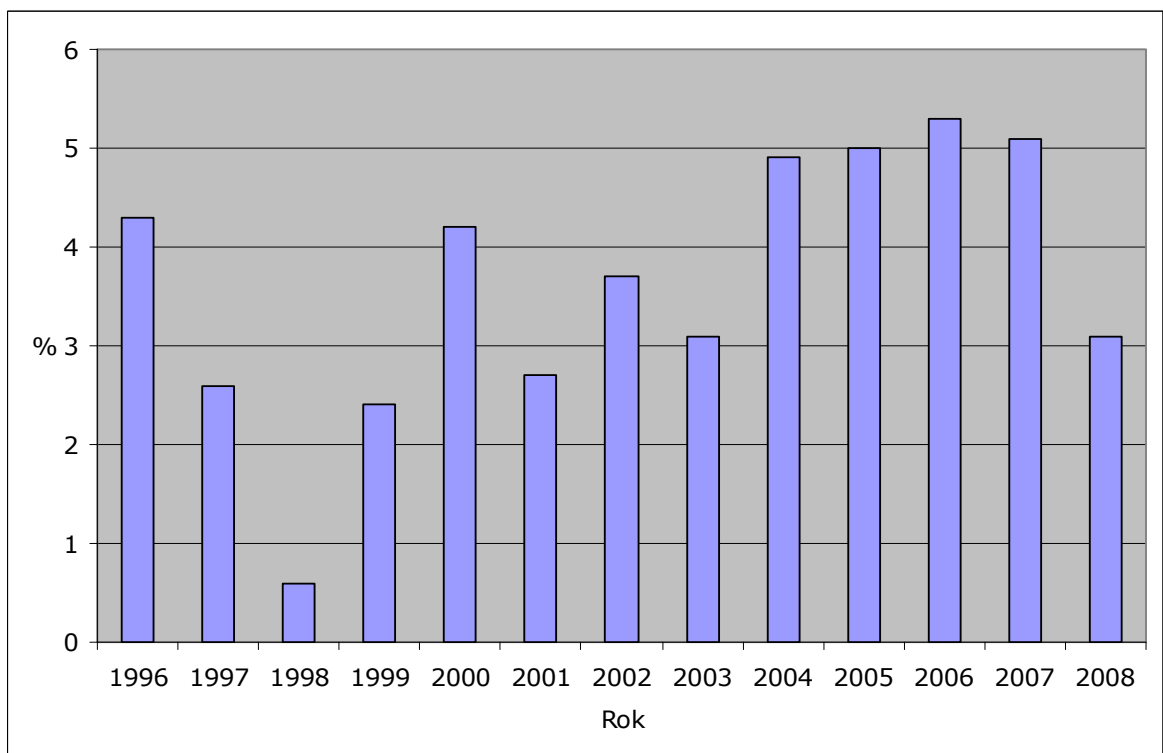
INFLACE V LETECH 1996 AŽ 2008

Zdroje: Knight, R., 2001; Statistics South Africa, 2008; CIA, 2008

PŘÍLOHA Č. 10

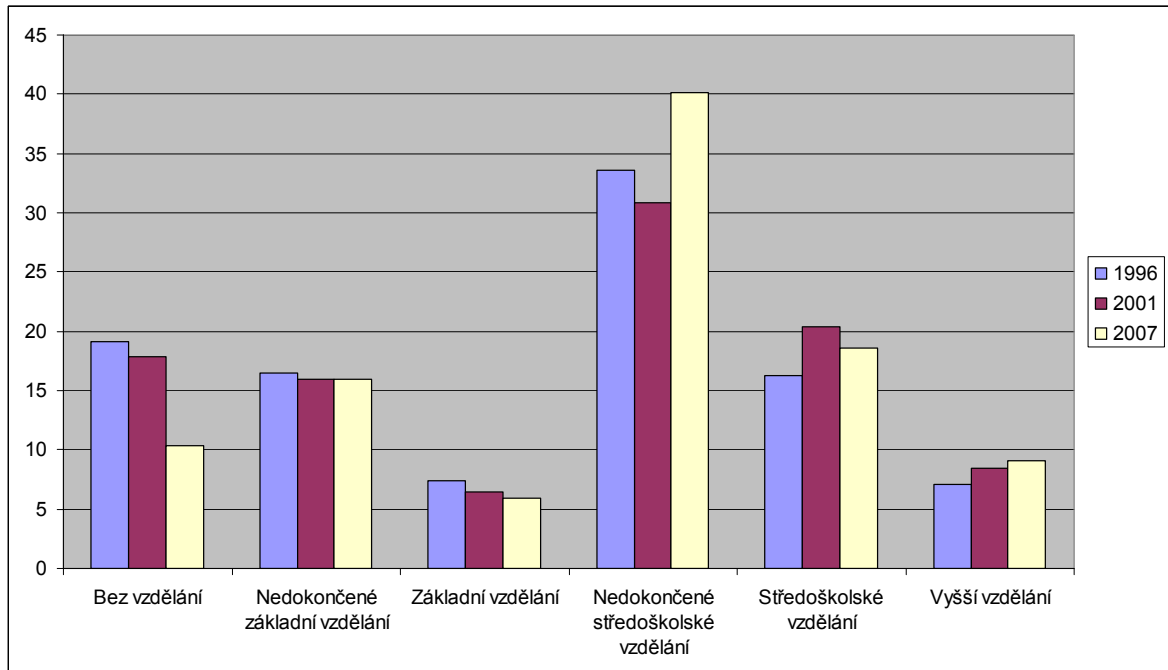
EKONOMICKÝ RŮST V LETECH 1996 AŽ 2008

Zdroje: Knight, R., 2001; Statistics South Africa, 2008; CIA, 2008;

PŘÍLOHA Č. 11

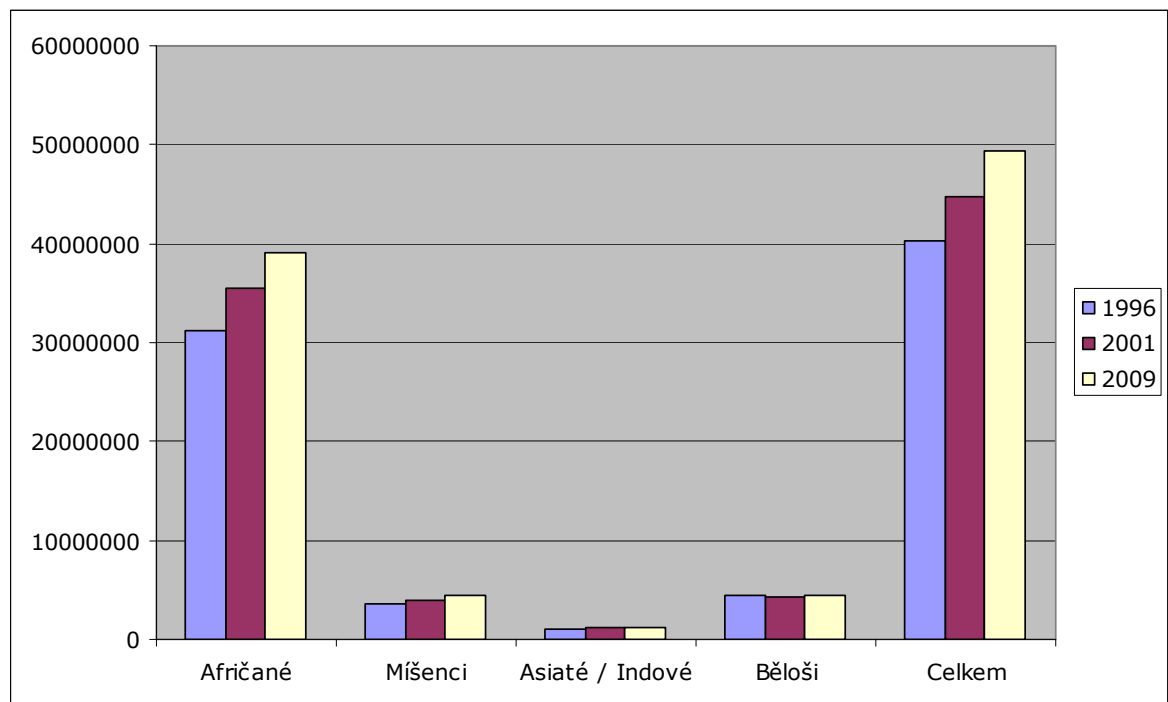
NEJVYŠŠÍ DOSAŽENÉ VZDĚLÁNÍ OBYVATEL VE VĚKU 20 LET A VÍCE

Zdroj: Statistics South Africa, 2007

PŘÍLOHA Č. 12

STRUKTURA OBYVATEL V JAR V LETECH 1996, 2001 A 2009 (GRAF)

Zdroj: Statistics South Africa, 2001 a 2009

PŘÍLOHA Č. 13

STRUKTURA OBYVATEL V JAR V LETECH 1996, 2001 A 2009 (TABULKA)⁹³

Skupina obyvatel	1996	2001	2009
Afričané	31 127 631	35 416 166	39 136 200
Míšenci	3 600 446	3 994 505	4 433 100
Asiaté / Indové	1 045 596	1 115 467	1 279 100
Běloši	4 434 697	4 293 640	4 472 100
Celkem	40 583 573	44 819 778	49 320 500

Zdroj: Statistics South Africa, 2001 a 2009

⁹³ Data z let 1996 a 2001 jsou z oficiálních sčítání obyvatel, u dat z roku 2009 se jedná o oficiální odhad.